

Senčno poročilo

koalicije nevladnih organizacij

Odboru za ekonomske, socialne in

kulturne pravice v Sloveniji

Ob 2. periodičnem poročilu

Republike Slovenije

k Mednarodnem paktu
o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah

Sodelujoče organizacije

- Društvo Humanitas
- Društvo informacijski center Legebitra
- Društvo Vita Aktiva
- Društvo za nenasilno komunikacijo
- Društvo za osveščanje in varstvo – center antidiskriminacije – OVCA
- Ekvilib Inštitut
- Gibanje za trajnostni razvoj Slovenije –TRS
- Klub ActRight
- Mirovni inštitut
- Pravno-informacijski center nevladnih organizacij – PIC
- YHD - Društvo za teorijo in kulturo hendikepa
- Zavod Open

DRUŠTVO ZA
NENASILNO
KOMUNIKACIJO
association
for nonviolent
communication

Društvo Gibanje
za trajnostni
razvoj Slovenije

Mirovni inštitut
Inštitut za sodobne družbene in politične študije
The Peace Institute
Institute for Contemporary Social and Political Studies

Uredniški odbor

Anita Ramšak

Manca Šetinc Vernik

Boštjan Vernik Šetinc

KAZALO

4 UVOD

Člen 2

- 5 NAJVIŠJA RAZPOLOŽLJIVA SREDSTVA**
- 7 PREPOVED DISKRIMINACIJE**
- 13 OBVEZNOŠT VAROVANJA ČLOVEKOVIH PRAVIC**
 - Dostop do brezplačne pravne pomoči**
- 15 Nezadostni ukrepi za popravilo krivic izbrisanim**
- 18 MEDNARODNA POMOČ IN SODELOVANJE**

Člen 3

- 19 ENAKO OBRAVNAVANJE ŽENSK IN MOŠKIH PRI UŽIVANJU VSEH ESK PRAVIC**

Člen 6/7

- 22 PRAVICA DO DELA IN PRAVIČNIH DELOVNIH POGOJEV**
- 23 Položaj in strukturna diskriminacija mladih**
- 24 Drugi primeri diskriminacije**
- 25 Kršitve pravic delavcev migrantov**

Člen 9

- 30 SOCIALNA ZAŠČITA IN SOCIALNO VARSTVO**

Člen 10

- 32 VARSTVO DRUŽINE IN OTROKA**
 - Preživnine**
- 34 Štiki in odvzem otroka**
- 35 Preprečevanje nasilja v družini**
- 37 Kaznivo dejanje grožnje in zaščitni ukrepi**
- 38 LGBT**

Člen 11

- 39 PRAVICA DO USTREZNEGA ŽIVLJENJSKEGA STANDARDA**
 - Pravica do nastanitve (splošni pregled)**
- 40 Izzivi z nastanitvijo romske manjšine**
- 43 Pravica do hrane**

Člen 12

- 43 PRAVICA DO ZDRAVJA**
 - Pravica do zdravja (splošni pregled)**
- 45 Pravica do zdravja LGBT**

Člen 13

- 47 PRAVICA DO IZOBRAŽEVANJA**

UVOD

Pričujoče poročilo, izpostavlja ključne pomisleke in priporočila, ki jih je koalicija 12 nevladnih organizacij predložila Odboru za ekonomske, socialne in kulturne pravice pred obravnavo Slovenije, ki bo 26. maja 2014. Namen poročila je dopolnitev manjkajočih ali napačno predstavljenih delov uradnega poročila Republike Slovenije, predloženega Odboru. Poleg ponovnega opozarjanja na nekaj dolgotrajnih kršitev in opustitev na področju človekovih pravic, želi koalicija nevladnih organizacij poudariti zlasti nedavne trende nazadovanja ESK pravic in splošnih življenjskih pogojev v Sloveniji. Ti so bili v veliki meri izključeni iz uradnega poročila, ki se navezuje predvsem na stanje do leta 2010 (pogosto zanašajoč se na kazalnike in statistične podatke do leta 2008). Z izključitvijo najnovejših ukrepov in razvoja v državi, nevladne organizacije menimo, da uradno poročilo države ne predstavlja ustrezno dejanske slike trenutnega stanja, zlasti nevarnega trenda nazadovanja ESK pravic in nespoštovanja prepovedi diskriminacije pri uživanju teh pravice od leta 2008.

Ekonomska, politična in moralna kriza močno vpliva na kakovost življenja in temeljnih človekovih pravic, z 13,5% prebivalstva, živečega v revščini, s povečevanjem stopnje brezposelnosti, slabšanjem dostopa do kakovostnega zdravstvenega varstva, z neustreznim nivojem socialne pomoči, ki ne ustreza osnovnemu in dostojnemu življenjskemu standardu, itd. S sprejetjem Zakona za uravnoteženje javnih financ (ZUJF) v letu 2012 in drugih varčevalnih ukrepov država še naprej negativno posega v več ESK pravic, s čimer dodatno spodkopava temelje, potrebne za cvetočo, ustvarjalno in produktivno družbo.

Obenem želimo nevladne organizacije v tem poročilu izraziti predvsem globoko zaskrbljenost zaradi splošnega odnosa države do varstva in promocije človekovih pravic. To področje je podhranjeno tako z vidika finančnih in človeških virov, kakor tudi političnih prednostnih nalog. V Sloveniji nimamo neodvisne institucije za promocijo in varstvo človekovih pravic ter spremljanje razmer na tem področju. Omenjene funkcije delno opravlja varuh človekovih pravic (katerega mandat je omejen na javni sektor) in v zelo omejenem obsegu zagovornik načela enakosti. Prav tako ni sprejeta strategija Republike Slovenije o človekovih pravicah in/ali boja proti diskriminaciji, niti celovit sistem za nadzor na področju človekovih pravic. To pomeni, da država nima celovitega pregleda nad ravnijo uživanja človekovih pravic prebivalstva, zlasti najbolj ranljivih skupin, in zato nima jasne predstave o tem, kakšne so posledice zakonodajnih in zlasti varčevalnih ukrepov na standard človekovih pravic v državi.

Nevladne organizacije, ki smo pripravile senčno poročilo, izražamo globoko zaskrbljenost zaradi trenutnega stanja in trendov na področju človekovih pravic, zlasti ESK pravic, v Sloveniji. Tako pozivamo državo, da sprejme ustrezne ukrepe za ustavitev nazadovanja pravic, brez kakršne koli diskriminacije, in da preneha z utemeljevanjem nazadovanja z izgovori gospodarske krize. Prav v času krize morajo države sprejeti ustrezne ukrepe in politike za strateško raziskovanje vseh potrebnih virov, da v največji možni meri zagotovijo spoštovanje, varstvo in uresničevanje človekovih pravic.

NAJVIŠJA RAZPOLOŽLJIVA SREDSTVA

ČLEN

2

NAJVIŠJA
RAZPOLOŽLJIVA
SREDSTVA

Prizadevanja vlade Republike Slovenije za naslavljanje ekonomske krize in doseganja stabilnosti javnih financ so vodila v sprejetje številnih ukrepov z neposrednimi posledicami na uresničevanje ESK pravic v Sloveniji. Med drugim je država z leta 2012 sprejetim Zakonom o uravnoteženju javnih financ (ZUJF)¹ neposredno posegla v številne pravice, kot je zmanjšanje pravic iz zavarovanja za primer brezposelnosti, zdravstvenega zavarovanja, omejitev kritja stroškov zdravstvenih storitev, zvišanje kriterijev za pridobitev socialne pomoči, znižanje pokojnin določeni skupini upokojencev, itd. Prav tako je Slovenija ena izmed držav, ki je v ustavo zapisala zlato fiskalno pravilo, ki lahko potencialno omejuje proti-ciklične ukrepe za naslavljanje krize ter vodi v zmanjševanje socialnih pravic in socialnega varstva prebivalcev Republike Slovenije.

Finančna in druga sredstva, namenjena ključnim področjem ESK pravic, se v zadnjih letih zmanjšujejo, tako kot odstotek BDP-ja, predvsem pa realno. Tako je, ne glede na večanje potreb, realno vedno manj sredstev, namenjenih za zdravstvo, socialno zaščito in izobraževanje, oziroma je tendenca prevračanja bremena financiranja na posameznike (npr. vedno več zdravstvenih storitev kritih iz dopolnilnega obveznega zdravstvenega zavarovanja). Delež izdatkov, namenjenih s strani države za izobraževanje, se znižuje že od leta 2005, v zadnjih šestih letih so padli že za 1,6%.² Delež izdatkov za zdravstvo se je začel občutno zniževati po letu 2009. Delež izdatkov za socialno zaščito se je zniževal do leta 2008, od tedaj pa se povečuje. V letu 2011 je dosegel raven iz leta 2005,³ kar je, glede na vedno večje potrebe ljudi po socialni zaščiti, povezanimi s krizo, zaskrbljujoče. Na področju sredstev, namenjenih zdravstvu, izobraževanju in socialni zaščiti, Slovenija ostaja pod povprečjem EU-28. Presečna vprašanja, kot so varstvo pred diskriminacijo in zagotavljanje enakopravnosti ter splošna promocija človekovih pravic, so na drugi strani popolnoma odrinjena na rob in finančno ter kadrovske podhranjena (glej o položaju zagovornika načela enakosti spodaj), ni vzpostavljene neodvisne institucije za spremljanje stanja in promocijo človekovih pravic, razdrobljena so telesa, ki se ukvarjajo s politikami na teh področjih. Na drugi strani bo po neuradnih ocenah za reševanje bančnega sistema⁴ Slovenija namenila več kot 4,7 milijarde evrov davkoplačevalskega denarja, za kar najema tudi neugodna posojila na mednarodnih finančnih trgih, pri tem pa rešuje celo manjše povsem zasebne banke, ki ne bi mogle porušiti finančnega sistema. S proračunom za leto 2014 so le za poplačilo obresti predvidena sredstva v višini skoraj milijarde evrov.⁵

Prav tako se zdi, da država ne izkorišča vseh obstoječih notranjih, med drugim kadrovske, in zunanjih sredstev, ki so ji na razpolago. Po naši oceni je v državi po eni strani množica šibkih organov, ki vendarle zaposlujejo precejšnje število kadrov, po drugi strani pa je ena od najbolj zaznavnih

¹ Zakon za uravnoteženje javnih financ /ZUJF/Ur.l. RS, št. 40/2012

² UMAR, 2013: poročilo o razvoju 2013. Str: 144

³ UMAR, 2013: poročilo o razvoju 2013. Str: 144

⁴ Pri čemer NVO-ji opozarjajo na pomanjkanje transparentnosti poteka sanacije bančnega sistema ter poslovanja Družbe za upravljanje terjatev bank (<http://www.integriteta.si/component/content/article/11-partner-transparency-international/328-porocilo-ek-sluzi-kot-dodaten-poziv>)

⁵ <http://www.zocd.si/resevanje-bank-na-sibkih-ramenih-davkoplacevalcev>

značilnosti slabo sodelovanje in šibka koordinacija med njimi (npr. nesodelovanje v skupnih projektih). Tega ne spreminja niti veliko število delovnih teles, ki pa se sestajajo le poredkoma (npr. Svet za invalide, Svet za uresničevanje načela enakega obravnavanja) in brez posebnega fokusa. V letu 2012 je bilo ukinjeno večje število teh teles (z izjemo tistih, ki jih terja zakonodaja), med drugim, Medresorska komisija za človekove pravice, ki je bila nato v letu 2013 sicer spet imenovana, vendar nima več nobenih zunanjih članov iz vrst stroke in nevladnih organizacij. Številnim ključnim političnim odločitvam manjka resna in odkrita strokovna ter javna razprava, kar ne prispeva k iskanju najučinkovitejših in vzdržnih rešitev. Popravki zakonodaje (npr. pokojninska reforma, ZUJF) se tako dogajajo že zgolj po mesecu ali nekaj mesecih uporabe zakonov, kar kaže, da so rešitve pogosto nepremišljene.

Obenem je Slovenija relativno neuspešna pri črpanju zunanjih finančnih virov, npr. iz Evropskih sredstev (od razpoložljivih 4,1 milijarde evrov evropskih sredstev na voljo v finančni perspektivi 2007-2013 jih je do sedaj počrpala le polovico)⁶. Črpanja EU sredstev za področja, kot so naslavljanje diskriminacije, se po nekaterih ocenah celo načrtno izogiba. Črpanje sredstev v veliki meri poteka na projektni ravni, z enkratnimi ukrepi, brez celovitega načrta trajnostnega in strukturnega naslavljanja izzivov na posameznih področjih. Prav tako je premalo prizadevanj usmerjenih za pridobivanje alternativnih virov za naslavljanje posledic krize in postopno progresivno uresničevanje ESK pravic, med drugimi naslavljanje davčnih utaj, obdavčitve nepremičninskega fonda in prizadevanja za sistemske ureditve tega področja tako na nacionalni, evropski kot globalni ravni. Po ocenah Slovenija na leto izgubi do milijona evrov sredstev iz naslova davčnih utaj in neučinkovitega pobiranja davkov, medtem ko resorna telesa in inšpektorati za učinkovito delo na tem področju ostajajo finančno in kadrovsko podhranjeni. Prav tako ni ustrezno naslovljena visoka stopnja korupcije. Po Indeksu zaznavanja korupcije v javnem sektorju je Slovenija z oceno 51 uvrščena na 43. mesto med 177 državami (ocena 100 pomeni, da v državi korupcije ni).⁷ Zaradi nezmožnosti doseganja zastavljenih ciljev zaradi zakonskih ovir na področju boja proti korupciji je leta 2013 protestno odstopil celoten senat Komisije za preprečevanje korupcije, tudi iz razloga odsotnosti politične volje za dejansko naslavljanje korupcije.

ČLEN

2

NAJVIŠJA RAZPOLOŽLJIVA SREDSTVA

PRIPOROČILA

Država naj izvaja oceno vpliva vseh sprejetih in načrtovanih varčevalnih ukrepov na človekove pravice, z namenom, da se izogne nazadovanju, ter zagotovi, da ti ukrepi ne predstavljajo še dodatnih bremen za skupine, ki so že tako v težki situaciji. Država naj izkoristi vse razpoložljive vire. Prav tako naj usmerja dodatna prizadevanja v pridobivanje alternativnih sredstev za uresničevanje ESK pravic, vključno z naslavljanjem utaje davkov in davčnih oaz na najvišji ravni, vključno s podporo sistemskim spremembam politik na globalnem in regionalnem področju (npr. uvedba javno dostopne evidence dejanskih lastnikov podjetij, poročanje po državah). Država naj sprejme celovite, na načelih človekovih pravic temelječe

⁶ <http://www.delo.si/gospodarstvo/finance/crpanje-evropskih-sredstev-je-porazno.html>

⁷ <http://www.integriteta.si/component/content/article/11-partner-transparency-international/314-indeks-zaznave-korupcije-2013>

strategije, ki bodo iskale sinergije in racionalno uporabile vse vire. Država naj prav tako poveča prizadevanja za naslavljanje sistemske korupcije na vseh ravneh države.

PREPOVED DISKRIMINACIJE

ČLEN

2

**PREPOVED
DISKRIMINACIJE**

Državi manjkata vizija in strategija za varstvo človekovih pravic in za spopadanje z diskriminacijo. Republika Slovenija ne zagotavlja spoštovanja in učinkovitega varstva pred diskriminacijo. Kljub daljnosežni zakonodaji se ta v praksi ne izvaja. Obstoječi zaščitni mehanizmi so neučinkoviti ter izrazito in vsestransko podhranjeni. Žrtve diskriminacije nimajo zaupanja vanje, zato je obseg neprijavljene diskriminacije zelo velik. Prepoved diskriminacije se v praksi praviloma ne kaznuje, krši s strani podjetij, zasebnikov ter države. Začarani krog je tako sklenjen: institucije postajajo soodgovorne za vzdrževanje statusa quo in legitimirajo stanje, v katerem je varstvo pred diskriminacijo zagotovljeno le na papirju.

Z izjemo posameznih skupin (npr. žensk) v Sloveniji ni analize položaja ranljivih skupin (npr. starost, etnično poreklo, invalidnost...), kaj šele glede njihove ogroženosti pred diskriminacijo, saj manjka celovit sistem spremljanja stanja.⁸ Manjkajo strategija, vodenje ter resna koordinacija protidiskriminacijskih politik. Diskriminacije se zato ne naslavlja celostno in večplastno. Priporočila Varuha človekovih pravic (VČP, LP 2002 in 2003), Državnega zbora⁹ in Zagovornika načela enakosti (LP 2010, 2011) o potrebi po tej strategiji so neuresničena. Slovenija nima niti strategije varstva človekovih pravic (Concl.Obs., tč 22), strategije boja proti rasizmu in ksenofobiji (Durbanska deklaracija 2001) ter strategije uresničevanja vrste pomembnih pravic po MPESKP (npr. stanovanjske politike). Tudi kolikor posamične strategije ima, pa imajo te zelo malo ali sploh nič poudarka na preprečevanju diskriminacije. Država ključnih strategij niti ne načrtuje. Politike varstva ranljivih skupin so večinoma usmerjene le v blaženje posledic, ne pa v diskriminacijo kot enega od temeljnih vzrokov za slabo stanje.

Veljavna zakonodaja vsebinsko ni dovolj jasna, določna in nedvoumna, da bi jo razumeli vsi njeni naslovniki (žrtve, kršitelji, celo organi, pristojni za ukrepanje). V osveščanje na tem področju je bilo vloženih bistveno premalo sredstev in naporov. Prav tako v izoblikovanje konkretnjših vodil, zgledov ali standardov (zlasti s strani države). Slednji manjkajo celo tam, kjer je to izrecno predpisano. Tak primer je nesprejem treh podzakonskih predpisov na podlagi Zakona o izenačevanju možnosti invalidov (ZIMI), ki bi morali za osebe z invalidnostmi jasno urediti

⁸ Ena od naravnih posledic je, da akutno primankuje segregiranih podatkov o stopnji spoštovanja pravic za specifične ranljive skupine, na kar Slovenijo opozarjajo številna nadzorna telesa npr. Odbor za pravice otrok ob Concluding observations on the combined third and fourth periodic reports of Slovenia, adopted by the Committee at its sixty-third session (2013) CRC/C/SVN/CO/3-4, str.4, <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G13/451/63/PDF/G1345163.pdf?OpenElement>. Glej opombo 10.

⁹ Vlada naj oblikuje strategijo protidiskriminacijske politike in v tem okviru prouči možnost oblikovanja posebne neodvisne institucije, ki bi se ukvarjala s preprečevanjem diskriminacije na vseh področjih, izobraževala o človekovih pravicah in v sodelovanju s pristojnimi državnimi organi spremljala uresničevanje mednarodnih obveznosti na tem področju. 1. točka sklepa o priporočilu DZ ob obravnavi Osmega rednega letnega poročila Varuha človekovih pravic za leto 2002.

a.) vprašanje dostopnosti dobrin in storitev (morda tudi javnih, npr. socialnih storitev) ter stanovanj, b.) vprašanja osebne mobilnosti (tehnična prilagoditev osebnega vozila) in c.) razširiti dostopnost tehničnih pripomočkov, posebej za vse, ki v kritičnem času niso bili vključeni v sisteme zavarovanj. Relevantna splošna in specifična opozorila iz LP VČP¹⁰ in Zagovornika so brez ustreznega odziva. Zgolj navidezna je pravna zaščita pred povračilnimi ukrepi. Ti so le prepovedani (lex imperfecta), za zaščito (z izjemo morebitnih začasnih odredb sodišč) ni nobenih naravi kršitve prilagojenih sankcij ali drugih ukrepov.

ČLEN

2

PREPOVED DISKRIMINACIJE

Odsotnost učinkovitega institucionalnega sistema za pravno varstvo

je paradoksalna. Varstveni sistem je navidez širokogruden z najrazličnejšimi civilnimi, administrativnimi in kaznovalnimi pravnimi sredstvi. Ta se po eni strani medsebojno ne izključujejo, po drugi pa so nekateri mehanizmi uporabni le v izbranih kontekstih, zapleteno je lahko zlasti tudi varstvo v različnih sodnih postopkih. Z vidika položaja žrtev je ta sistem zelo zapleten, nepregleden in docela neučinkovit; žrtve se v njem ne znajdejo; organom odločanja večinoma manjka potrebna specializacija, posebne spretnosti in osveščenost, hkrati pa se pri neukrepanju prepogosto »zanašajo« na to, da so žrtvam na voljo še druga pravna sredstva; število in rezultati znanih prijavljenih primerov diskriminacije je neznatno. Praksa VČP in zagovornika z nezavezujočimi mnenji tega ne spreminjajo, saj gre za pomožne poti, ne pa nadomestilo za pravna sredstva. Znanih je nekaj intervencij VČP pred Ustavnim sodiščem, vendar so nekateri rezultati presoje vsega obžalovanja vredni¹¹. Prav neverjetno malo je zaznanih primerov varstva celo tam, kjer je diskriminacija nedvomno zelo razširjena, npr. pri zaposlovanju in delu, zlasti zaradi spola (nosečnice, mlade mame, nadlegovanje) in zaradi političnega prepričanja (v javni upravi), zaradi rase oz. etničnega porekla pri dostopu do dobrin in storitev ter oskrbe s stanovanji.¹² Nezaupanje v zaščitno funkcijo države lahko ponazorimo s podatki o študijah LGBT populacije: podatki NVO npr. kažejo, da se istospolno usmerjene osebe pogosto soočajo z nasiljem in diskriminacijo. Anketa Diskriminacija na osnovi spolne usmerjenosti¹³ je pokazala, da je imelo skoraj 50% gejev in lezbijk že izkušnjo nasilja ali nadlegovanja zaradi spolne usmerjenosti. Raziskava Vsakdanje življenje gejev in lezbijk¹⁴ poroča o 53% gejev in lezbijk z izkušnjo homofobnega nasilja. Študija Vsakdanje življenje istospolno usmerjenih mladih¹⁵ pa, da je 63% dijakov, 35 % študentov in 34% zaposlenih LGBT-mladih že bilo žrtev homofobnega nasilja. 67,6% vprašanih v raziskavi Povej naprej!¹⁶ je

¹⁰ Glede ZIMI glej LP Varuha za leto 2010, str. 68. Dostopno na http://www.varuh-rs.si/fileadmin/user_upload/pdf/lp/LP10.pdf.

¹¹ Npr. neuspešni poskusi odpraviti razlikovanje med avtohtonimi in neavtohtonimi Romi (in Sinti) oz. arbitrarno ureditev njihovega političnega zastopstva na lokalni in regionalni ravni – zadevi U-I-176/08 in U-I-15/10; starostna diskriminacija pri odpuščanju v javnem sektorju – zadeva U-I-146/12.

¹² Rezultati situacijskega testiranja dostopnosti enosobnih stanovanj v letu 2013 so zaskrbljujoči: kar 33% anketiranih oz. preizkušenih agencij za posredovanje nepremičnin(!) je ravnala diskriminatorno do neslovenskega potencialnega najemnika. Glej <http://www.zagovornik.net/si/informacije/osvescanje/novice/novica/date/2013/07/24/rasna-diskriminacija-na-trgu-najemnih-stanovanj-pogosta/index.html>

¹³ ŠKUC. Anketa o diskriminaciji na osnovi spolne usmerjenosti. 2001. Dostopno na: <http://www.ljudmila.org/lesbo/separat.PDF>

¹⁴ Mirovni inštitut. Neznosno udobje zasebnosti. 2005. Dostopno na: http://www2.mirovni-institut.si/slo_html/publikacije/pdf/MI_gay_slo_final.pdf

¹⁵ Društvo informacijski center LEGEBITRA. Vsakdanje življenje istospolno usmerjenih mladih. 2008. Dostopno na: http://www.drustvo-legebitra.si/images/stories/LGBT_Mladi/Istospolno_usmerjeni_mladi.pdf

¹⁶ Legebitra. Povej naprej! (poročilo). 2009. Dostopno na: http://www.drustvo-legebitra.si/images/stories/Povej_naprej/POVEJ_NAPREJ.pdf

ČLEN

2

**PREPOVED
DISKRIMINACIJE**

poročalo, da so bili že diskriminirani zaradi svoje spolne usmerjenosti. 92% žrtev nasilja/diskriminacije ne prijavi¹⁷ Obseg neprijavljene diskriminacije je izjemno velik. Tega, zlasti v luči percepcij o obsegu problema,¹⁸ ni mogoče pripisati le sicer nizki stopnji osveščenosti, ampak predvsem nezaupanju v zaščitno funkcijo države in posledično strahu pred povračilnimi ukrepi. **Vsako leto se ponavljajo ugotovitve VČP in zagovornika, da so pravna sredstva na področju varstva pred diskriminacijo pravzaprav mrtva črka na papirju.** Na neučinkovito varstvo pred diskriminacijo opozarjajo tudi mednarodni nadzorni mehanizmi, npr. Amnesty International glede dostopa do dobrin in storitev ter oskrbe s stanovanji¹⁹ ter Posebna odposlanka za pitno vodo v Poročilu Svetu za človekove pravice.²⁰ CERD denimo izraža resno zaskrbljenost nad zelo majhnim številom primerov pregona in kaznovanja zaradi rasne diskriminacije. Opominja, da to kaže na pomanjkljivosti v relevantni zakonodaji, na pomanjkanje zavedanja o obstoju pravnih sredstev, ali pa nezadostno voljo organov pregona za ukrepanje.²¹

Manjka učinkovita in neodvisna pomoč in opora žrtvam diskriminacije. V Sloveniji ni učinkovitega in neodvisnega telesa za varstvo pred diskriminacijo,²² ki bi lahko pomembno prispeval k učinkovitejši zaščiti, spremljanju stanja ter promociji spoštovanja. Zagovornik načela enakosti (deluje od 2005 dalje) je en (1) sam uradnik v organih izvršilne veje oblasti (v Uradu za enake možnosti, od 2012 v MDDSZ) in ni mogoče govori niti o videzu samostojnosti, neodvisnosti in nepristranosti zagovornika, kaj šele o njegovi formalni, objektivni in realni neodvisnosti. Očitna je akutna kadrovska podhranjenost in hkrati preobremenjenost (zaostanki se povečujejo). Zagovornik/ca enakih možnosti žensk in moških, posebno telo zadolženo za preprečevanje diskriminacije zaradi spola (ki ga terja 20. člen ZEMŽM) brez pojasnila ne deluje od avgusta 2008 dalje, kljub podvojenem pripadu zadev. Vlada v predlogu ZEŽM predlaga celo ukinitve tega instituta. Zagovornik sicer išče vire za učinkovitejše delo, ki bi mu omogočali mdr. tudi kadrovske okrepitve, a se mu možne zunanje vire

¹⁷ Prav tam.

¹⁸ V EU v povprečju 17% ljudi misli, da je bilo v zadnjem letu žrtev diskriminacije, 34% pa jih je bilo priča takemu dogodku. Tako Eurobarometer št. 393 v letu 2012, dostopno na http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_393_en.pdf. Kaj v tej luči pomeni skupno cca 150-250 prijavljenih primerov diskriminacije (vsem organom oblasti!) na 2.059.114 prebivalcev v Sloveniji? Če naj bi približno 35.000 ljudi imelo občutek, da so diskriminirani, in če ob tem upoštevamo, da se kršitev velik delež žrtev niti ne zaveda, govorimo le o promilih prijavljene diskriminacije. Inšpektorat za delo navaja, da je diskriminacija med najpogostejšimi ugotovljenimi kršitvami v javnem sektorju, hkrati pa, da je kršitev »po vsej verjetnosti precej več, kot to izhaja iz uradnih statistik«, LP 2012, dostopno na http://www.id.gov.si/fileadmin/id.gov.si/pageuploads/Splosno/LETNA_POROCILA/LETNO_POROCILO-2012/Inspektorat_RS_za_delo_-_Letno_porocilo_za_letno_2012-20.05.2013.pdf, str. 64.

¹⁹ Paralel lives, Roma denied rights to housing and water in Slovenia, index: EUR 68/005/2011, AI Ltd, London, marec 2011, dostopno na http://www.amnesty.si/images/KAMPANJE/SLOVENIJA/vzporedna_zivljenja.pdf

²⁰ Report of the Special Rapporteur on the human right to safe drinking water and sanitation, Catarina de Albuquerque, Poročilo Svetu za človekove pravice o misiji v Sloveniji (2011), Dokument št. A/HRC/18/33/Add.2. Dostopno na http://www2.ohchr.org/english/bodies/hrcouncil/docs/18session/A-HRC-18-33-Add2_en.pdf

²¹ V Concluding observations of the Committee on the elimination of racial discrimination (CERD) (2010), CERD/C/SVN/CO/6-7, dostopno na <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G10/451/55/PDF/G1045155.pdf?OpenElement>, 14. odstavek, str. 4.

²² Tega terjajo direktive Evropskega sveta - 8a. člen direktive 76/207/ES, 7. člen direktive 2002/73/ES, 12. člen direktive 2004/113/ES ter 20. člen direktive 2006/54/ES, 2. člen CEDAW (zaščita žensk), deloma pa tudi določbe 4. člena KOP (zaščita otrok) in 2. odstavka 33. člena MKPI (zaščita oseb z invalidnostmi).

ČLEN

2

**PREPOVED
DISKRIMINACIJE**

odreka: npr. zagotovljena namenska sredstva iz evropskega programa Progress²³ ter sredstva iz norveškega finančnega mehanizma²⁴. V ponazoritev »odzivnosti« vlade navajamo, da vlada ne obravnava letnega poročila zagovornika za leto 2011.²⁵ Na neustrezen položaj zagovornika poleg VČP in zagovornika vztrajno opozarjajo tudi nevladne organizacije in celo vladna Analiza institucionalne ureditve spodbujanja enakosti in varstva pred diskriminacijo v Republiki Sloveniji.²⁶ ECRI že v letu 2007 priporoča, naj slovenski organi redno preverjajo status, pooblastila in naloge zagovornice načela enakega obravnavanja, da zagotovijo najučinkovitejšo zaščito žrtvam, ter opozarja na potrebo po neodvisnosti takega organa.²⁷ Enako nadzorni odbor CEDAW,²⁸ Svetovalni odbor Sveta Evrope o okvirni konvenciji za varstvo narodnih manjšin²⁹ pa problem izpostavlja celo med »vprašanji, ki zahtevajo takojšnje ukrepanje«. V začetku 2013 je domačim oblastem ta problem izpostavila združenje EQUINET, v spisu EUIPLOT 4500/13/JUST pa tudi Evropska Komisija. Tudi Posebna odposlanka za pitno vodo izraža zlasti zaskrbljenost nad dejstvom, da nihče ne izvaja sistematičnega spremljanja stanja nad preprečevanjem in odpravljanjem diskriminacije v Sloveniji. Državo poziva, naj v kontekstu premisleka o spremembah antidiskriminacijske zakonodaje nemudoma odpravi vrzeli glede spremljanja stanja.³⁰ Priporoča, naj tako funkcijo opravlja neodvisen organ oz. institucija, ki bi na ta način lahko zagotavljala bolj natančne podatke o diskriminacijskih vzorcih in pojavih in dajala bolj odločne predloge ukrepov za izboljšanje stanja.³¹

VČP ne more izpolniti vseh nalog telesa za enakost: podporo žrtvam diskriminacije nudi le v glede kršitev v javnem sektorju (vsebinsko pa je ne nudi v razmerju do sodišč ter v odprtih postopkih), praviloma ob pogoju

²³ Od leta 2011 dalje zagovornik ne more dostopati do nekaterih razpisov (restricted call for proposals - action grants) (letna višina približno 300.000 evrov) za podporo nacionalnim dejavnostim s področja boja proti diskriminaciji in spodbujanja enakosti (razpisi JUST/2011/PROG/AG/D4, JUST/2012/PROG/AG/AD in JUST/2013/PROG/AG/AD).

²⁴ V projektu DIKE – projekt opolnomočenja LGBT-oseb in NVO, ki je bil odobren na Javnem razpisu 2013, srednji in veliki projekti, Finančnega mehanizma EGP in Norveškega finančnega mehanizma, je MDDSZ sicer dalo soglasje k sodelovanju zagovornika, a se je odreklo finančnemu deležu (10.000 evrov).

²⁵ V njem daje zgodovino opozoril in priporočil, tako notranjih, kot mednarodnih mehanizmov in navaja še številne mednarodne študije, v katerih se izpostavlja vprašljivost prizadevanj Slovenije. Dostopno na <http://www.zagovornik.net/si/informacije/letna-porocila/lp-2011/index.html>.

²⁶ Dostopno na

http://www.vlada.si/si/delo_vlade/gradiva_v_obravnavi/gradivo_v_obravnavi/?tx_govpapers_pi1%5Bsingle%5D=%2Fupv%2Fvladnagrada-08.nsf%2F18a6b9887c33a0bdc12570e50034eb54%2F3947bc30d254a3afc1257829004f0f2e%3FOpenDocument&cHash=93f12ffa29.

²⁷ ECRI, Tretje poročilo o Sloveniji, CRI(2007)5, str. 13

²⁸ V Concluding observations of the Committee on the Elimination of Discrimination against Women: Slovenia (2008) izraža zaskrbljenost nad nizkim deležem obravnavanih primerov zagovornika enakih možnosti žensk in moških ter trenutnim imenovanjem zgolj enega splošnega zagovornika načela enakosti, ki je le vladni uradnik. Odbor priporoča, da se nadalje okrepi pristojnosti, status in vidnost Urada za enake možnosti, pa tudi da se ustanovi zagovornika enakih možnosti žensk in moških z neodvisnim statusom in ustreznimi pooblastili, avtoriteto ter vidnostjo. Državo spodbuja tudi, da bi določila enega od namestnikov varuha človekovih pravic za to področje. Glej CEDAW/C/SVN/CO/4, 42. Seja. 13. in 14. odstavek, str. 3 in 4.

²⁹ Tretje mnenje o Sloveniji, sprejeto 31. marca 2011, Dokument št. ACFC/OP/III(2011)003, dostopno na http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/minorities/3_FCNMdocs/PDF_3rd_OP_Slovenia_sl.pdf, Na področju protidiskriminacijske zakonodaje je bil Zakon o uresničevanju načela enakega obravnavanja iz leta 2004 dopolnjen leta 2007, vendar so potrebne še nadaljnje izboljšave za zagotovitev učinkovitega varstva pred diskriminacijo in predvsem dostopa do učinkovitih pravnih sredstev. Pristojnosti zagovornika načela enakosti, ki jih določa Zakon o uresničevanju enakega obravnavanja, se zdijo posebno neučinkovite pri varstvu žrtev diskriminacije in na splošno pri preprečevanju in spremljanju diskriminacije v družbi. Ta institucija ni neodvisna, primanjkuje ji finančnih in človeških virov in njene pristojnosti so zelo omejene. Glej v 14. točki str. 2 in 6.

³⁰ Glej opomba 10, 7. odstavek, str 4.

³¹ Prav tam, 56. odstavek, str 17, glej tudi priporočilo tč. i), str. 18.

subsidiarnosti; svoja nekdanja prizadevanja v tej smeri (zlasti v letih 2006-2008) je vsebinsko (proaktivnost, spremljanje stanja) ter po obsegu omejil in v letu 2008 ukinil oddelek za področje diskriminacije.

Kot telo za enakost tako v državi vsakodnevno delata neto manj kot dva uradnika (kontinuirano in osredotočeno le zagovornik). To je glede na obseg problema in notranje vire Slovenije absolutno nesprejemljivo in v primerjalnem kontekstu povsem edinstveno.³² Navedeni manki po letu 2008 *ipso facto* pomenijo **nedopustno regresijo**. Zato naj država dokaže, da je storila vse, kar je v danih pogojih v njeni moči.

Država ne dopusti možnosti, da bi žrtvam v vseh, tudi najzahtevnejših varstvenih postopkih lahko aktivno pomagale (zastopanje, stranska udeležba) nevladne organizacije, kar sicer terja pravni red EU (opozorila VČP, zagovornika, EK v spisih EU pilot).

Ne-implementacija zakonodaje, nezagotavljanje učinkovitih, sorazmernih in odvračalnih sankcij. Zakonodaja jamči primerjalno relativno obsežen in strog sistem civilnih, administrativnih in kaznovalnih sankcij v primerih diskriminacije. Podatki o izidih uporabljenih pravnih sredstev pa so izjemno zaskrbljujoči: verjetnost, da bo kršitelja zadela kakršnakoli resna posledica, je skoraj nikakršna. Na to VČP,³³ zagovornik, nevladne pa tudi mednarodne organizacije opozarjajo že vrsto let. Razpoložljivi podatki o izrečenih sankcijah kažejo, da so te večinoma pod minimalnimi (opomini...). Vse to v luči gornjih ugotovitev zadostuje za resen sum, da se zakonodaja v praksi dejansko ne spoštuje, zato je na mestu zahteva, naj država dokazuje nasprotno. Zakonodaja **se ne izvaja dosledno niti v spodbujevalnem delu**. Glede položaja žensk glej opozorila k členu 3 spodaj, glede Romov glej spodaj ter glede oseb z invalidnostmi glej gornje pomisleke o manku predpisov potrebnih za izvajanje ZIMI, glede dostopnosti grajenega okolja, komunikacij in dobrin in storitev opozarjamo, da je velika večina ciljev strategije za povečevanje dostopnosti (Dostopna Slovenija) ostala nedoseženih.

Neučinkovit sistem za spodbujanje enakosti, sprejemanje in izvajanje politik. Veliko število šibkih organov za ustvarjanje politik³⁴ do posameznih tudi za diskriminacijo ranljivih skupin kaže na neracionalno upravljanje, posledice pa se kažejo v neučinkovitosti, nepreglednosti, manku intersekcijskega pristopa, slabi koordinaciji in odsotnosti vodenja na horizontalni ravni. Organizacijski pretresi (reorganizacija uprave v letu 2012, ki mdr. ukine UEM) so stihijski, saj ni nikakršnih prihrankov, kaj šele novih vsebinskih sinergij; na področju ustvarjanja politik enakosti spolov se je število zaposlenih po reorganizaciji skoraj prepolovilo (predodelitev drugih nalog). Tudi po letu 2008 pa se, nasprotno, npr. število zaposlenih strankarskih kadrov v kabinetih izvršilne veje oblasti povečuje,³⁵ kar dokazuje, da viri niso težava. Obseg in doseg kvalitetnih projektov spodbujanja in osveščanja ter usposabljanj ključnih deležnikov (npr. javni sektor, sodstvo, tožilstvo) je primerjalno zelo majhen. Izvedeni projekti so

ČLEN

2

PREPOVED
DISKRIMINACIJE

³² Podatki so povzeti po Equinet, dostopno na <http://www.equineteurope.org/-Member-organisations->

³³ Glej LP VČP za leto 2009, str. 50, dostopno na <http://www.varuh-rs.si/publikacije-gradiva-izjave/letna-porocila/>

³⁴ Npr. Urad za narodnosti, Urad za verske skupnosti, Direktorat za invalide, Služba za enake možnosti in evropsko koordinacijo, Urad za mladino, direktorat za družino...

³⁵ Članek v časniku Dnevnik, 19.2.2014, dostopno na <http://www.dnevnik.si/slovenija/od-podmladka-do-ministrovega-kabineta>.

zaradi odsotnosti strategije neosredotočeni, brez kontinuitete in vzdržnosti. Manka proaktivnosti države ne morejo nadomestiti NVO.

Vse navedeno je ***simptom podcenjevanja teže in obsega problema diskriminacije ter volje po soočenju z njim.*** Da je politična volja odločilen faktor, dokazuje neustrezno odzivanje države na ponavljajoča se opozorila domačih in mednarodnih teles za varstvo človekovih pravic.³⁶ Še več. Pomanjkanje podatkov o kršitvah v političnih razpravah nekaterim skeptikom ponuja priročen izgovor za zaključek, da »problema ni, da je ta po obsegu le neznaten in celo, da si ga izmišljujejo nadzorne institucije, zato da bi upravičile svoj obstoj.«

Množijo se primeri nespoštovanja prepovedi diskriminacije s strani države, zlasti v povezavi z regresivnimi varčevalnimi ukrepi; prihaja tudi do zavlačevanj glede odprave ugotovljenih hudih sistemskih nepravilnosti (nespoštovanje odločb US). V zadnjem času zakonodajalec vse bolj vztraja pri regresivnih rešitvah glede varstva: za diskriminacijo v delovnih razmerjih novi zakon o delovnih razmerjih (ZDR-1) vztraja pri nižjih sankcijah (globe) v primerjavi s splošno protidiskriminacijsko zakonodajo; zmanjšuje transparentnost postopkov zaposlovanja, npr. skrajšanje rokov za prijave na razpise, ukinja obveznosti javnega razpisa; predlog ZEŽM vsebuje očitno regresivne rešitve glede pravnih definicij oblik diskriminacije zaradi spola, širi tudi dopustne izjeme, ukinja posebno telo za enakost spolov, ukinja spodbujevalne obveznosti političnih strank...

ČLEN

2

PREPOVED DISKRIMINACIJE

Primere nekaterih sistemskih oz. hudih strukturnih kršitev navajamo na številnih mestih pri pravici do stanovanja, regresiji socialnih pravic in pravic v zvezi z delom, pri pravicah otrok, položaju romske skupnosti in oseb s posebnimi potrebami, pri položaju izbrisanih, pri kulturi. Na tem mestu navajamo najprej primer Zakona za uravnoteženje javnih financ (ZUJF), ki je začel veljati 31.5.2012 in je značilen primer širokih in grobih regresivnih in posredno diskriminatornih varčevalnih ukrepov. Povzročil je številne kršitve: retroaktiven poseg v pokojnine le izbranim skupinam upokojencev (diskriminacija zaradi političnega prepričanja) npr. za domnevno privilegirane uživalce pokojnin iz bivšega nedemokratskega sistema (sodba US v zadevi U-I-186/12); uvedel je predčasno upokojevanje starejših v javni upravi, ki neupravičeno nesorazmerno prizadene ženske (diskriminacija zaradi spola, sodba US v zadevi U-I-146/12), žal izid glede zatrtjevanje diskriminacije starejših ni bil potrjen. Opozarjamo še, da je Zakon o odpravi posledic razveljavitve 2., 3. in 4. odstavka 143. člena ZUJF onemogočil odškodnine (npr. zamudne obresti) celo za tiste, ki so aktivno varovali svoje pravice in uporabili sodno varstvo.

Drug tak primer pa opisuje temeljno neodzivnost države. V tem primeru na dejstvo, da se geje, lezbijke, biseksualne in trans (LGBT) osebe, istospolne pare in družine sistemsko diskriminira v celi vrsti zakonskih in podzakonskih aktov. Diskriminacija se pojavlja v Zakonu o zdravstvenem varstvu in zdravstvenem zavarovanju (ZZVZZ, glej spodaj), Stanovanjskem zakonu (SZ-1, glej spodaj), Obligacijskem zakoniku, Kazenskem zakoniku, Zakonu o izvrševanju kazenskih sankcij, Zakonu o kazenskem postopku, Zakonu o

³⁶ Tako tudi posebna poročevalka za pitno vodo. Pri napredku v preprečevanju diskriminacije (in zagotavljanju komunalne in prostorske infrastrukture), posebej na lokalni ravni, je politična volja odločilen faktor, ki pogosto manjka. Opomba 10, 44. in 47. odstavci, str 14 in 15.

splošnem upravnem postopku, Zakonu o pravnem postopku (npr. pravica odkloniti pričanje zoper svojce oz. partnerje), Zakonu o zakonski zvezi in družinskih razmerjih, v zvezi z zdravstveno oskrbo nimajo statusa svojca (obiski, podatki) itd. Ustavno sodišče je ugotovilo diskriminatornost Zakona o registraciji istospolne partnerske skupnosti³⁷ in Zakona o dedovanju³⁸ in Državnemu zboru naložilo, da neustavno stanje v šestih mesecih odpravi, vendar zakonodajalec odločitev doslej ni spoštoval. Ob kampanji za Družinski zakonik, ki je padel na referendumu, so bile jasno izpostavljene številne očitne neustavne pravne praznine glede uresničevanja socialnih in ekonomskih pravic registriranih in neregistriranih partnerjev v istospolnih partnerskih skupnostih (glej spodaj), ki jih nakazujejo odločitve Evropskega sodišča za človekove pravice in Sodišča EU, npr. pridobitev vdovske pokojnine.³⁹

PRIPOROČILA

Odbor naj zahteva takojšnje odločno ukrepanje države pogodbenice z uporabo vseh razpoložljivih virov. Republika Slovenija je dolžna nemudoma izboljšati svoj sistem spoštovanja in varstva pred diskriminacijo ter uživanja konvencijskih pravic brez vsake diskriminacije in v ta namen zagotoviti: odpravo vse systemske diskriminacije v zakonodaji; jasno zakonodajo in sistem preglednih in učinkovitih ter prizadetim enostavno dostopnih pravnih sredstev za varstvo pred diskriminacijo; možnost podpore žrtvam diskriminacije s strani nevladnih organizacij v vseh, tudi najzahtevnejših varstvenih postopkih; neodvisno telo za varstvo pred diskriminacijo, ki bo sposobno zagotoviti pomoč žrtvam pri uveljavljanju njihovih pravic, neodvisno spremljanje stanja in izvajanje spodbujevalnih ukrepov v obliki najširših priporočil, vodil, osveščanja in informiranje ter podpore vsem zainteresiranim subjektom; strategijo preprečevanja in odpravljanja diskriminacije, vključno s kaznovalno politiko; zadostne kadrovske, organizacijske in finančne vire za ta prizadevanja.

ČLEN

2

PREPOVED
DISKRIMINACIJE

OBVEZNOST VAROVANJA ČLOKOVH PRAVIC

Dostop do brezplačne pravne pomoči

SPOLOŠNE OBVEZNOSTI

OBVEZNOST
VAROVANJA

Omejevanje dostopa do brezplačnega pravnega svetovanja in pravne pomoči po letu 2008 pomeni neučinkovito varstvo pravice do sodnega varstva,⁴⁰ zlasti ranljivih skupin.

Slovenija je leta 2001 sprejela Zakon o brezplačni pravni pomoči za uresničevanje pravice do sodnega varstva po načelu enakopravnosti, upoštevajoč socialni položaj osebe, ki brez škode za svoje preživljanje in preživljanje svoje družine te pravice ne bi mogla uresničiti. Zakon je

³⁷ Ustavno sodišče Republike Slovenije. U-I-425/06. 2009. Dostopno na: <http://odlocitve.us-rs.si/usrs/us-odl.nsf/o/5EC66748A09C70A4C12575EF002111D8>

³⁸ Ustavno sodišče Republike Slovenije. U-I-212/10. 2013. Dostopno na: <http://odlocitve.us-rs.si/usrs/us-odl.nsf/o/FC62EF78571FE59EC1257B4800408D62>

³⁹ Primerjaj s sodbo SEU v zadevi Maruko v. Versorgungsanstalt der deutschen Bühnen, C-267/06 (2008).

⁴⁰ Pravica do sodnega varstva podvzema tudi pravico do svetovanja o morebitni sprožitvi sodnega postopka.

**OBVEZNOST
VAROVANJA**

predvideval več oblik pravne pomoči, med drugim tudi prvi pravni nasvet. Sprva je bil le-ta brezplačen vsem s stalnim ali začasnim prebivališčem, brez predhodnega postopka preverjanja upravičenosti. Sistem je nudil široko varstvo vsem, zlasti pa je najbolj ranljivim skupinam oseb omogočal dostop do pravne pomoči brez administrativnih ovir. Prvi brezplačni pravni nasvet je predvsem pomemben pri reševanju najosnovnejših delovno-pravnih in socialno-varstvenih pravic (odpovedi pogodb, plačilo za delo, regres za letni dopust, pravice do socialnih transferjev, neprofitnih stanovanja, pravna pomoč žrtvam nasilja v družini...), ki jih je potrebno reševati brez odlašanja. Letno je do te pomoči dostopalo več kot 10.000 oseb.

Prvi pravni nasvet je pomemben tudi zaradi preprečevanja naraščanja števila novozačetih sodnih sporov. V Sloveniji je glede zmožnosti sodišč veliko preveč sodnih sporov, na kar opozarja projekt Lukenda⁴¹, ki je namenjen ravno zmanjševanju sodnih zaostankov. Z novelo zakona iz leta 2008, morajo upravičenci in njihovi družinski člani za dodelitev prvega brezplačnega pravnega nasveta izpolnjevati finančni in premoženjski pogoj. Pogoji se ugotavljajo v postopku, ki ga vodi pristojno okrožno sodišče. Teh je v Sloveniji le 11. Finančni cenzus 530,44 evrov je določen pod pragom revščine (606 evrov),⁴² kar pomeni, da do te storitve lahko dostopa manj kot 10% prebivalstva. Postavljena finančni in premoženjski pogoj⁴³ onemogočata večini državljanov in ostalim upravičencem dostop do te brezplačne storitve, poleg tega pa novela uvaja administrativno oviro, ki v praksi pomeni manjšo dostopnost do pravice. Novela zakonodaje z leta 2008 je bila pripravljena kot odziv na revizijsko poročilo Računskega sodišča o izvrševanju instituta brezplačne pravne pomoči, vendar pa je tovrstna sprememba zgolj prispevala k še bolj neučinkoviti rabi javnih sredstev. Strošek prvega pravnega nasveta je 18 evrov, sodišče pa zgolj za ugotavljanje upravičenosti do prvega brezplačnega pravnega nasveta porabi več kot trikrat toliko. Poleg tega postopek traja od enega do dveh mesecev, kar v večini primerov pomeni že izgubo smiselnosti pravnega nasveta. ***Na ta način je najbolj ranljivim skupinam onemogočen dostop do pravne pomoči in učinkovitega varstva svojih pravic.*** Država sicer v nekaterih, z vidika varstva človekovih pravic, manj pomembnih primerih (npr. na področju varstva potrošnikov, najemnikov stanovanj), tovrstno pravno pomoč zagotavlja brez preverjanja finančne upravičenosti, s čimer po našem mnenju krši načelo enakega varstva pravic. Po drugi strani pa se veljavna zakonodaja ne izvaja, npr. Zakon o socialnem varstvu še vedno določa, da je potrebno delavcem v podjetjih, zavodih ter pri drugih delodajalcih nuditi svetovanje in pomoč pri reševanju težav na delovnem mestu, ob prenehanju delovnega razmerja ter pomoč pri uveljavljanju pravic iz zdravstvenega, pokojninskega in invalidskega zavarovanja ter otroškega in družinskega varstva (18. člen), česar pa država (od spremembe Zakona o brezplačni pravni pomoči v letu 2008) praktično ne izvaja več.

⁴¹ Projekt Lukenda je nastal kot posledica dobljene sodbe na ESČP v primeru Lukenda. Gre za državni projekt za odpravo sodnih zaostankov Ministrstva za pravosodje v sodelovanju z vrhovnim sodiščem in Vrhovnim državnim tožilstvom.

⁴² Statistični urad RS - Kazalniki dohodka in revščine, Slovenija, 2012 - začasni podatki, z dne 16. september 2013.

⁴³ Premoženje upravičenca do brezplačne pravne pomoči in premoženje njegove družine ne sme presegati višine 15.913 evrov (60 zneskov minimalne plače). Pri ugotavljanju upravičenosti do brezplačne pravne pomoči se npr. všteva tudi regres za letni dopust, preživetine ipd.

PRIPOROČILO

Možnost brezplačne pravne pomoči, vključno s prvim pravnim nasvetom, naj se zagotovi vsem, ki so pod pragom tveganja revščine.

OBVEZNOST VAROVANJA

OBVEZNOST VAROVANJA ČLOVEKOVIH PRAVIC

Nezadostni ukrepi za popravilo krivic izbrisanim

Poprava krivic izbrisanim vse od leta 1992 pa do danes ni bila uspešna.⁴⁴ Republika Slovenija ni ustrezno izvršila sodb Ustavnega sodišča in Evropskega sodišča za človekove pravice. Oblasti so, kljub resnosti in daljnosežnosti posledic nezakonitega izbrisa, žrtvam postavljale nove in nove ovire njihovim prizadevanjem k razrešitvi njihovega položaja in jim tako onemogočale dostop do socialnih in ekonomskih pravic.

Ob osamosvojitvi Slovenije leta 1991 so državljani nekdanje Socialistične Republike Slovenije avtomatično postali državljani nove države. Državljanji drugih republik nekdanje SFRJ, ki so imeli v Sloveniji stalno prebivališče, pa so skladu z Zakonom o državljanstvu Republike Slovenije imeli pravico zaprositi za slovensko državljanstvo v roku šestih mesecev od osamosvojitve. Tistim posameznikom, ki za državljanstvo iz različnih razlogov niso zaprosili in tistim, ki državljanstva niso pridobili (ker je bila njihova prošnja za državljanstvo zavrnjena, zavržena ali pa je bil postopek ustavljen), je bil z izbrisom odvzet tudi status stalnih prebivalcev. Dne 26. februarja 1992 je bilo 25.671 nekdanjih jugoslovanskih državljanov, ki so stalno prebivali v Sloveniji in so večinoma prihajali iz drugih republik nekdanje Jugoslavije, arbitrarno izbrisanih iz registra stalnega prebivalstva, za kar pa oblasti niso imele podlage v zakonu, niti niso posameznikom izdale odločb o izbrisu. Z izbrisom so posamezniki izgubili vse ekonomske in socialne pravice, ki so sicer vezane na status stalnega prebivalca. Posledično so bili številni izbrisani prisiljeni zapustiti Slovenijo in bivati izven njenih meja.

Ustavno sodišče je kasneje v zvezi z izbrisom odločalo v več odločbah (najbolj pomembni sta odločbi iz leta 1999 in 2003) in ugotovilo, da je bil izbris nezakonito dejanje državnih oblasti.⁴⁵ Na podlagi odločbe Ustavnega sodišča je bil leta 1999 sprejet Zakon o urejanju statusa državljanov drugih držav nekdanje SFRJ v Republiki Sloveniji (v nadaljevanju: ZUSDDD), ki je nekaterim izbrisanim omogočil pridobitev dovoljenja za stalno prebivanje (*ex nunc*). Leta 2003 je Ustavno sodišče razglasilo ta zakon za neskladen z Ustavo RS, med drugim, ker izbrisanim ni priznal stalnega prebivanja za nazaj, od dneva izbrisa dalje (*ex tunc*). Ta odločba je iz političnih razlogov ostala neizvršena sedem let – novela ZUSDDD je bila sprejeta šele leta 2010, a se je v praksi izkazalo, da tudi ta zakonska rešitev ni prinesla zadovoljive ureditve vprašanja statusov izbrisanih. Zaradi zelo zapletenih in neustreznih pogojev večina izbrisanih, ki so zaprosili za izdajo dovoljenja za stalno prebivanje na podlagi spremenjenega ZUSDDD, statusa ni pridobila, kar pomeni, da še vedno nimajo dostopa do ekonomskih in socialnih pravic,

⁴⁴ Concluding Observations, parag. 16.

⁴⁵ Odločbi Ustavnega sodišča št. U-I-284/94 z dne 4.2.1999 in št. U-I-246/02 z dne 3.4.2003.

vključno s pravico do dela, socialnega in zdravstvenega varstva.

OBVEZNOST VAROVANJA

Tudi novela ZUSDDD iz leta 2010, ki je končno izvršila odločbo Ustavnega sodišča iz leta 2003, je ohranila pogoj dejanskega življenja iz leta 1999, v skladu s katerim morajo izbrisani dokazati, da so v Sloveniji dejansko živeli vse od 23.12.1990 dalje, kar je onemogočalo ureditev statusa vsem izbrisanim, ki so bili leta prisiljeni živeti zunaj Slovenije in se niso mogli vrniti. Zakonodajca je ta pogoj uvedla retroaktivno in izbrisani niso mogli vplivati na ključne okoliščine iz preteklosti, to je od leta 1992 dalje, da bi izpolnjevali zakonske pogoje. Z novelo ZUSDDD iz leta 2010 so bile sicer uvedene določene izjeme upravičene odsotnosti, v skladu s katerimi so bili do dovoljenja za stalno prebivanje upravičeni tudi tisti posamezniki, ki so bili dlje časa odsotni iz Slovenije, vendar pa so te izjeme omejene, težko jih je dokazati⁴⁶ in zato nadalje neupravičeno izključujejo številne izbrisane, ki tem pogojem ne morejo zadostiti. Poleg tega navedena novela ni reševala vprašanja združitve družine in možnosti pridobitve statusa za družinske člane izbrisanih, ki so si v času bivanja zunaj Slovenije ustvarili družine in so nato v Sloveniji ponovno pridobili dovoljenje za stalno prebivanje, v Slovenijo pa se kljub temu ne morejo vrniti, saj ne izpolnjujejo pogojev za združitev družine, ki veljajo za tujce na splošno. Poleg zapletenih pogojev so izbrisane pri urejanju njihovega statusa dodatno ovirale visoke upravne takse, ki so jih morali plačati v postopkih urejanja njihovega statusa (95 EUR). Statistični podatki jasno prikažejo negativen učinek pomanjkljivosti zakonodajne ureditve: od 987 vloženih prošenj⁴⁷ za izdajo dovoljenja za stalno prebivanje, je bilo le 138 ugodeno; 175 prošenj je bilo zavrnjenih, 674 pa jih je še čakalo na odločitev.⁴⁸ Nizko število vloženih prošenj dodatno nakazuje, da izbrisanih v tujini informacija o možnosti ureditve statusa ni dosegla.

Ko se je iztekel rok za vložitev prošenj za izdajo dovoljenja za stalno prebivanje na podlagi novele ZUSDDD (24. julij 2013), je bilo brez urejenega statusa v Sloveniji več kot 13.000 izbrisanih, z iztekom roka pa so ostali brez učinkovitega pravnega sredstva za ureditev le-tega in posledično brez možnosti vrnitve v Slovenijo in ponovne integracije v slovensko družbo.⁴⁹ Hkrati pa je v tem času Evropsko sodišče za človekove pravice potrdilo resnost kršitev človekovih pravic, ki so jih utrpeli izbrisani.

Z namenom izvršitve sodbe Evropskega sodišča za človekove pravice v zadevi Kurić in drugi proti Sloveniji, je Državni zbor novembra 2013 sprejel Zakon o povračilu škode osebam, ki so bile izbrisane iz registra stalnega prebivalstva (v nadaljevanju: ZPŠOIRSP). Ta zakon neupravičeno razlikuje različne skupine izbrisanih in veliki skupini izbrisanih odreka pravico do

⁴⁶ Novela ZUSDDD iz 2010 je določila, da morajo izbrisani, ki dokažejo, da spadajo v eno od izjem, zaradi katerih je njihova odsotnost upravičena, in katerih odsotnost je trajala več kot pet let, dodatno dokazati, da so se v obdobju nadaljnjih petih let poskušali vrniti v Slovenijo. Ta pogoj je zelo nedoločen in v praksi onemogoča ureditev statusa izbrisanim, ki so bili dlje časa prisiljeni živeti v tujini – v veliko primerih so posamezniki poizvedovali pri slovenskih diplomatskih predstavništvih v tujini, a o tem nimajo nobenega dokaza.

⁴⁷ Med 24. junijem 2010 in 31. julijem 2013 je prošnje za izdajo dovoljenja za stalno prebivanje na podlagi ZUSDDD vložilo 987 posameznikov: 841 izbrisanih, 51 otrok izbrisanih in 95 državljanov drugih držav naslednic nekdanje SFRJ, ki so v Sloveniji živeli, a niso imeli stalnega prebivališča in niso bili izbrisani.

⁴⁸ Komunikacija slovenskih oblasti Odboru ministrov Sveta Evrope v zadevi *Kurić in drugi proti Sloveniji* z dne 30.8.2013.

⁴⁹ Po izteku roka julija 2013 so se pojavili primeri, ki kažejo, da tudi v Sloveniji še vedno (več kot 22 let) živijo posamezni izbrisani brez urejenega statusa, brez dokumentov in brez dostopa do ekonomskih in socialnih pravic, vključno s pravico do dela, socialnega in zdravstvenega varstva. Po juliju 2013 se je veliko število izbrisanih iz tujine obrnilo na slovenske oblasti ter nevladne organizacije z željo, da bi si uredili status v Sloveniji, kar pa po izteku roka za vložitev prošenj na podlagi ZUSDDD ni več možno.

odškodnine, čeprav so bile njihove pravice kršene.

Veliki senat ESČP je dne 26. junija 2012 v zadevi *Kurić in drugi proti Sloveniji* izdal pilotno sodbo, s katero je ugotovil, da je Republika Slovenija kršila pravice izbrisanih. Sodišče je ugotovilo kršitve 8. člena (pravica do zasebnega in družinskega življenja), 13. člena (pravica do učinkovitega pravnega sredstva) in 14. člena (prepoved diskriminacije) Evropske konvencije o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin, saj so bili izbrisani kot nekdanji državljani SFRJ obravnavani manj ugodno kot drugi tuji državljani, ki so imeli status tujca. Sodišče je vsakemu od šestih pritožnikov prisodilo odškodnino za nematerialno škodo v višini 20.000 EUR, ugotovilo je, da državni ukrepi niso zadostovali za celovito in pravočasno popravilo krivic, ki so jih oblasti povzročile z izbrisom ter državi naložilo, da v enem letu (do 26. junija 2013) pripravi poseben mehanizem za priznavanje odškodnine izbrisanim prebivalcem. Vendar pa zakon nikoli ni bil usklajen z izbrisanimi ter civilno družbo in njihovi številni pomisleki niso bili nikoli upoštevani. V skladu z ZPŠOIRSP so do odškodnine upravičeni le tisti izbrisani, ki imajo v Sloveniji že urejen status, to je dovoljenje za stalno prebivanje ali slovensko državljanstvo. Vključena pa je bila še skupina izbrisanih, ki je za dovoljenje za stalno prebivanje ali državljanstvo zaprosila pred sprejemom novele ZUSDDD leta 2010, a je bila njihova prošnja zavržena, zavržena ali pa je bil postopek ustavljen. Vendar pa bo morala ta skupina izbrisanih dodatno dokazovati dejansko življenje v Republiki Sloveniji pod podobnimi pogoji, ki so se izkazali za preveč restriktivne v noveli ZUSDDD iz leta 2010.

**OBVEZNOST
VAROVANJA**

Izključitev preostalih izbrisanih iz te odškodninske sheme je nelegitimna in pomeni ponovno diskriminatorno obravnavanje različnih skupin izbrisanih, kar je izpostavila tudi Zakonodajno-pravna služba Državnega zbora tekom postopka sprejemanja ZPŠOIRSP. Izbrisani ter predstavniki civilne družbe so ostro kritizirali tudi odložen pričetek uporabe zakona (šest mesecev po objavi v Uradnem listu), neutemeljeno omejitve višine odškodnine, ki je lahko dosojena v sodnih postopkih, časovne roke za izplačilo odškodnin (če višina odškodnine preseže 1.000 evrov, se odškodnina izplača v dveh do petih obrokih, vsak obrok pa v izplačilo zapade eno leto po zapadlosti prejšnjega obroka), dejstvo, da zakon ne priznava pravice do odškodnine otrokom izbrisanih ter dedičem pokojnih izbrisanih.

Ker se je rok za ureditev statusa na podlagi ZUSDDD iztekel, ZPŠOIRSP pa pravico do odškodnine pogojuje z urejenim statusom (vprašanja statusov pa ne razrešuje), bo približno 12.000 izbrisanih prebivalcev ostalo tako brez statusa kot brez odškodnin. Nadalje je na podlagi zadnje sodbe ESČP z dne 12. marca 2014 (šestim uspešnim pritožnikom iz zadeve *Kurić* je sodišče dosodilo še odškodnino za materialno škodo) očitno, da so odškodnine, ki jih določa ZPŠOIRSP, prenizke.

PRIPOROČILA

Slovenija mora omogočiti ureditev statusa vsem izbrisanim, ki se želijo ponovno vključiti v slovensko družbo – brez dodatnih pogojev in z oprostitvijo plačila upravnih taks. Prav tako morajo oblasti brez dodatnih pogojev omogočiti združevanje družinskih članov izbrisanih. Država mora priznati pravico do odškodnine vsem izbrisanim prebivalcem – v skladu z načelom enakega obravnavanja, saj so bili vsi nezakonito izbrisani na enak način.

**MEDNARODNA POMOČ
IN SODELOVANJE**

MEDNARODNA POMOČ IN SODELOVANJE

S stagniranjem na 0,13% BDP država ne uresničuje zavez o višini sredstev uradne razvojne pomoči (URP) ter tako ne bo izpolnila zaveze nameniti 0,33% BDP do leta 2015. Kljub nekaterim pozitivnim napredkom obstoječa pomoč ostaja razpršena, v veliki meri usmerjena predvsem v srednje razvite države (70% je namenjene na zahodni Balkan), velik del pomoči je vezan, opaziti pa je tudi tendenco usmerjanja URP kot sredstva gospodarske diplomacije, kar lahko omejuje razvojni prispevek URP za sistemsko izboljšanje stanja ESK pravic v državah v razvoju. Izziv prav tako ostaja transparentno podeljevanje sredstev ter nizka raven podpore in razumevanja slovenske javnosti o pomenu mednarodnega razvojnega sodelovanja (MRS), saj je ta na eni najnižjih ravni v EU.

Slovenija prav tako nima vzpostavljene celovite strategije MRS, ki bi podpirale njene vsebinske in geografske prioritete. Na teh področjih tudi nima vzpostavljenih akcijskih načrtov in sistema spremljanja in evalvacije, kar dodatno omejuje potencialen prispevek URP k strukturnim spremembam v partnerskih državah, ki bi lahko vodile k višji stopnji uresničevanja človekovih pravic. Obenem obstaja odsotnost celovitega vključevanja pristopa k razvoju z vidika človekovih pravic v slovensko URP.

Od leta 2009 količina uradne razvojne pomoči stagnira na ravni 0,13% BDP. Več kot dve tretjini URP ostaja multilateralne narave, bilateralna sredstva – v veliki meri namenjena državam zahodnega Balkana – ostajajo razpršena. Slovenske NVO izvajajo programe z zgolj 2% URP, medtem ko v okviru OECD države donatorice namenijo NVO v povprečju 13%. V okviru bilateralne URP Slovenija petino sredstev nameni izobraževanju (plačevanju šolnin ter stipendij za študij v Republiki Sloveniji), pri čemer sredstva ostajajo v Sloveniji, z omejenim prispevkom k zmanjševanju revščine v partnerski državi, obstaja celo možnost bega možganov. Dodaten problem je izvajanje gospodarskih storitev in gradnja infrastrukture v ciljnih državah, ki v veliki meri predstavlja vezano pomoč, ki jo izvajajo slovenske institucije. Opozorili bi tudi na tendenco uporabe URP kot sredstva ekonomske gospodarske diplomacije, kar pa ne sme biti osnovni namen URP.⁵⁰ Izziv ostaja tudi netransparentno podeljevanje sredstev, na kar je opozorilo tudi Računsko sodišče Republike Slovenije, oktobra 2103 objavljen *Aid Transparency Index* pa uvršča Slovenijo na 58. mesto od 67 držav glede na preglednost bilateralne pomoči.

Približno desetina URP je namenjena humanitarni in po konfliktni pomoči, vendar pa leta 2011 sredstva niso zadoščala za odzivanje na vse krize. V Republiki Sloveniji ni mehanizma za financiranje humanitarnih intervencij s strani NVO, kar bi bilo nujno potrebno za nadaljnji razvoj tega področja. Država se na humanitarne nesreče odziva prepočasi in ne sodeluje s slovenskimi NVO, čeprav imajo le-te že vzpostavljeno strukturo na terenu.⁵¹ Prav tako je tudi podpora in razumevanje slovenske javnosti o pomenu mednarodnega razvojnega sodelovanja med najnižjimi v EU, kljub temu pa je

⁵⁰ Sloga. 2013. Vmesna ocena uspešnosti uresničevanja Resolucije o mednarodnem razvojnem sodelovanju za obdobje do leta 2015. Dostopno na: http://www.sloga-platform.org/images/Vmesna_ocena_uspesnosti_uresnicevanja_Resolucije_-_alternativno_p.doc.pdf

⁵¹ Ministrstvo za zunanje zadeve. 2013. Poročilo o mednarodnem razvojnem sodelovanju Republike Slovenije za leto 2012. Dostopno na: http://www.mzz.gov.si/fileadmin/pageuploads/Zunanja_politika/RA/Porocilo_2012.pdf

manj kot odstotek URP namenjen za informiranje javnosti. Finančno podhranjeno in neizkoriščeno je področje globalnega učenja in potencial sodelovanja na tem področju z NVO.⁵²

**MEDNARODNA POMOČ
IN SODELOVANJE**

PRIPOROČILA

Država naj poviša sredstva URP, več sredstev nameni najmanj razvitim državam in poveča delež (programiranih) bilateralnih sredstev. Poveča naj prizadevanja za transparentno uporabo sredstev, tako da vzpostavi strategijo za izvajanje zavez Busan in natančneje opredeli cilje in načela URP. Država naj okrepi aktivno sodelovanje z NVO, podpre ozaveščanje javnosti o pomenu MRS ter pospeši aktivnosti na področju globalnega učenja. Država naj pripravi celovito strategijo MRS, s pripadajočimi merljivimi akcijskimi načrti, katerih priprava in izvajanje naj temelji na osredotočenosti na vidik človekovih pravic (human rights based approach).

**ENAKO OBRAVNAVANJE ŽENSK IN MOŠKIH
PRI UŽIVANJU VSEH ESK PRAVIC**

ČLEN

3

**ENAKOPRAVNO
UŽIVANJE VSEH
EKONOMSKIH,
SOCIALNIH IN
KULTURNIH PRAVIC**

Zakonodajni in politični ukrepi, ki jih sprejema država na področju enakosti spolov in položaja žensk, ne prinašajo potrebnih učinkov, prav tako ostaja varstvo pred diskriminacijo očitno neučinkovito (glej 2. člen zgoraj). Čeprav številni kazalniki kažejo, da recesija še poslabšuje položaj žensk, je regresiven tudi trend pri sprejemanju zaščitnih ter političnih spodbujevalnih ukrepov. V zadnjih letih se znižuje stopnja delovno aktivnih in močno zvišuje stopnja brezposelnosti med ženskami. Povečujejo se razlike v plačilu glede na spol, ohranjata se spolna segregacija na trgu dela in dvojna obremenjenost žensk, zvišuje se stopnja tveganja revščine za ženske, stagnira politična zastopanost žensk na vladni in občinski ravni, itd.⁵³

Ženske ostajajo v slabšem položaju kot moški na številnih družbenih področjih. V nasprotju z uradnimi statističnimi podatki, po katerih je razlika v plačilu med moškimi in ženskami 8,3%, neodvisne analize kažejo, da so v letih 2003–2007 moški v povprečju zaslužili 23% več kakor ženske ter 18% več za enako delo pri istem delodajalcu, v javnem sektorju pa 24% več oz. 14% več v isti ustanovi.⁵⁴ Plačne razlike so toliko večje, kolikor višjo izobrazbo imajo ženske, še posebno velike so pri samozaposlenih ter v prekernih oblikah dela. Podatki o brezposelnosti kažejo, da se v zadnjih nekaj letih njeno naraščanje med moškimi ustavlja, med ženskami pa ne. Predvsem narašča brezposelnost visoko izobraženih žensk, ki se je v letih 2005–2012 povečala za 15% (med moškimi za 3%). V povprečju ženske iščejo novo zaposlitev dalj časa kakor moški, najdlje mlade ženske, ki iščejo

⁵² Ministrstvo za zunanje zadeve. 2012. Poročilo o mednarodnem razvojnem sodelovanju Republike Slovenije za leto 2011. Dostopno na: http://www.mzz.gov.si/fileadmin/pageuploads/Zunanja_politika/RA/Porocilo_o_MRS_2011.pdf

⁵³ Statistični urad Republike Slovenije. »Mednarodni dan žensk«. 2008 do 2013. Dostopno na: www.stat.si.

⁵⁴ Humer, Ž., Roksandić, M. 2013. *Protikrizni ukrepi in enakost spolov*. Ljubljana, Ženski lobi Slovenije. Dostopno na: http://www.zls.si/images/PROTIKRIZNI_UKREPI_ENAKOSTSPOLOV.pdf.

prvo zaposlitev, ženske srednjih let, pripadnice etničnih manjšin in migrantke.⁵⁵ Stopnja brezposelnosti žensk narašča hitreje in je prvič preseгла povprečje EU-28, še posebej pa je zaskrbljajoč položaj mladih žensk (glej spodaj). Po oceni OECD opravijo ženske v EU neplačano neformalno, gospodinjsko delo v vrednosti 33% BDP, v Sloveniji pa kar 40%; zaposlene ženske porabijo za gospodinjska in skrbstvena dela 42 ur na teden, moški pa 28 ur. Po raziskavah je v Sloveniji razlika v času, ki ga za delo doma porabijo ženske in moški, med najvišjimi v Evropi.⁵⁶

Stanje se po letu 2009 zaradi vpliva gospodarske recesije in družbene krize vztrajno poslabšuje, na položaj žensk pa disproporcionalno vplivajo tudi vladni protikrizni ukrepi, vključno z zaostrovanjem pogojev za varstveni dodatek, ki ga je pred ukrepi prejemale 2/3 žensk;⁵⁷ prav tako je med upokojenimi, ki prejemajo pokojnino, manjšo od 622 evrov, 2/3 žensk. Že v letu 2011, torej pred sprejetjem t.i. varčevalne zakonodaje, je bila ob 15% splošni stopnji tveganja revščine ta stopnja za ženske, starejše od 60 let, 24%, za ženske, starejše od 75 let, pa več kakor 34%.⁵⁸

ČLEN

3

ENAKOPRAVNO UŽIVANJE VSEH EKONOMSKIH, SOCIALNIH IN KULTURNIH PRAVIC

Velike razlike v položaju spolov so v negi in varstvu otrok, čeprav zakonodaja že od leta 1979 omogoča koriščenje dopusta za nego in varstvo otroka tudi očetom. V letih 2010 in 2011 je bilo med starši, ki so koristili ta dopust, še vedno le 7% očetov, leta 2010 sta dve tretjini od teh izkoristili največ 3 mesece od možnih 8,5 meseca. Neprenosljivi plačani 15-dnevni očetovski dopust je drugo leto po uveljavitvi (2003) izkoristilo 63% očetov, v letu 2011 pa več kakor 80%. Od leta 2006 lahko očetje koristijo še 75-dnevni očetovski dopust brez nadomestila, a s plačilom prispevkov za socialno varnost od minimalne plače. V letu 2011 ga je izkoristilo manj kakor 20% očetov.⁵⁹ Gledano v celoti ukrepi na tem področju ne izenačujejo udeležbe žensk in moških pri negi in varstvu otrok.

Leta 2012 je t.i. varčevalna zakonodaja dodatno obremenila mlade družine: vrtec za drugega otroka ni več brezplačen, prej univerzalna pomoč ob rojstvu otroka in dodatek za veliko družino sta zdaj vezana na cenzus, porodniško nadomestilo je sicer še 100%, nadomestilo za dopust za nego in varstvo otroka pa se je znižalo na 90% (kot tudi za očetovski in posvojiteljski dopust) ter omejilo navzgor z višino 2,5-kratnik povprečne plače (ukrep naj bi prizadel le 100 žensk v državi ob 21.947 rojenih otrocih letno!). Ker očetje dopust za nego in varstvo otroka izkoristijo le redko, to znižanje nadomestila vpliva predvsem na položaj mater. Ob zniževanju nadomestil in spodbud je treba upoštevati tudi to, da je kar četrtnina družin v Sloveniji enostarševskih, od teh je v 85% primerov glavna skrbnica družine ženska.⁶⁰ »Pretirano socialno ekspanzijo«, kot stanje ocenjuje vlada v predlogu ZSVDP, naj bi torej krotili posredno diskriminatorni regresivni ukrepi.

Neenakost spolov je velika tudi v sferi odločanja. Slovenija ima sicer prvič v

⁵⁵ Prav tam.

⁵⁶ Aliaga, C. 2006. »How is the time of women and men distributed in Europe?«. *Statistics in Focus*, št. 4. Luksemburg, Eurostat. Dostopno na: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-NK-06-004/EN/KS-NK-06-004-EN.PDF.

⁵⁷ Humer, Ž., Roksandić, M., n. d. ; Za več glej tudi področje pravice do socialnega varstva.

⁵⁸ Humer, Ž., Roksandić, M., n. d.

⁵⁹ Statistični urad Republike Slovenije. »Mednarodni dan očetov 2013«. Dostopno na:

http://www.stat.si/novica_prikazi.aspx?id=5558. »Usklajevanje družinskega in poklicnega življenja, Slovenija, 2. četrtnetje 2010 - končni podatki«. Dostopno na: http://www.stat.si/novica_prikazi.aspx?id=3821.

⁶⁰ Humer, Ž., Roksandić, M., n. d.

zgodovini predsednico vlade (od 2012), nikoli pa še ni imela predsednice ne Državnega zbora ne Državnega sveta. Zastopanost žensk v politiki je skromna, z izjemo Državnega zbora v tem mandatu (32,2%), kar pa po naših ocenah ni posledica načrtnih prizadevanj. V Državnem svetu je le 7,5% svetnic, na lokalni ravni 21,9% svetnic in 4,8% županj, v Evropskem parlamentu 28,7% poslank. Prav tako je malo žensk na ključnih odločevalskih položajih v gospodarstvu.⁶¹ Opozarjamo, da se dolžnost političnih strank, da pripravijo strategijo vključevanja žensk v vse vidike svojega delovanja, vključno s kandidanjem (31. člen ZEMŽM) ne spoštuje, ne nadzoruje, kršitev pa ne sankcionira s predpisanimi globami. Še več: Vlada v ZEŽM predlaga celo ukinitve te dolžnosti.

Ob vsem tem od leta 2008 dalje ne deluje varstveno telo za enakost spolov (glej zgoraj). Leta 2012 je država ukinila Urad za enake možnosti, ki je obstajal od leta 1992 dalje, kot samostojno telo za politike enakih možnosti po spolu. Naloge Urada je prevzelo Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in (po 2013 tudi) enake možnosti (v katerem deluje Služba za enake možnosti in evropsko koordinacijo), ki je skoraj prepolovilo kadrovske vire za to temo. Nacionalna strategija enakosti spolov je veljala do konca leta 2013, nova pa (še) ni bila sprejeta.

ČLEN

3

ENAKOPRAVNO
UŽIVANJE VSEH
EKONOMSKIH,
SOCIALNIH IN
KULTURNIH PRAVIC

PRIPOROČILA

Republika Slovenija naj vzpostavi učinkovit institucionalni mehanizem za varstvo pred diskriminacijo zaradi spola ter za politike enakosti spolov. Zaveže naj se k integralni politiki enakosti spolov, skrbi za uresničevanje načela enakosti na vseh družbenih področjih in poveča aktivnosti za osveščanje o vprašanjih, povezanih z enakostjo. Poskrbi naj za redno kvantitativno in kvalitativno spremljanje podatkov o položaju spolov, ki naj bodo podlaga za sprejemanje ukrepov za izboljšanje položaja žensk. Analize podatkov naj izvajajo neodvisne strokovne institucije. Vsi statistični podatki naj se zbirajo po spolu in naj bodo široko dostopni javnosti. Ukrepi naj upoštevajo tudi presečno (intersekcijsko) diskriminacijo v povezavi s starostjo, socialno-ekonomskim položajem, etnično pripadnostjo itd. Republika Slovenija naj sprejme predpise in učinkovitejše ukrepe, ki bodo spodbujali delovno aktivnost žensk, preprečevali njihovo brezposelnost, horizontalno in vertikalno segregacijo na trgu dela, zaposlovanje v prekarnih oblikah dela ter zmanjševali razliko v plačilu za enako delo. Z ukrepi na trgu dela naj olajša usklajevanje poklicnega in zasebnega življenja. Spodbudi naj uravnoteženo delitev dopusta za nego in varstvo otrok med staršema in zmanjša dodatno obremenjenost žensk, ki izhaja iz skrbi za družino. Sprejme naj predpise in ukrepe za preprečevanje poslabševanja socialnega položaja žensk in zaskrbljujočega stopnjevanja tveganja revščine, zlasti za starejše ženske. Zakonodajo, s katero je spodbudila večjo zastopanost žensk v nekaterih segmentih politike, naj ustrezno razširi še na druge segmente ter prav tako na področje zastopanosti žensk v vrhnjem

⁶¹ Statistični urad Republike Slovenije. *Statistični letopis 2013*. Dostopno na: <http://www.stat.si/letopis/LetopisVsebine.aspx?poglavje=5&lang=si&leto=2013>. Antić Gaber, M. (ur.). 2011. *Ženske na robovih politik---*e. Ljubljana, Založba Sophia.

menedžmentu v gospodarstvu.

PRAVICA DO DELA IN PRAVIČNIH DELOVNIH POGOJEV

ČLEN

6/7

PRAVICA DO DELA IN
PRAVIČNIH DELOVNIH
POGOJEV

Republika Slovenija ne sprejema ustreznih ukrepov, da bi se v celoti uresničila in učinkovito zaščitila pravica do dela. Izvršilna oblast s svojimi delovnimi inšpektorji in organi pregona ter sodna veja oblasti ne naslavlja učinkovito množičnih kršitev delovnega prava. Država premalo učinkovito spodbuja spoštovanje pravice do dela, saj je osveščenost in kultura (predvsem delodajalcev) na zelo nizki ravni. Zaskrbljujoč je trend omejevanja dostopa do sodišč.

Inšpektorat za delo je kritično podhranjen v smislu števila zaposlenih, obenem se število zaposlenih še zmanjšuje. Tako je bilo npr. v letu 2012 zaposlenih 81 inšpektorjev (88 v letu 2011), pri čemer se je izvedlo 16.582 inšpekcijskih pregledov, kar pomeni, da v povprečju vsak inšpektor naredi približno 200 inšpekcijskih pregledov na leto. Poleg tega je za področje delavskega prava samo 46 inšpektorjev, številni med njimi pa so se bili zaradi odločb ZUJF prisiljeni upokojiti. Zaradi nenehno naraščajočega števila potencialnih storilcev (inšpekcijskih mest) je bilo leta 2012 več kot 2.300 potencialnih kršiteljev na enega inšpektorja, medtem ko so bile k njihovem mandatu dodane celo nove in zahtevne naloge. Novejši podatki kažejo, da se je število zadev v zadnjem letu podvojilo. Nadaljnje, celo najhujše kršitve (tj. namerna opustitev delodajalcev, da plačajo dajatve in zagotovijo zdravstveno in pokojninsko zavarovanje) pa do pred nekaj leti niso bile v pristojnosti nadzora policije in tožilcev, kljub temu, da gre za obsežen problem in hudo kaznivo dejanje.

V smislu vse manj učinkovitega varstva je posebej zaskrbljujoča uvedba sodne takse v delovnih sporih v letu 2013 ter zaostritev dostopa do ustavnega sodišča (zlasti glede pobud za presojo ustavnosti) po letu 2011; prav tako so bile uvedene omejitve dostopa do višjih sodišč ter uporabe izrednih pravnih sredstev (vlagajo jih lahko le odvetniki ali druge osebe s pravosodnim izpitom), kar, posebej v luči omejevanja dostopa do brezplačne pravne pomoči in brezplačnega pravnega nasveta za vse, pomeni regresijo varstva.

PRIPOROČILA

Republika Slovenija naj tudi v praksi zagotovi učinkovite, sorazmerne in odvračalne sankcije v primerih kršitev delovnega prava ter v ta namen med drugim okrepi organe nadzora ter prizadevanja za večjo osveščenost vseh o pomenu pravic iz dela. Odpravi naj prekomerne ovire, ki jamčijo dostop do sodišč, tudi z zagotovitvijo ustreznih podpornih struktur (npr. telo za enakost, podpora NVO v postopkih...).

PRAVICA DO DELA IN PRAVIČNIH DELOVNIH POGOJEV

Položaj in strukturna diskriminacija mladih

Zaposlitvena kriza mladih je zelo resna in se še poslabšuje. Izključevanje mladih ni le strukturno (brezposlenost, veriženje pogodb, začasne zaposlitve, prekarno delo, pomanjkanje socialne varnosti...), ampak so nesorazmerno zapostavljeni tudi sistemsko (posredna diskriminacija). Obstoječi sprejeti ukrepi so neceloviti in nesistematični.

Junija 2013 je stopnja brezposelnosti med mladimi, starimi med 15 in 24 let, bila višja od evropskega povprečja in je znašala 25%⁶², po podatkih Zavoda za zaposlovanje Republike Slovenije pa je oktobra 2013 znašala kar 25,9% (15-29 let, registrirane brezposelnosti). Kritična je predvsem skupina brezposelnih mladih od 25 do 29 let, ki predstavlja dve tretjini vseh brezposelnih mladih. Brezposlenost med mladimi v Sloveniji se je med leti 2008 in 2012 dvignila za 58,3%, kar predstavlja eno najhitreje rastočih stopenj brezposelnosti mladih v Evropi. Realna številka o brezposelnosti je še višja, saj se zaradi načina ureditve študentskega dela in vpisov v univerzitetno in visokošolsko izobraževanje, ki dopušča fiktivni vpis, »prikrija« realen odstotek brezposelnih mladih. Delež začasnih zaposlitev med zaposlenimi v starosti od 15 do 24 let je v zadnjem četrletju 2012 znašal 71,4%, kar je največ v EU-28. Posebej alarmanten je 84% delež žensk v tej starostni skupini, kar kaže na diskriminatorne prakse, ki pa ostajajo nenaslovljene. Podatki kažejo, da čeprav mladi delajo (npr. prek samozaposlitve, študentskega dela, dela na črno, prekarnih oblik zaposlitve), nimajo nujno zagotovljene tudi socialne varnosti.

ČLEN

6/7

PRAVICA DO DELA IN
PRAVIČNIH DELOVNIH
POGOJEV

Že v času gospodarske konjunktore ni bilo zanesljivega sistema politik zaposlovanja mladih oz. preprečevanja množičnega zaposlovanja mladih preko prekernih oblik dela. Vendar med drugim tudi zaradi neustrezne zastopanosti mladih v politiki (mladi nimajo svojih predstavnikov v parlamentu, kot jih imajo npr. upokojenci) niso bili sprejeti celoviti in sistematični ukrepi. Programi, ki jih trenutno sprejema Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti (Jamstvo za Mlade) ne kažejo bistvenega izboljšanja v smeri sistematičnosti pristopa. Ukrepi bodo najbrž sicer omilili težave pri zaposlovanju za čas trajanja aktivnih politik zaposlovanja, zlasti zaradi subvencij za posameznega mladega brezposelnega, ne bodo pa uspešni dolgoročno, saj ne bodo naslovili strukturnih vzrokov.

Mladi so nesorazmerno zapostavljeni tudi sistemsko (posredna diskriminacija): že v starem, kot tudi v novem zakonu o delovnih razmerjih ZDR-1 so zapovedani plačni dodatki za delovno dobo, enako velja za dopuste; v javnem sektorju zaradi varčevalnih ukrepov in prestrukturiranja že več let velja omejitev oz. moratorij na zaposlovanja in tudi napredovanja ter seveda zamrznitev in celo zniževanje plač;⁶³ to zelo očitno močnejše prizadeva mlade, kot starejše. Odpuščanje starejših po ZUJF teh učinkov s prav ničimer ne kompenzira. Gre torej tudi za regresivne ukrepe, ki niso

⁶² EUROSTAT junij 2013. Na območju Evropske unije (EU 28) je stopnja brezposelnosti mladih precej višja od stopnje brezposelnosti celotne populacije, povprečna stopnja brezposelnosti mladih je 23,3% (avgust 2013, EUROSTAT), medtem ko stopnja brezposelnosti celotne populacije na istem območju znaša 10,9%.

⁶³ Zakon o interventnih ukrepih (ZIU), ki je bil sprejet leta 2010.

pogojni oz. začasni (npr. tisti v ZDR-1). Spremembe zakonov dovoljujejo tudi vse več volonterskega (neplačanega) pripravništva ter razpisovanje večjega števila mest za volontersko pripravništvo v primerjavi s plačanim pripravništvom ali celo zgolj razpisovanje volonterskih pripravništev, kar postaja prevladujoča praksa tudi v državni upravi (ministrstva, davčna uprava, drugi državni organi/agencije).⁶⁴

PRAVICA DO DELA IN PRAVIČNIH DELOVNIH POGOJEV

Drugi primeri diskriminacije

Pri zaposlovanju in v delovnih razmerjih ter zadevah povezanih z delom diskriminacija predstavlja resen strukturen problem.

HIV pozitivni so v Sloveniji pogosto diskriminirani pri zaposlovanju, vendar se zaradi strahu pred dodatno stigmatizacijo redko poslužijo sodnega varstva. Leta 2013 smo v Sloveniji zabeležili prvo pravnomočno sodbo Delovnega sodišča, ki je v primeru zaposlovanja potrdila diskriminacijo na osnovi zdravstvene diagnoze (HIV). Zdravstvena institucija, zadolžena za medicino dela, je osebo na osnovi HIV statusa obravnavala diskriminatorno in izdala potrdilo z zadržkom, zaradi česar se oseba ni mogla zaposliti, saj je delodajalec zato prekinil postopek zaposlovanja že izbranega kandidata.

LGBT osebe, bodisi registrirane ali ne, v delovni zakonodaji nimajo dopusta za nego bolnega partnerja ali pravice do plačanega dopusta ob registraciji, kot to velja za poroko.

Do hude strukturne izključenosti in hkratne nezadostne, celo asimetrične spodbude pri zaposlovanju prihaja pri osebah z invalidnostmi – npr. ob kvotnem sistemu so določene nižje zaposlitvene kvote v upravi in informacijskih storitvah, kot so npr. v rudarstvu in drugih delovno intenzivnih panogah. Polovica delodajalcev, ki so zavezani h kvotam, raje plačuje dajatve, kot pa zaposluje. Ukrepi, ki imajo naravo spodbud, paradoksalno pospešujejo segregacijo na trgu dela (podporne zaposlitve, invalidska podjetja...), ne pa vključevanje v običajne oblike zaposlitve. ***Pri zaposlovanju se onemogoča hkratno uživanje pokojnine in samozaposlitve, kar nesorazmerno prizadene zlasti osebe z 2. stopnjo invalidnosti.*** Na ta način se jim ovira dostop do samozaposlitve v preostali delovni zmožnosti. Relevantna odločba ustavnega sodišča U-I-358/04 (omejevanje možnosti uživanja pokojnine, če se reaktiviraš kot samostojni podjetnik) je bila nespoštovana vrsto let, tudi pokojninska reforma pa je rešitev ohranila.

PRIPOROČILA

Država naj učinkovito preprečuje posamične, strukturne in sistemske diskriminacije najranljivejših skupin. Država naj odstrani vse diskriminatorne predpise in prakse ter sprejme strategijo z

ČLEN

6/7

**PRAVICA DO DELA IN
PRAVIČNIH DELOVNIH
POGOJEV**

⁶⁴ Po podatkih Ministrstva za izobraževanje, znanost in šport je bilo leta 2008 135 plačanih in 75 volonterskih pripravništev, leta 2012 90 plačanih pripravništev, leta 2013 pa je bilo prvič razpisanih samo 200 volonterskih pripravništev in nobeno plačano.

učinkovitimi programi zniževanja brezposelnosti in povečevanja varnosti zaposlitve.

PRAVICA DO DELA IN PRAVIČNIH DELOVNIH POGOJEV

Kršitve pravic delavcev migrantov

ČLEN

6/7

**PRAVICA DO DELA IN
PRAVIČNIH DELOVNIH
POGOJEV**

Številne prakse, kot so veriženje podjetij in podizvajalstvo, so vir hudih kršitev pravic delavcev migrantov. Delavcem migrantom so plače, ki so običajno zelo nizke, pogosto izplačane z zamudo ali kar »na roko«, pogosti so tudi odbitki od plač. Delavniki so pogosto dolgi, delavci migranti pa imajo velikokrat le malo dela prostih dni. Vse to ponazarja izkoriščanje delavcev migrantov, ki so največkrat obravnavani zgolj kot potrošno blago. V številnih primerih takšno izkoriščanje omogoča avtomatična izguba dovoljenja za delo in bivanje v Sloveniji, ki sledi prekinitvi pogodbe o delu. Delavci migranti so v manj ugodnem položaju tudi glede dostopanja do pravnih sredstev zaradi jezikovnih ovir, pomanjkanja informacij, nižanja sredstev za pravno pomoč in podobno.

Delavci migranti⁶⁵ večinoma opravljajo slabo plačana dela v slabih delovnih pogojih, pogosto v okviru sive (neformalne) ekonomije. Zaradi gospodarske krize je v zadnjih letih število delavcev migrantov v Sloveniji upadlo, zlasti zaradi propada številnih gradbenih podjetij in tudi uradnih omejitev.⁶⁶ Kljub temu se kršitve pravic delavcev migrantov nadaljujejo.

K ranljivosti delavcev migrantov prispevajo specifične agencijskega dela. Število poslovnih subjektov, ki se ukvarjajo s posredovanjem dela in z napotitvami, narašča, zlasti na področju gradbeništva in proizvodnje. Številni subjekti delujejo brez ustrezne koncesijske pogodbe pod krinko poslovnega sodelovanja.⁶⁷ Čeprav zakonodaja predvideva vsaj določeno mero enakopravnosti med domačimi in tujimi delavci, so slednji pogosto potisnjeni v šibkejši položaj in ne morejo uresničevati svojih pravic. Značilnosti agencijskega dela, kot sta individualnost in začasnost, silijo delavce migrante, da delajo za istega delodajalca kot preostali zaposleni, vendar pod drugačnimi pogoji, kar jim preprečuje tudi možnost organiziranja. V številnih primerih gre za kratkotrajne pogodbe in pogoste menjave delovnih mest.

⁶⁵ Večina delavcev migrantov prihaja z območja bivše Jugoslavije, zlasti iz Bosne in Hercegovine. To gre pripisati predvsem visoki brezposelnosti v teh državah in tudi geografski in kulturni bližini. Večinoma gre za moške, pretežno ne- ali polkvalificirane delavce, zaposlene za določen čas, zlasti v industriji, gradbeništvu, kovinarski industriji, transportu, kmetijstvu in gozdarstvu. Regional Obala. 2013. Kljub osipu tujih delavcev kršitve ostajajo. Dostopno prek: <http://www.regionalobala.si/novica/kljub-osipu-tujih-delavcev-krsitve-ostajajo> (22.11.2013). Znanstveno in raziskovalno središče Koper. 2011. Delovni in bivalni pogoji delavcev migrantov v Sloveniji. Dostopno prek: http://www.mddsz.gov.si/fileadmin/mddsz.gov.si/pageuploads/dokumenti__pdf/el2010_raziskava_razmere_delavcev_migrantov_250311.pdf (17.9.2013).

⁶⁶ Leta 2008 je bilo tako izdanih 85.302 delovnih dovoljenj za tujce, medtem ko je ta številka leta 2012 upadla na 20.519. V obdobju 2004-2010 so bile v veljavi tudi kvote, ki so urejale dotok tujih delavcev, medtem ko od leta 2011 velja, da za izdajo delovnega dovoljenja tujemu delavcu za konkretno zaposlitev ne sme biti na voljo domačih delavcev. Vir: Regional Obala. 2013. Kljub osipu tujih delavcev kršitve ostajajo. Dostopno prek: <http://www.regionalobala.si/novica/kljub-osipu-tujih-delavcev-krsitve-ostajajo> (22.11.2013).

⁶⁷ Zveza svobodnih sindikatov Slovenije. 2010. Delavci migranti v primežu politike. Dostopno prek: http://www.zsss.si/attachments/article/42/DelavciMigrantiVPrimezuPolitike_porocilo_NK_227010.pdf (22.10.2013).

Včasih si agencije delavce migrante med seboj tudi »posojajo«, da bi se izognile podpisu pogodbe za nedoločen čas.⁶⁸ Pogosta je tudi praksa, da agencijski delavci po podpisu pogodbe o zaposlitvi podpišejo tudi nedatiran obrazec o soglasju k sporazumni prekinitvi pogodbe oziroma so k temu prisiljeni.⁶⁹ Obstajajo tudi primeri, ko se morajo delavci zavezati, da ne bodo zahtevali bolniškega nadomestila, ali pa k materialni odgovornosti v primeru enostranske odpovedi pogodbe.⁷⁰ Področje agencijskega dela še vedno ni celovito urejeno, vendar pa je nedavna uvedba odgovornosti uporabnika agencijskih delavcev korak v pravo smer.⁷¹

Podizvajalstvo je prav tako vir grobih kršitev pravic delavcev migrantov, še zlasti v gradbenem sektorju. Glavni izvajalec pogosto sploh ne pozna vseh različnih delodajalcev, za katere delajo delavci na gradbišču. Z namenom obiti zakonodajo delodajalci sklenejo različne pogodbe z izvajalcem/pogodbenikom, kar povzroči, da so delovna dovoljenja delavcev migrantov vezana na enega delodajalca, dejansko pa delajo za drugega.⁷² V primeru javnih naročil, zlasti infrastrukturnih projektov, so sredstva običajno dodeljena najugodnejšemu ponudniku, naročnik (javni organ) pa pogosto ne preverja, ali ponujena cena dejansko pokrije tudi stroške dela. Velikokrat so pogodbe sklenjene z lažnimi obljubami z namenom izpeljati projekt z najnižjimi možnimi stroški, četudi morajo le-te nato v bistvu nositi delavci migranti.⁷³

T.i. veriženje podjetij oziroma verižno ustanavljanje podjetij je še ena zaskrbljujoča praksa. Do tega pride, ko ima en delodajalec (ali družina) v lasti več podjetij. Eno podjetje iz verige dobi posel in sklene pogodbo (običajno to podjetje nima zaposlenih delavcev); da bi izpolnilo pogodbene obveznosti, podjetje najame delavce drugega podjetja v verigi. V primeru, da delavci migranti za opravljeno delo ne dobijo plačila, sodišče lahko izda sodbo; ker ima podjetje, za katero delavci delajo, pogosto blokirane račune, sredstva pa so v drugem podjetju, je sodba neizvršljiva. To ponazarja tudi dejstvo, da so inšpektorji v letu 2012 izdali za več kot 5 milijonov evrov kazni, a od tega uspeli dobiti le 1,3 milijona evrov.⁷⁴

V primeru zaposlovanja delavcev migrantov obstaja tudi vzporedni trg delovne sile z »gazdami«, »dilerji« in »sužnji«. To pomeni, da novačenje delavcev ne poteka po običajnih poteh, ampak po ustnih dogovorih na ulici. V

ČLEN

6/7

**PRAVICA DO DELA IN
PRAVIČNIH DELOVNIH
POGOJEV**

⁶⁸ Mozetič, Polona, Andrej Pavlišič in Sara Pistotnik. 2012. Migracije in prekernost: agencijsko delo in migranti v Sloveniji. Dostopno prek: http://www.njnetwork.org/IMG/pdf/MIGRACIJE_IN_PREKERNOST_AGENCIJSKO_DELO.pdf (12.12.2013). Zveza svobodnih sindikatov Slovenije. 2010. Delavci migranti v primežu politike. Dostopno prek: http://www.zsss.si/attachments/article/42/DelavciMigrantiVPrimezuPolitike_porocilo_NK_227010.pdf (22.10.2013). Zveza svobodnih sindikatov Slovenije. 2013. Osebni intervju, 9.12.

⁶⁹ To se ne dogaja le v primeru agencijskih delavcev – v sektorjih, kot je denimo prevoznništvo, je od delavcev pogosto zahtevano, da sporazumno prekinejo pogodbo podpišejo vnaprej.

⁷⁰ Mladina 2013. Delo za življenje. Dostopno prek: <http://www.mladina.si/141671/delo-za-zivljenje/> (12.12.2013).

⁷¹ Zakon o delovnih razmerjih navaja, da je uporabnik subsidiarno odgovoren za plačilo plač in drugih dohodkov od zaposlitve za obdobje, v katerem je delavec zanj opravljal delo.

⁷² Zveza svobodnih sindikatov Slovenije. 2010. Delavci migranti v primežu politike. Dostopno prek: http://www.zsss.si/attachments/article/42/DelavciMigrantiVPrimezuPolitike_porocilo_NK_227010.pdf (22.10.2013).

⁷³ Val202. 2013. Izkoriščanje delavcev na koncu podizvajalske verige. Dostopno prek: <http://www.val202.si/2013/10/rekel-je-naj-grem-ker-me-bodo-sicer-pretepli/> (22.10.2013). Zveza svobodnih sindikatov Slovenije. 2013. Osebni intervju, 9.12.

⁷⁴ Mladina 2013. Delo za življenje. Dostopno prek: <http://www.mladina.si/141671/delo-za-zivljenje/> (12.12.2013). Zveza svobodnih sindikatov Slovenije. 2013. Osebni intervju, 9.12. Val202. 2013. Izkoriščanje delavcev na koncu podizvajalske verige. Dostopno prek: <http://www.val202.si/2013/10/rekel-je-naj-grem-ker-me-bodo-sicer-pretepli/> (22.10.2013).

ČLEN

6/7

PRAVICA DO DELA IN PRAVIČNIH DELOVNIH POGOJEV

fazi novačenja so delavci migranti pogosto zavedeni z lažnimi obljubami o dostojnem plačilu in drugih ugodnostih, nato pa se pogosto znajdejo v neformalni obliki zaposlitve (delo na črno) oziroma postanejo žrtve nezakonite zaposlitve, se soočajo z izkoriščevalskimi delovnimi pogoji in se borijo za preživetje. Včasih delavci migranti pridejo v Slovenijo in so prisiljeni delati brez pogodbe oziroma so na »poskusni dobi«; po prenehanju le-te delodajalec zaposli tiste, s katerimi je zadovoljen, preostale pa pošlje domov.⁷⁵ Obstajajo tudi primeri, ko imajo delavci migranti veljavno pogodbo o zaposlitvi, vendar so prisiljeni v (nezakonite) ustne dogovore, v katerih se odrečejo regresu, dodatku za nadurno delo ali omejitvi števila opravljenih delovnih ur. Delati morajo vsaj deset ur dnevno, pri čemer se jim počitek odšteje od plačila, prav tako pa ne prejemajo nadomestila za nadurno delo. Pogosto so plačani »na roko«, kar pomeni, da delodajalec ne plačuje davkov in prispevkov.⁷⁶ Zlorabe in izkoriščevalski odnosi odsevajo tudi v uporabljenem besednjaku na vzporednem trgu: delodajalec je »gazda« ali »boss«, posrednik je »diler«, delavec pa se imenuje »suženj«.^{77 78}

Ekonomska odvisnost in izkoriščanje se razvijeta, ker so delovna dovoljenja vezana na posameznega delodajalca. Včasih so delavci migranti prisiljeni kot prebivališče navesti delodajalčev naslov in delodajalcu plačevati mesečno pristojbino, kar v nekaterih primerih vodi celo do tega, da je na enem naslovu (fiktivno) prijavljenih tudi do 150 delavcev migrantov. Skoraj vedno gre pri tem za transportna podjetja, predvsem zaradi narave dela, saj vozniki »živijo« v tovornjakih. Odvisnost se še povečuje z odvzemanjem potnih listov delavcev migrantov in nadzorovanjem (ter včasih uničevanjem) njihove osebne pošte. Ko skušajo delavci migranti doseči pravico ali pritegniti pozornost h kršitvam svojih pravic, so tako pogosto žrtve izsiljevanja, poniževanja in groženj, najpogostejše skupaj s prekinitvijo pogodbe.⁷⁹

Mnogi delavci migranti se obračajo po pomoč. Resnost situacije in kršitev pravic delavcev migrantov ponazarja tudi število delavcev migrantov, vključenih v projekt »Integracijski paket za brezposelne migrante, begunce in prosilce za azil«.⁸⁰ Projekt je bil namenjen informiranju, svetovanju in zagovorništvu delavcev migrantov in njihovih družinskih članov, beguncev in iskalcev azila. V treh letih so izvedli 5.400 informiranj in 2.500 svetovalnih storitev. Te številke sicer odražajo dobro prepoznavnost projekta, lahko pa

⁷⁵ Zveza svobodnih sindikatov Slovenije. 2010. Delavci migranti v primežu politike. Dostopno prek: http://www.zsss.si/attachments/article/42/DelavciMigrantiVPrimezuPolitike_porocilo_NK_227010.pdf (22.10.2013).

⁷⁶ Zveza svobodnih sindikatov Slovenije. 2013. Osebni intervju, 9.12.

⁷⁷ Znanstveno in raziskovalno središče Koper. 2011. Delovni in bivalni pogoji delavcev migrantov v Sloveniji. Dostopno prek:

http://www.mddsz.gov.si/fileadmin/mddsz.gov.si/pageuploads/dokumenti___pdf/el2010_raziskava_razmere_delavcev_migrantov_250311.pdf (17.9.2013).

⁷⁸ Primer iz leta 2013 govori o približno 40 bolgarskih državljanih, ki jih je bolgarski diler zagotovil slovenskemu bossu. Delavci migranti so bili nameščeni v neprimernih bivališčih blizu avstrijske meje, na delo pa so odhajali na gradbišče v Avstriji. Delali so na osnovi obljub; vsak delavec migrant je v začetku meseca dobil približno 300 evrov, ki jih je lahko porabil za hrano. Diler je prejel en evro za vsako oddelano uro. Po mesecu dni ali mesecu in pol so bili delavci migranti poslani domov, diler pa je zagotovil novo skupino delavcev migrantov. Podobno trgovanje, a v večjem obsegu, se je dogajalo tudi pred nekaj leti s skupino slovaških Romov, ki jih je slovenskemu delodajalcu zagotovil ukrajinski diler (Zveza svobodnih sindikatov Slovenije. 2013. Osebni intervju, 9.12.).

⁷⁹ Zveza svobodnih sindikatov Slovenije. 2013. Osebni intervju, 9.12.

⁸⁰ Projekt je trajal od decembra 2010 do decembra 2013, izvajala ga je Zveza svobodnih sindikatov Slovenije v sodelovanju s Slovensko filantropijo.

tudi število posameznikov v težavah in obseg težav, s katerimi so se soočali. Načrtovano je, da se bo projekt izvajal tudi v letu 2014.⁸¹

Skrb zbuja tudi kršitve, ki se nanašajo na delovne pogoje. Delavci migranti najpogosteje opravljajo slabo plačane službe v slabih delovnih pogojih, pogosto v okviru neformalne ekonomije. Določbam delovnopravne zakonodaje⁸² navkljub so delavci migranti žrtve številnih izkoriščevalskih praks. Delodajalci jim plače pogosto izplačujejo z zamudo, ki je lahko tudi več-mesečna. Plače so pogosto izplačane kar »na roko«, zlasti v gradbenem sektorju. Delodajalci delavcem migrantom pogosto izplačajo zgolj minimalno plačo in od nje »trgajo« (nezakonite) odbitke, denimo za najemnino, za prekomerno porabo goriva, t.i. recesijski davek, ali pa del plače zadržijo kot kompenzacijo. Druge pogoste kršitve, ki se nanašajo na izplačila plač, so neizplačano ali narobe izračunano plačilo za nadurno delo, neizplačilo plač v primeru bolniške odsotnosti, neizplačilo regresa ali prisiljevanje delavcev migrantov, da se tej pravici odrečejo, ali odpuščanje delavcev migrantov brez plačila nadomestila in pošiljanje nazaj domov na čakanje na delo. Delodajalci prav tako pogosto ne izplačujejo dodatkov, kot na primer za delovno dobo ali delo ob nedeljah in praznikih. Prispevki in davki se obračunavajo na osnovi minimalne plače: nadurno delo se določi z ustnim dogovorom in izplača v obliki dodatka za prevoz in malico; vsoto, namenjeno za prispevke in davke, pa obdrži delodajalec.⁸³ V zadnjem času se v medijih pojavljajo poročila o ponižujoče nizkih plačilih, ki jih delavcem migrantom izplačujejo delodajalci: nek delavec migrant naj bi prejemal le 1,6 evra na uro,⁸⁴ obstajajo pa tudi primeri, ko so delavci migranti za celotedensko opravljeno delo prejeli le 20 ali celo le 5 evrov.⁸⁵ Zlasti zaskrbljujoča pa je razširjena praksa, da delodajalci delavcev ne prijavljajo za zdravstveno in pokojninsko zavarovanje oziroma jih odjavljajo brez prekinitve pogodbe o zaposlitvi ali po nezakoniti odpustitvi, pri tem da se delavci migranti tega najpogosteje sploh ne zavedajo.⁸⁶

ČLEN

6/7

**PRAVICA DO DELA IN
PRAVIČNIH DELOVNIH
POGOJEV**

Pogosto so delavci migranti prisiljeni opravljati dolge delovnike in imajo le malo dela prostih dni. To lahko vodi v situacije, da delavci migranti v mesecu dni opravijo 260, 280 ali celo 300 delovnih ur. Zakon o delovnih razmerjih določa, da nadurno delo lahko traja največ 8 ur tedensko, 20 ur mesečno in 180 ur letno. Delavci migranti pogosto opravijo več delovnih ur, kot je določeno, pri čemer je nadurno delo plačano po nižji urni postavki. Zveza svobodnih sindikatov Slovenije poroča o primeru delavca migranta, ki je bil zaposlen v gradbeništvu, in je opravil več kot 1.000 ur nadurnega dela! Velikokrat tudi ni spoštovan zahtevan 11-urni čas počitka v obdobju 24 ur. To

⁸¹ Zveza svobodnih sindikatov Slovenije. 2013. Osebni intervju, 9.12.

⁸² Amandmaji k zakonu o delovnih razmerjih določajo, da mora delodajalec tujim delavcem zagotavljati vsaj minimalno plačo in da delodajalec ne more (samovoljno) prekiniti zaposlitvenega razmerja ali odjaviti delavca iz socialnega zavarovanja brez predhodne kontrole zakonitosti takega ravnanja, ki jo opravi Zavod za zdravstveno zavarovanje Slovenije, in seznaitve delavca. Prav tako delodajalci ne smejo zaposlovati tujih delavcev, če ne plačujejo davkov in prispevkov. Regional Obala. 2013. Kljub osipu tujih delavcev kršitve ostajajo. Dostopno prek: <http://www.regionalobala.si/novica/kljub-osipu-tujih-delavcev-krsitve-ostajajo> (22.11.2013).

⁸³ Zveza svobodnih sindikatov Slovenije. 2010. Delavci migranti v primežu politike. Dostopno prek: http://www.zsss.si/attachments/article/42/DelavciMigrantiVPrimezuPolitike_porocilo_NK_227010.pdf (22.10.2013). Slovenska filantropija. 2013. Intervju prek e-pošte, 3.12.

⁸⁴ Regional Obala. 2013. Kljub osipu tujih delavcev kršitve ostajajo. Dostopno prek: <http://www.regionalobala.si/novica/kljub-osipu-tujih-delavcev-krsitve-ostajajo> (22.11.2013).

⁸⁵ 24ur. 2013. Za cel teden dela na gradbišču dobil 5 evrov pa še te mu je delodajalec vrgel kot psu. Dostopno prek: <http://www.24ur.com/novice/slovenija/za-cel-teden-na-gradbiscu-dobil-5-evrov-pa-se-te-mu-je-delodajalec-vrgel-kot-psu.html> (22.11.2013).

⁸⁶ Slovenska filantropija. 2013. Intervju prek e-pošte, 3.12.

se dogaja zlasti v storitvenem (prodaja in prehranske storitve) in gradbenem sektorju, kjer so plače večinoma vezane na število opravljenih ur oziroma so projekti vezani na določen rok,⁸⁷ pa tudi v transportu (avtoprevoznništvo oziroma vozniki tovornjakov).

Zveza svobodnih sindikatov Slovenije poroča⁸⁸ tudi o tem, da manjši delodajalci pogosto sploh niso seznanjeni s tem, kakšni naj bi bili ustrezni pogoji glede varnosti in zdravja pri delu. Neustrezna varnostna oprema ali neuporaba ustrezne varnostne opreme pri delu je lahko nevarna zlasti v kombinaciji z izčrpanostjo delavcev migrantov, ki so prisiljeni v dolge delovnike in intenzivno delo. V nekaterih primerih so nesreče na delovnem mestu prikazane kar kot odgovornost delavca in posledica malomarnosti; na ta način se delodajalec lahko izogne odškodninski odgovornosti. V primeru manj resnih delovnih poškodb so delavci migranti pogosto zdravljeni na podlagi zdravstvene kartice nekoga drugega. Če so poškodbe resne, so delavci migranti velikokrat preprosto poslani nazaj domov, kot se je to zgodilo v primeru delavca migranta, ki si je zlomil nogo in so ga poslali nazaj v Bosno in Hercegovino, ali drugega delavca migranta, ki je zaradi padca utrpel zlomljena rebra in druge poškodbe, in so ga nato zaklenili v sobo.⁸⁹

ČLEN

6/7

PRAVICA DO DELA IN PRAVIČNIH DELOVNIH POGOJEV

V primeru napotениh delavcev – Slovenija je namreč tudi tranzitna država za napotene delavce – so kršitve podobne tistim, opisanim zgoraj, vendar se jih težje odkrije, saj delavci delajo (večinoma) v zahodni Evropi. Po pričevanju predstavnika Zveze svobodnih sindikatov Slovenije⁹⁰ je v letu 2013 okoli 4.100 delavcev, večina migrantov, več kot 300 slovenskih delodajalcev napotilo na delo v Nemčijo. Ti delodajalci običajno ne spoštujejo popolnoma nemških pravil o napotениh delavcih. Podjetja so ustanovljena izključno z namenom napotovanja delavcev in ne opravljajo drugih aktivnosti. Modus operandi takšnih podjetij je sklepanje ustnih dogovorov glede pogojev dela, ki so vedno manj ugodni za delavca kot pogoji, kot jih določa zakonodaja.⁹¹ To lahko vodi v situacije, v katerih so delavci migranti porabljeni le kot potrošno blago in nato zavrženi.

Država doslej ni uspešno in ustrezno naslovila opisanih težav, deloma tudi zaradi pomanjkanja virov inšpektorata za delo in opustitev pregona. Kršitve zatorej niso sankcionirane in storilci lahko nadaljujejo z njimi, saj preprosto ustanovijo novo podjetje. Vlada je sicer pred kratkim predlagala spremembe delovne zakonodaje, a skrbi ostajajo.

PRIPOROČILA

Republika Slovenija naj nemudoma ukrepa in zagotovi, da vsi, tudi delavci migranti, uživajo poštene in pravične delovne pogoje, in da se konča izkoriščanje delavcev migrantov. Republika Slovenija naj naslovi vse probleme, povezane s praksami, ki omogočajo oziroma

⁸⁷ Slovenska filantropija. 2013. Intervju prek e-pošte, 3.12.

⁸⁸ Zveza svobodnih sindikatov Slovenije. 2010. Delavci migranti v primežu politike. Dostopno prek: http://www.zsss.si/attachments/article/42/DelavciMigrantiVPrimezuPolitike_porocilo_NK_227010.pdf (22.10.2013). Zveza svobodnih sindikatov Slovenije. 2013. Osebni intervju, 9.12.

⁸⁹ Zveza svobodnih sindikatov Slovenije. 2013. Osebni intervju, 9.12.

⁹⁰ Zveza svobodnih sindikatov Slovenije. 2013. Osebni intervju, 9.12.

⁹¹ 24ur. 2013. Za cel teden dela na gradbišču dobil 5 evrov pa še te mu je delodajalec vrgel kot psu. Dostopno prek: <http://www.24ur.com/novice/slovenija/za-cel-teden-na-gradbiscu-dobil-5-evrov-pa-se-te-mu-je-delodajalec-vrgel-kot-psu.html> (22.11.2013).

vodijo v izkoriščanje delavcev migrantov: veriženje podjetij in delovanje podjetij, ki se izogibajo odgovornosti in nadaljujejo s kršitvami pravic delavcev migrantov, bi moralo biti omejeno; uvedena bi morala biti subsidiarna odgovornost v vseh primerih, v katerih obstaja veriga izvajalec-podizvajalec; okrepiti je potrebno nadzor pri začasnih napotitvah delavcev v tujino in zagotoviti (vpeljati obveznost) plačilo davkov in prispevkov od prvega dne dela v tujini dalje (četudi Davčna uprava Republike Slovenije blokira račun podjetjem, ki ne plačujejo davkov in prispevkov, podjetja še naprej nemoteno napotujejo in poslujejo v tujini). Podjetjem, ki kršijo zakonodajo, bi država morala prepovedati delovanje, v primeru neizplačila plač pa bi se morali insolvenčni postopki sprožiti hitreje. Potrebno je močno okrepiti zmogljivosti Inšpektorata za delo, da bo izvajal redne inšpekcije, zlasti v sektorjih, ki zaposlujejo delavce migrante, in naslovil kompleksne kršitve in zagotovil sledenje nadaljnjemu razvoju dogodkov. Republika Slovenija naj zagotovi, da bodo delavci migranti ustrezno seznanjeni s svojimi pravicami in da jim bo v primeru težav na voljo ustrezna pravna pomoč in podpora. Država naj ratificira Mednarodno konvencijo o varstvu pravic vseh delavcev migrantov in članov njihovih družin.

SOCIALNA ZAŠČITA IN SOCIALNO VARSTVO

ČLEN

SOCIALNA ZAŠČITA IN SOCIALNO VARSTVO

Višina socialno varstvenih prejemkov ne zadostuje za zagotovitev socialne varnosti. Kriterij materialne varnosti je postavljen previsoko in neustrezno, posledično tako vse več posameznikov, potrebnih pomoči, izpade iz sistema socialnih transferjev. Z ukrepi države je porušeno pravično razmerje med javnim interesom oz. potrebo po varčevanju ter pravicami posameznika.

S protikriznimi ukrepi je država občutno posegla v socialne pravice najšibkejših skupin prebivalstva. Najpomembnejša sprememba zakonodaje na področju socialne varnosti⁹² je stopila v veljavo v začetku leta 2012, ko so bili uvedeni poostreni pogoji za pridobitev pravic iz javnih sredstev. Ena najodmevnejših sprememb v praksi je, da se dolžnost vračanja prejete denarne socialne pomoči in varstvenega dodatka iz javnih sredstev ohrani po smrti upravičenca (npr. iz njegove zapuščine). To dolžnost določa zakon že 20-30 let, vendar se je začela izvajati šele v zadnjem času. Zdi se, da je nova zakonodaja bolj orientirana k preprečevanju zlorab sistema pomoči iz javnih sredstev in varčevanju, kot pa v omilitev revščine.⁹³ Zaradi številnih sprememb zakonodaje, velikega števila predpisov in interventnih ukrepov ter po drugi strani zaradi naraščajočega števila prošenj za dodelitev pravic ter napak v programski opremi, v praksi ugotavljamo, da so postopki odločanja o pravicah predolgi, še posebej dolgotrajni so postopki odločanja o pritožbah

⁹² Zakon o socialno varstvenih prejemkih/ZSVarPre/ Ur.l. RS, št. 61/2010 s sprem. in Zakon o uveljavljanju pravic iz javnih sredstev/ZUPJS/ Ur.l. RS, št. 62/2010 s sprem.

⁹³ V praksi pa so se pokazale številne težave in VČP v svojem letnem poročilu za leto 2012 navaja težave z delovanjem informacijskega sistema, nejasne in preveč komplicirane obrazložitve odločb, nepravilnosti pri vročanju odločb, krog oseb in obseg premoženja, ki se upošteva pri ugotavljanju materialnega položaja, vštjevanje premoženja, ki za prosilca nima nobene ekonomske koristi, upoštevanje istih prihodkov dve leti zapored oz. iz preteklih let, ki so nerelevantna za trenutno stanje itd.

zoper prvostopenjske odločbe.

Interventni ukrepi⁹⁴ so vplivali tudi na pokojnine. Zneski le-teh se v letu 2012 niso smeli usklajevati (valorizirati), kar je vplivalo na poslabšanje gmotnega položaja prejemnikov pokojnin. Razmerje med pokojnino in plačo je vse bolj neugodno, saj je po podatkih ZPIZ-a v letu 2012 povprečna pokojnina predstavljala 57% povprečne plače, v letu 2011 pa 58,6%. Ob tem je razmerje med zaposlenimi in upokojenci od leta 2007, ko je bilo 1,69, danes padlo že na 1,45. Če se bodo takšne smernice nadaljevale, bi že leta 2030 en zaposlen skrbel za enega upokojenca. ZUJF je za več kot 26.000 upravičencev, kateri za izplačilo pokojnin niso imeli podlage v plačanih prispevkih v slovensko pojninsko blagajno, zmanjšal pokojnine. Zmanjšanje je bilo izvedeno brez izdaje odločb, zato je šele intervencija ustavnega sodišča omogočila pravno zaščito. Država je ravnala diskriminatorno (zaradi političnega prepričanja, mdr. je ureditev prizadela vse nekdanje zvezne uslužbenke in vojake v SFRJ) in arbitrarno prizadela le eno skupino upravičencev do pokojnine. Šlo je za retroaktiven poseg v pridobljene pravice. Ustavno sodišče je odločilo, da so določila ZUJF v neskladju z Ustavo, zato je bilo potrebno sprejeti še poseben zakon, ki je naložil vračilo neupravičeno zmanjšanih pokojnin, mdr. pa je onemogočil odpravo škode (obresti), tudi tistim, ki so svoje pravice varovali s pravnimi sredstvi. Tako je država nepremišljeno povzročila še dodatno finančno breme zaradi sproženih sodnih postopkov in vloženih pravnih sredstev zoper posege v pravice, kar je povzročilo nepotrebne administrativne obremenitve, nikakor pa ni zanemarljiv niti strošek posledic specialnega zakona za vrnitev neupravičeno zmanjšanih pokojnin za nazaj, ki velja za vse, ne glede na (ne)vložena pravna sredstva. Zelo pomembna je sprememba sistema varstvenega dodatka, ki je izločen iz sistema pokojninskega in invalidskega zavarovanja ter prenesen med socialno varstvene prejemke. To mdr. pomeni, da je tudi zanj začelo veljati pravilo vračanja po smrti upravičenca. Tako se je število prejemnikov varstvenega dodatka drastično zmanjšalo, saj je veliko upravičencev pravico neposredno izgubilo zaradi strožjih pogojev za pridobitev pravice, še več upravičencev pa je brez pravice ostalo posredno, saj so se ji sami odpovedali, da bi sebe oziroma svoje dediče obvarovali vračanja prejetih zneskov, s tem pa se je njihova socialna stiska poglobila.⁹⁵

Oklestile so se tudi pravice iz zavarovanja za primer brezposelnosti kot tudi pravice iz zdravstvenega zavarovanja, saj se je omejilo kritje stroškov vrste zdravstvenih storitev in znižalo nadomestila med začasno zadržanostjo od dela. Zaostri so se tudi pogoji za pridobitev ter ohranjanje pravic za primer brezposelnosti in znižala denarna nadomestila za brezposlenost.⁹⁶

Kazalniki dohodka in revščine, kažejo, da se stopnja tveganja revščine povečuje. Pod pragom revščine je v letu 2012 živel 13,5% prebivalstva (leta

ČLEN

9

SOCIALNA ZAŠČITA IN SOCIALNO VARSTVO

⁹⁴ Zakon o dodatnih interventnih ukrepih za leto 2012/ZDIU12/ Ur.l. RS, št. 110/2011 s sprem. in Zakon za uravnoteženje javnih financ/ZUJF/ Ur.l. RS, št. 40/2012 s sprem.

⁹⁵ V letu 2012 pa je bilo na osnovi odločb CSD na mesec povprečno 13.016 prejemnikov varstvenega dodatka. Če primerjamo podatka o številu prejemnikov varstvenega dodatka decembra 2011 (46.752) in decembra 2012 (10.386), lahko ugotovimo, da se je število prejemnikov zmanjšalo za dobre tri četrtine.

⁹⁶ Po podatkih ZRSZ je v letu 2012 povprečno mesečno izplačano bruto denarno nadomestilo znašalo 675,42 evrov, kar je manj od minimalne plače. Poleg tega pa je po podatkih statističnega urada razpoložljivi neto dohodek oseb, ki so živele pod pragom revščine v letu 2012 bil nižji od 606 evrov na odraslo osebo na mesec. Kar pomeni, da brezposelni prejemajo denarno nadomestilo za primer brezposelnosti v višini, ki je pod pragom revščine. V letu 2013 pa se je višina nadomestila še znižala.

2009 11,3%), razpoložljivi neto dohodek oseb, ki so živele pod pragom revščine pa je bil nižji od 606 evrov na odraslo osebo na mesec.⁹⁷ Socialno varstveni prejemki se dodeljujejo in določijo na osnovi minimalnega dohodka, katerega višina od 1.8.2013 dalje znaša 265,55 evrov. To pomeni, da je minimalni dohodek bistveno pod pragom revščine, iz česar gre sklepati, da višina socialno varstvenih prejemkov ne zadostuje za zagotovitev socialne varnosti.⁹⁸ Zaskrbljujoč je tudi podatek, da je MDDSZ v letu 2009 predstavilo izračun minimalnih življenjskih stroškov za eno odraslo osebo (preračun vrednosti življenjske košarice na celotne stroške), ki je znašal 562,07 evrov.

ČLEN

**SOCIALNA ZAŠČITA IN
SOCIALNO VARSTVO**

Slovenija za socialno zaščito, v primerjavi z EU-28, še vedno nameni manjši delež BDP-ja (EU-28 je v letu 2011 za to področje namenila 29%, medtem ko Slovenija zgolj 25%).⁹⁹ Medtem so izdatki za socialno zaščito po kupni moči na prebivalca leta 2010 ostali na ravni 72% povprečja EU.¹⁰⁰

PRIPOROČILA

Kljub potrebi, da Republika Slovenija zajezi zlorabe sistema socialnih pomoči, je potrebno prednost dati reševanju problema revščine in v koliziji javnega interesa ter pravic posameznika izbrati pravico do socialne varnosti. Republika Slovenija naj omili kriterije za dodelitev socialnih pomoči in posebno pozornost nameni najšibkejšim skupinam, kot so invalidi, brezposelni in upokojenci. Država naj pri oblikovanju višine socialnih transferjev in nadomestil za brezposelnost, invalidnost in podobno, upošteva dejansko rast življenjskih stroškov. Pri varčevalnih ukrepih in začasem zniževanju ravni posameznih pravic mora preprečevati diskriminatorne učinke takih ukrepov.

ČLEN

**VARSTVO DRUŽINE IN
OTROKA**

VARSTVO DRUŽINE IN OTROKA

Preživnine

Republika Slovenija z neučinkovitim sistemom določanja in izterjave preživnin dodatno omejuje vzpostavljanje pogojev za dejansko enakost spolov. Sodišča v Sloveniji priznavajo preživnino v povprečnem znesku 131,16 evrov,¹⁰¹ po izračunih na podlagi povprečnih življenjskih stroškov v državi, pa mesečni stroški preživljanja enega šoloobveznega

⁹⁷ Po podatkih SURS je povprečna mesečna neto plača za leto 2012 znašala 991,44 evrov in se je glede na leto 2011 nominalno sicer nekoliko zvišala (v bruto znesku za 0,1%, v neto znesku za 0,4%), realno (če upoštevamo rast cen življenjskih potrebščin) pa se je znižala (v bruto znesku za 2,4%, v neto znesku za 2,1%) (dostopno na : http://www.stat.si/novica_prikazi.aspx?id=5311). Plača skoraj dveh tretjin zaposlenih je nižja od povprečne plače (dostopno na : http://www.stat.si/novica_prikazi.aspx?id=5845).

⁹⁸ 24ur. 2013. Za cel teden dela na gradbišču dobil 5 evrov pa še te mu je delodajalec vrgel kot psu. Available at www.24ur.com/novice/slovenija/za-cel-teden-na-gradbiscu-dobil-5-evrov-pa-se-te-mu-je-delodajalec-vrgel-kot-psu.html (November 22, 2013).

⁹⁹ Eurostat. Expenditure on Social Protection.

<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tps00098&plugin=1>

¹⁰⁰ UMAR, 2013: poročilo o razvoju 2013. Str: 166

¹⁰¹ Podatek s strani Ministrstva za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti z dne 18.10.2013; http://www.mddsz.gov.si/si/uvcljavlanje_pravic/statistika/prezivnine/ (4.12.2013).

otroka znašajo okoli 500 evrov. Povprečna preživnina tudi ob upoštevanju otroškega dodatka¹⁰² ne krije sorazmernega deleža otrokovih potreb. Ustrezno preživnino (torej preživnino, višjo od 200 evrov) prejema le 12,8% otrok. Delež zelo nizkih preživnin je 0,8%, te preživnine se izplačujejo v višini do 20 evrov, 2,4% preživninskih upravičencev prejema preživnino v višini 20-40 evrov, 16,1% pa v višini 40-80 evrov.¹⁰³ V kolikor preživninski zavezanec preživnine ne plačuje oziroma je ne plačuje redno, lahko upravičenec poda zahtevo za izplačilo nadomestila preživnine,¹⁰⁴ ki pa krije le manjši delež otrokovih potreb, kar spravlja njegovo skrbnico oziroma skrbnika v slabši ekonomski položaj. ZUJF¹⁰⁵ je usklajevanje nadomestil preživnin z rastjo življenjskih stroškov odložil do vključno leta, ki sledi letu, v katerem gospodarska rast preseže 2,5% družbenega bruto proizvoda.

Prenizko določene preživnine finančno bremenijo starša, kateremu je otrok dodeljen. Med zavezanci za plačevanje preživnine je kar 91,7% očetov, tretjina pa jih obveznosti ne izpolnjuje oz. vsaj ne redno. Država z neučinkovitim sistemom določanja in izterjave preživnin, opušča svojo dolžnost pri uresničevanju pogojev za dejansko enakost spolov ter dopušča, da večje finančno (kot tudi siceršnje) breme skrbi za otroka nosi ženska, s čimer postavlja v slabši položaj matere samohranilke. Neplačevanje preživnin oziroma plačevanje prenizko določenih preživnin pa najbolj prizadene otroke. V povezavi s tem je problematično tudi dejstvo, da v Sloveniji ni uzakonjenega instituta zagovornika pravic otroka, ki bi v vseh situacijah lahko skrbel za otrokovo največjo korist (4. člen KOP). Velika težava so tudi kratki zastaralni roki, ki niso vezani na procesno sposobnost otroka. Vsak posamezen obrok preživnine zastara v treh letih od zapadlosti terjatve.¹⁰⁶ Čeprav pravica do preživljanja ne more zastarati,¹⁰⁷ zastaranih terjatev ni moč izterjati. Z zastaranjem terjatve nastane tudi možnost, da dolжник ugovarja sklepu o izvršbi in jo tako prepreči.

ČLEN

10

VARSTVO OTROK IN DRUŽINE

PRIPOROČILA

Republika Slovenija naj določi najnižjo preživnino, vsaj v višini polovice minimalnega dohodka,¹⁰⁸ in s tem zneskom uskladi tudi nadomestila preživninskega sklada. Potrebno je zagotoviti usklajevanje nadomestil. Država naj vzpostavi učinkovitejši sistem izvršbe za preživnine, tako da preživnine predstavljajo absolutno prednostno terjatev v izvršilnem postopku ter pripraviti tudi ustrezno spremembo davčne in carinske zakonodaje. Država naj uvede trajen institut zagovornika otrokovih pravic (4. člen KOP) ter ozavešča javnost o pomembnosti izpolnjevanja preživninskih obveznosti, saj bi

¹⁰² Otroški dodatek je dopolnilni prejemek za preživljanje, vzgojo in izobraževanje otroka in je omejen s cenzusom, sicer pa po višini odvisen od dohodka družine ter števila otrok v družini.

¹⁰³ http://www.mddsz.gov.si/si/uvveljavljanje_pravic/statistika/prezivnine/ (4.12.2013).

¹⁰⁴ Nadomestilo navadno znaša od 72,46 do 94,19 evrov (odvisno od starosti otroka). Če je preživnina določena v manjšem znesku, Javni jamstveni, preživninski in invalidski sklad izplača le nadomestilo v višini določene preživnine.

¹⁰⁵ Ur.l. RS, št. 40/2012, 55/2012 Skl.US: U-I-162/12-5, Up-626/12-5, 96/2012-ZPIZ-2, 104/2012-ZIPRS1314, 105/2012, 25/2013 Odl.US: U-I-186/12-34, 46/2013-ZIPRS1314-A, 47/2013, 56/2013-ZŠtip-1, 63/2013-ZOsn-I, 63/2013-ZJAKRS-A

¹⁰⁶ 1. Odstavek 347. člena Obligacijskega zakonika, Ur.l. RS, št. 97/2007-UPB1, 30/2010 Odl.US: U-I-207/08-10, Up-2168/08-12, nadaljevanju OZ

¹⁰⁷ 3. odstavek 348. člena OZ.

¹⁰⁸ V letu 2013 minimalni dohodek znaša 261,51 evrov. <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=20138&stevilka=231>

na ta način zmanjšali število neplačnikov, izboljšali položaj skrbnikov otrok in vzpostavili večjo enakost spolov.

Kriterij stalnega prebivališča za dodeljevanje vrste socialnih ugodnosti otrokom in družinam nesorazmerno in neupravičeno zapostavlja tujce v smislu posredne diskriminacije. Ureditev velja glede starševskega dodatka, pomoči pri rojstvu, dodatka za veliko družino, dodatka za nego otroka, plačila za izgubljeni dohodek. Da je ureditev sporna, jasno izhaja iz sodbe US v zadevi U-I-31/04, ki pa je kot neustaven ta pogoj razveljavilo le glede otroškega dodatka.

PRIPOROČILO

Republika Slovenija naj odpravi diskriminatorno obravnavo tujcev pri dodeljevanju socialnih ugodnosti za otroke in družine.

VARSTVO DRUŽINE IN OTROKA

Stiki in odvzem otroka

ČLEN

10

**VARSTVO OTROK IN
DRUŽINE**

Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih¹⁰⁹ premalo določno ureja stike otrok s starši pod nadzorom. Zakonodajca pri odvzemu otrok je nedorečena in omogoča nasprotujoče sodne in upravne odločbe o odvzemu otroka staršem.

Otrok ima pravico do stikov z obema staršema in oba starša imata pravico do stikov z otrokom. V kolikor obstaja nevarnost za otroka, lahko sodišče odloči, da se stiki otroka s starši izvršujejo pod nadzorom tretje osebe. Stiki pod nadzorom imajo pravno podlago zgolj v ZZZDR, vendar zakon ne določa jasno vloge, nalog, kriterijev, časovne omejitve stikov, vsebinskih in kadrovskih zahtev za izvajanje stikov pod nadzorom tretje osebe. Sodišča pogosto nalogo stikov pod nadzorom izrekajo centrom za socialno delo, tudi če le-ti nimajo prostorskih pogojev za izvrševanje naloge (kar sodišču pred odločitvijo tudi sporočijo), največkrat pa sodišča tega niti ne preverijo in odločijo, kot da gre za že utečeno prakso. Centri za izvajanje te dodatno naložene naloge s strani sodišč niso financirani, stiki se zato odvijajo v pisarni ali v sejni sobi centra (če jo slednji ima), kar ni otroku prijazno okolje, nadzor pa opravlja posamezna/en strokovna/i delavka/ec centra,¹¹⁰ ki je običajno vsakokrat druga/i, med sabo pa ne prenašajo informacij o poteku stikov. Tudi varnostnega načrta ne pripravijo, kar vse vpliva tako na varnost otroka kot tudi starša, ki otroka pripelje na stik. Pravica otroka do stikov s staršema in pravica staršev do stikov z otrokom sta s stiki pod nadzorom močno omejeni, vendar v praksi nekateri tako določeni stiki trajajo tudi več let.

V slovenski družinskopravni praksi lahko prihaja do situacij, ko si nasproti stojita sodna (izda jo sodišče) in upravna (izda jo center za socialno delo) odločba o odvzemu otroka staršem, vsaka z drugačno,

¹⁰⁹ Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih /ZZZDR/, Ur.l. SRS, št. 15/1976, 1/1989, 14/1989, RS, 82/1994, 29/1995, 64/2001, 16/2004.

¹¹⁰ Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti, Pogosta vprašanja in odgovori, Centri za socialno delo, pridobljeno dne 12.2.2014, http://www.id.gov.si/si/delovna_podrocja/socialne_zadeve/pogosta_vprasanja_in_odgovori/#c17451.

celo nasprotujočo si vsebino, a sta obe izvršljivi. Gre za primere, ko center za socialno delo na podlagi 120. člena ZZZDR začne postopek za odvzem otroka, starša pa hkrati na sodišču zahtevata sporazumno razvezo zakonske zveze oz. vložita tožbo za razvezo zakonske zveze, pri kateri sodišče po uradni dolžnosti odloča tudi o varstvu in vzgoji mladoletnih otrok. Tako se npr. lahko zgodi, da center za socialno delo izda odločbo o odvzemu otroka obema staršema, sodišče pa otroka zaupa v varstvo in vzgojo enemu od njiju. Zakon ne razmejuje pristojnosti med sodiščem in centrom za socialno delo pri odvzemu otroka in je na splošno pri tem nedorečen.

PRIPOROČILA

Republika Slovenija naj pripravi in implementira ustrezne zakonodajne rešitve in podlage za izvajanje stikov pod nadzorom v skladu z največjo koristjo otrok ter zagotoviti finančne, prostorske in kadrovske možnosti za izvajanje teh nalog. Država naj čimprej prenese pristojnosti odločanja glede ukrepov za varstvo koristi otrok na sodišča ter se s tem izogne nasprotujočim si odločbam centrov za socialno delo in sodišč.

VARSTVO DRUŽINE IN OTROKA

Preprečevanje nasilja v družini

ČLEN

10

VARSTVO OTROK IN
DRUŽINE

Zakon o preprečevanju nasilja v družini¹¹¹ ima številne pomanjkljivosti. Nekatere od njih, npr. odsotnost sankcij za kršitev ukrepov, izrečenih po 19. (prepovedi zaradi nasilnih dejanj) in 21. členu (prepustitev stanovanja v skupni uporabi) ZPND, lahko usodno ogrozijo varnost žrtev nasilja v družini. Prav tako ni jasno, za katere postopke velja pravica do spremljevalke/spremljevalca, ki je v oporo žrtvi ter pravica do brezplačne pravne pomoči. Policija žrtvam neupravičeno odreka spremstvo oz. zagotavljanje varnosti ob vstopu v stanovanjske prostore, kjer ima žrtev osebne stvari, če žrtev nasilja ni prijavila policiji.

Povzročitelj nasilja neovirano in nekaznovano krši ukrepe, izrečene po ZPND. Ko žrtev v takem primeru pokliče policijo, ta povzročitelju ne more izreči sankcije, temveč žrtev le usmeri na nadaljnje postopke. To v praksi pomeni, da mora žrtev na sodišče vložiti predlog za izvršbo, v kateri mora predlagati tudi globo v primeru kršitve, čakati, da sodišče izda sklep, da se izvršba dovoli, šele nato lahko ob ponovni kršitvi pričakuje posredovanje policije. Žrtve so tako prisiljene vstopati v vedno nove postopke, s katerimi imajo dodatne stroške, poleg tega pa je treba upoštevati tudi, da postopki pred sodiščem trajajo precej dolgo (kar je v Sloveniji zelo velik problem). Ukrepi, ki naj bi zaščitili žrtev, jo tako lahko potisnejo še v večjo finančno, psihično in čustveno stisko.

27. člen ZPND določa, da se brezplačna pravna pomoč po tem zakonu odobri za postopke, ki tečejo na predlog žrtve zaradi ukrepov po 19. in 21. členu ZPND. Odločitev žrtev nasilja v družini, da zapustijo povzročitelja nasilja, je

¹¹¹ Zakon o preprečevanju nasilja v družini /ZPND/, Ur.l. RS, št. 16/2008.

večinoma šele začetek dolgih, napornih in predvsem številnih postopkov pred različnimi organi, zlasti sodišči. Kot žrtve (lahko tudi mnogo let trajajočega) nasilja so izrazito ranljive, z okrnjenimi ali neobstoječimi viri, skrhano socialno mrežo, z uničeno samopodobo. V odnosu do povzročitelja nasilja so v izrazito podrejenem položaju, zato je za njih zelo pomembno, da imajo pravno pomoč v vseh postopkih, ki sledijo razpadu odnosa, v katerem je bilo prisotno nasilje (poleg ukrepov po ZPND tudi npr. razveza zakonske zveze, odločitev o vzgoji in varstvu mladoletnih otrok, stikih in preživnini, delitev skupnega premoženja, določitev najemnika stanovanja, kazenski postopki...). Iz istih razlogov (ranljivost, podrejen položaj v odnosu do povzročitelja nasilja, uničena samopodoba ipd.) je za žrtev in njeno pozicijo na sodišču pomembno, da jo v postopkih, tudi tistih, v katerih je javnost izključena, spremlja oseba, ki si jo sama izbere, to je t.i. spremljevalka/spremljevalec žrtve.

Ni jasno, ali pravica do spremljevalke/spremljevalca, ki spremlja žrtev v vseh postopkih, povezanih z nasiljem, velja za vse postopke, ki so povezani z razpadom odnosa, v katerem je bilo prisotno nasilje, ali le tiste, ki tečejo po 19. in 21. členu ZPND. V praksi prevladuje stališče, da pravica velja le za postopke po ZPND.

18. člen ZPND določa, da policija varuje življenje in zagotavlja osebno varnost žrtve v skladu s predpisi, ki urejajo delovanje policije. Na prošnjo žrtve nasilja v družini naj bi policija zagotovila žrtvi varnost ob vstopu v stanovanjske prostore, v katerih žrtev prebiva, da lahko iz njih vzame stvari, ki so potrebne za zagotavljanje njenih osnovnih življenjskih potreb in osnovnih življenjskih potreb njenih otrok. V praksi se pogosto dogaja, da policija žrtvi tako spremstvo odreče, če žrtev nasilja ni prijavila policiji. To postavlja žrtve, ki še niso pripravljene podati prijave, v nezavidljiv položaj oz. jih sili podati prijavo pod pritiskom in v naglici (saj so stvari, ki jih želi vzeti iz stanovanja, nujne za življenje in brez njih ne more urediti ničesar), kar pa lahko močno vpliva na kakovost podane prijave in posledično tudi na izid kazenskega postopka.

ČLEN

10

VARSTVO OTROK IN
DRUŽINE

PRIPOROČILA

Republika Slovenija naj pripravi in implementira dopolnitve Zakona o preprečevanju nasilja v družini tako, da bodo za kršitve ukrepov, izrečenih po 19. in 21. členu zakona, predvidene primerne sankcije, s katerimi se bo lahko zagotovila varnost žrtev. Zakonsko naj zagotovi tudi, da se brezplačna pravna pomoč žrtvam odobri za vse postopke, ki so povezani z razpadom odnosa, v katerem je bilo prisotno nasilje. Republika Slovenija naj jasno določi zagotavljanje varnosti žrtve s strani policije ob vstopu v stanovanjske prostore, v katerih žrtev živi, tudi na podlagi potrdila pristojnih organov o obravnavi zaradi nasilja, mnenja o ogroženosti, potrdila o nastanitvi v varni hiši in podobno.

VARSTVO DRUŽINE IN OTROKA

Kaznivo dejanje grožnje in zaščitni ukrepi

Kaznivo dejanje grožnje po 135. členu Kazenskega zakonika¹¹² je v zadnjih letih postalo pregonljivo le na zasebno tožbo, zaradi katere je žrtvam nasilja v družini oteženo, če ne že kar onemogočeno učinkovito zagotavljanje lastne varnosti. Žrtve so v kazenskih postopkih vedno znova izpostavljene sekundarni, ali celo ponovni viktimizaciji, saj zakonodaja pozna premalo zaščitnih ukrepov za varovanje pravic žrtev, obstoječe pa sodišča premalo izkoriščajo. Dodatna težava je pomanjkanje ustrezno usposobljenih sodnih izvedenk/cev za nasilje v družini in spolne zlorabe. Pregon kaznivega dejanja po 1. odstavku 135. člena KZ-1 se začne na zasebno tožbo (3/ 135 KZ-1). Zasebna tožba pomeni, da storilca kaznivega dejanja preganja sam/a oškodovanec/ka, ki nosi breme dokazovanja (pri čemer mu/ji državni aparat, npr. policija, ni na voljo) in stroške postopka v primeru neuspeha. Oškodovanke/oškodovanci se tako soočijo s sporočilom, da grožnje (z napadom na življenje in telo) niso tako hude oz. pomembne, da bi jih država resno obravnavala. En od značilnih elementov nasilja v družini so prav grožnje žrtvi z napadom na življenje in telo. Žrtev, ki se zaveda, da je povzročitelj nasilja še kako sposoben uresničiti svoje grožnje, te jemlje skrajno resno in se počuti zelo ogroženo.

ČLEN

10

VARSTVO OTROK IN DRUŽINE

Sodišča se premalo zavedajo potrebnosti izrekanja zaščitnih ukrepov za zaščito žrtev kaznivih dejanj, avtoriteta sodišča pa ne zadostuje več, da bi se preprečili pritiski, v nekaterih primerih celo napadi, na žrtve s strani storilcev. Tako je npr. organizacija prostorov na sodiščih, kjer storilci in žrtve čakajo na obravnave, povsem neprimerna, saj so v večini primerov čakalnice skupne in odmaknjene od varnostne službe sodišča. Tudi razpored pohištva v samih sodnih dvoranah žrtvi ne zagotavlja občutka varnosti, saj je klop za obdolženca nameščena neposredno za govorniškimi odrom, za katerim žrtev podaja svojo izpovedbo. Zakon o kazenskem postopku¹¹³ pozna nekaj ukrepov, s katerimi bi sodišče lahko zaščitilo žrtve,¹¹⁴ vendar se v primeru nasilja v družini, tudi spolnega nasilja, sodišča teh možnosti večinoma ne poslužujejo. Varnost žrtve bi se lahko močno povečala tudi z obveščanjem žrtve (na njeno željo) o izpustitvi obdolženca/obsojenca iz pripora/zapora.

Celo Vrhovno sodišče Slovenije¹¹⁵ opozarja, da se sodišča srečujejo z resnim pomanjkanjem ustrezno usposobljenih sodnih izvedenk/cev za nasilje v družini in spolne zlorabe, tudi v družinskih zadevah. Izvedenk/cev je premalo, treba bi bilo pripraviti ustrezno strokovno usposabljanje in nadzor nad njihovim delom. Na področju spolnih zlorab otrok praktično ni strokovnjakinj/ov, ki bi bili usposobljeni opravljati razgovor s spolno zlorabljenim otrokom. Zastala so prizadevanja za zakonodajno ureditev snemanja razgovorov s spolno zlorabljenimi otroki, ki bi omogočilo, da otrok ne bi bil večkrat izpostavljen različnim pričanjem na sodišču in izvedenskim

¹¹² Kazenski zakonik /KZ-1/, Ur.l. RS, št. 55/2008 (66/2008 popr.), 39/2009, 91/2011.

¹¹³ Zakon o kazenskem postopku /ZKP/, Ur.l. RS, št. 63/1994 (70/1994 popr.), 72/1998, 6/1999, 66/2000, 111/2001, 56/2003, 43/2004, 101/2005, 14/2007, 68/2008, 77/2009, 91/2011, 47/2013.

¹¹⁴ Npr. 240. a člen ZKP – razkritje posameznih osebnih podatkov ali celotne identitete določene priče, 244. a člen ZKP – uporaba videokonference

¹¹⁵ Na primer na posvetu Aktualna vprašanja uresničevanja otrokovih pravic v Republiki Sloveniji dne 7.10.2013 v Državnem svetu RS, pridobljeno dne 12.2.2014, <http://www.ds-rs.si/node/231>, dr. Mateja Končina Peternel, 55:35.

mnenjem. Nevladne organizacije opažamo tudi, da sodne/i izvedenke/ci pri svojem delu ne upoštevajo dinamike nasilja v družini in posledic tega nasilja pri otrocih ter se nejasno opredeljujejo o koristi otrok glede stikov, kar škoduje največji koristi otrok.

PRIPOROČILA

Republika Slovenija naj pripravi ustrezno spremembo Kazenskega zakonika tako, da bo kaznivo dejanje groženj zopet pregonljivo po uradni dolžnosti. Preuči naj možnosti in implementira rešitve za prostorsko ureditev in zaščitne ukrepe sodišč tako, da bo zagotovljena varnost žrtev kaznivih dejanj in tako zmanjšana možnost za pojav ponovne viktimizacije. Preuči naj tudi možnost in implementira rešitve za obveščanje žrtev o izpustitvi obdolženca/obsojenca iz pripora/zapora tako, da bo rešitev kar najmanj posegala v pravico obdolženca/obsojenca do varstva osebnih podatkov ter hkrati žrtvam zagotavljala varnost. Država naj pripravi in implementira zakonske podlage za snemanje razgovorov otrok, žrtev spolnih zlorab, z ustrezno usposobljenimi strokovnjaki/njami, kar bo omogočilo uporabo posnetkov teh razgovorov v vseh sodnih postopkih, s čimer se bo preprečilo večkratno izpostavljanje otrok različnim pričanjem na sodišču in izvedenskim mnenjem. Republika Slovenija naj pripravi ustrezna usposabljanja izvedencev/k za razgovore s spolno zlorabljenimi otroci ter zagotovi nadzor nad njihovim delom.

ČLEN

VARSTVO OTROK IN
DRUŽINE

VARSTVO DRUŽINE IN OTROKA

LGBT

Istospolne družine so v Sloveniji v primerjavi z družinami partnerjev različnega spola diskriminirane, ker istospolna partnerstva ne uživajo enakega zakonskega varstva kot različnospolna.¹¹⁶

Manj socialnih pravic za istospolne partnerje in partnerke posledično pomeni manj socialnih pravic za otroke, ki živijo v teh družinah. Enostranska posvojitev (posvojitev otroka partnerja ali partnerke) v istospolni skupnosti je v Sloveniji iztožljiva.¹¹⁷ Ker pa tovrstne posvojitve niso sistemsko urejene v zakonodaji, se istospolni pari pri urejanju enostranskih posvojitvev na centrih za socialno delo soočajo s številnimi birokratskimi težavami. Postopki so dolgotrajni, dragi, kompleksni, izidi negotovi in se navadno končajo šele z odločbo drugostopenjskega organa (ministrstva). V vmesnem času in v primeru negativne odločbe je otrok prikrašan za temeljne socialne pravice, ki izhajajo iz pravno priznane starševske vezi s socialnim staršem. Splošno razširjeni predsodki proti istospolnim parom z otroki so bili ena glavnih nevtralnih točk, zaradi katerih je prišlo do referendumu o Družinskem zakoniku, ki bi odpravil večino vseh neustavnosti na področju zaščite družine

¹¹⁶ Rajgelj, B., 2010. Razmerja v istospolnih družinah – kje smo in kam lahko gremo? Socialno delo, 49, 5-6, 305-318.

¹¹⁷ Vrhovno sodišče Republike Slovenije. Sklep II Ips 462/2009. 2010. Dostopno na: http://www.sodisce.si/znanje/sodna_praksa/vrhovno_sodisce_rs/65433/

in otrok. Odpravo diskriminacij so volilci zavrnil.

PRIPOROČILO

Republika Slovenija naj istospolnim družinam zagotovi enako zakonsko varstvo, kot ga zagotavlja družinam partnerjev različnega spola.

PRAVICA DO USTREZNEGA ŽIVLJENJSKEGA STANDARDA

Pravica do nastanitve (splošni pregled)

ČLEN

11

**PRAVICA DO
USTREZNEGA
ŽIVLJENJSKEGA
STANDARDA**

Slovenija je brez resne stanovanjske politike.¹¹⁸ Na več mestih so vzpostavljene sistemske in strukturne diskriminacije.

Delež lastniških stanovanj in stanovanjskih hiš je izjemno visok. Po podatkih Centralnega registra prebivalstva o prijavi prebivališč je bilo kljub temu leta 2011 v Sloveniji 175.000 praznih stanovanj, med njimi jih je znaten delež realno neprimernih za bivanje, številna se oddajajo na črnem trgu (kar bistveno šibi varnost najemnega razmerja), po nekaterih strokovnih ocenah pa naj bi jih bilo praznih vseeno okoli 50.000. Cene nepremičnin in najemnin so v Sloveniji primerjalno izredno visoke, kar je v veliki meri posledica neustrezne davčne politike, ki bi lahko vplivala na večjo dostopnost razpoložljivega fonda. To gmotno šibkejšim, zlasti tudi mladim (in njihovim družinam) otežuje dostop do nastanitve. Po ugotovitvah Računskega sodišča je bilo v letu 2008 kar 30% stanovanj, ki jih ima država za javne uslužbenice, praznih. Velika večina stanovanjskega fonda je ob tem tudi v relativno slabem stanju (npr. energetske zelo potratnih), saj jih lastniki niso sposobni primerno vzdrževati.

Stanovanjski zakon (SZ-1) je očitno neustaven oz. diskriminatoren pri dajanju ugodnosti za gmotno šibkejše, saj od možnosti najema neprofitnih stanovanj izključuje vse tujce držav nečlanice EU¹¹⁹ (kar močno prizadene migrante, mdr. tudi t.i. izbrisane), prav tako so od vstopa v najemno razmerje izključeni preživeli partnerji v istospolni skupnosti.¹²⁰

Na stanovanjskem področju je diskriminacija (dostop do stanovanj in nepremičnin) zelo razširjena, pravna sredstva so še posebej očitno neučinkovita. Poleg strukturne zapostavljenosti tujcev¹²¹ se zaznava tudi zlasti zapostavljenost oseb z invalidnostmi, ki so zato pogosto prisiljene bivati v institucijah. Mdr. bi nekaterim od teh oseb za učinkovito neodvisno in človeka vredno samostojno življenje država morala zagotoviti podporo z osebno asistenco. Institucionalne oblike namestitve so dokazano neracionalne tudi z vidika razpoložljivih virov, saj so neprimerno dražje od

¹¹⁸ Glej opozorila Odbora za socialne pravice Sveta Evrope v Conclusions 2003, 2005 ter 2011, dostopno na http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/socialcharter/Conclusions/State/Slovenia2011_en.pdf, str. 37.

¹¹⁹ Glej ponavljajoča se opozorila Odbora za socialne pravice Sveta Evrope, npr. v Conclusions 2006 glede pravic migrantskih delavcev, dostopno na

http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/socialcharter/Conclusions/State/Slovenia2006_en.pdf.

¹²⁰ Primerjaj s sodbo ESČP v zadevah Karner proti Avstriji (2003) ali Kozak proti Poljski (2010).

¹²¹ glej izsledke situacijskega testiranja zgoraj

vključujočega pristopa k namestitvam v običajno bivalno okolje, ki pa mora biti seveda ustrezno prilagojeno.

PRIPOROČILO

Republika Slovenija naj nemudoma sprejme stanovanjsko politiko, ki bo z uporabo vseh razpoložljivih virov naslovila potrebe vseh prebivalcev, brez vsakega razlikovanja zaradi rase oz. etničnega porekla in drugih osebnih okoliščin in ki bo upoštevala tudi posebne potrebe oseb z invalidnostmi, vključno z zagotovitvijo osebne asistencije, tistim, ki jo potrebujejo za samostojno življenje.

PRAVICA DO USTREZNEGA ŽIVLJENJSKEGA STANDARDA

Izzivi z nastanitvijo romske manjšine

Položaj romske manjšine je zelo zaskrbljujoč, zlasti v JV države. Romska manjšina v nekaterih naseljih živi v zelo slabih (stanovanjskih) pogojih, v neformalnih naseljih, brez varnosti nastanitve, brez dostopa do vode, elektrike in kanalizacije. Kljub nenehnim pozivom, ne prihaja do izboljšav. Nacionalnim organom ni uspelo nasloviti te situacije na sistemski ravni.¹²²

ČLEN

11

**PRAVICA DO
USTREZNEGA
ŽIVLJENJSKEGA
STANDARDA**

Vladni Nacionalni program ukrepov za Rome (2010-2015) je neučinkovit in ni zadosten za izboljšanje položaja Romov (področje izobraževanja pri tem ostaja izjema). V dokumentu niso določeni jasni in merljivi cilji, prav tako ne predvideva rednega vrednotenja programa, kot tudi ne zagotavlja ustreznih finančnih sredstev, potrebnih za izvajanje navedenih ukrepov. Vključeni ukrepi bolj ali manj obsegajo zbirko obstoječih dejavnosti, ter ne predstavljajo kreativnih programov, ki bi omogočili odpravo pomanjkljivosti trenutnega systemskega zastoja (npr. v zvezi z dostopom do vode). Poleg tega je več področij preprosto izključenih iz tega dokumenta, med njimi ukrepi socialne pomoči in v skupnost usmerjenega policijskega dela.

Ker so romska naselja pogosto zgrajena na črno na področjih brez prostorskega načrta, je za njih nemogoče pridobiti gradbeno dovoljenje. Tako Romi ne morejo zakonito vzdrževati ali preurediti svojih hiš. Zaradi tega so pogosto prisiljeni živeti v slabo zgrajenih barakah brez izolacije, pogosto brez temeljev in s strehami, ki puščajo. Nekateri Romi morajo živeti v prikoličarskih naseljih, ki so dotrajana in močno prenatrana. Ker ne morejo pridobiti gradbenega dovoljenja, si Romi ne morejo urediti dostopa do javnih infrastrukturnih sistemov (voda, elektrika, kanalizacija).

¹²² Radi bi opozorili na Posebno poročilo o stanovanjski situaciji Romov v severovzhodni Sloveniji Varuha človekovih pravic (Dostop noa: http://www.varuh-rs.si/fileadmin/user_upload/pdf/posebna_porocila/POSEBNO_POROCILO_ROMI_-_maj_2012_-_za_splet.pdf); najdbe Posebne poročevalke o človekovi pravici do varne pitne vode in sanitarij z leta 2011 (<http://daccess-ods.un.org/access.nsf/Get?Open&DS=A/HRC/18/33/Add.2&Lang=E>) in najdbe Amnesty International v poročilu »Vzporedna življenja« oz leta 2011 (<http://www.amnesty.org/en/library/asset/EUR68/005/2011/en/8a225f13-4f26-44c9-9078-85bcfa6fa0d2/eur680052011en.pdf>). Poleg tega so institucije Sveta Evrope (ECRI, AC FCNM, Komisar za človekove pravice) ob skoraj vseh priložnostih in poročilih izpostavila podobno situacijo in priporočila.

V nekaterih romskih naseljih prihaja do resnih higiensko-zdravstvenih težav. Navali podgan so pogosti, prav tako tudi ukrepi za uničevanje podgan (npr. v naselju v občini Škocjan Dobruška vas). Novembra 2011 je Ministrstvo za zdravje zbralo poročila o stanju v teh naseljih s strani lokalnih zdravstvenih domov ter ga priložilo Komisiji RS za zaščito romske skupnosti. Poročilo jasno prikazuje slabše zdravstveno stanje Romov v neformalnih romskih naseljih; povzetek poročila je vključen tudi v uradno letno poročilo vlade o situaciji romske skupnosti.

Življenje romskih staršev je brez tekoče vode, elektrike, kanalizacije in brez varnosti nastanitve težko. V zimskem času otroci ne morejo študirati v temnem in hladnem prostoru, ne morejo se umiti pred odhodom v šolo in ne more slediti svojim željam glede prihodnost - in v nekaterih naseljih živijo v strahu, saj jim preti nevarnost, da bodo v kratkem času njihovi domovi porušeni.

Ključna težava stanovanjske problematike je v tem, da je priključitev na javno infrastrukturo možna zgolj, v kolikor ima stanovanjska enota veljavno gradbeno dovoljenje. Tako je v številnih neformalnih romskih naseljih nemogoče pridobiti veljavno gradbeno dovoljenje in dostop do teh storitev. To velja tako za naselja Dobruška vas 41 v občini Škocjan, Goriča vas naselje v Ribnici, Mestni log občina v Kočevju, Ponova vas v občini Grosuplje kot za mnoga druga. Prav tako veliko ljudi, ki živijo na obrobju pretežno legaliziranih naselij, nima dostopa do osnovne infrastrukture (npr. na obrobju naselja Smrekec v Grosupljem, ter še mnoga druga).

Kljub priporočilom Vladne komisije o Romih maja 2011, v katerih Komisija priporoča občinam, da zagotovijo vodo za Rome, je bilo v praksi na tem področju narejeno zelo malo ali skoraj nič.

Ugotovitve varuha človekovih pravic, Amnesty International in posebne poročevalke ZN za vodo in sanitarije na tem področju so še vedno veljavne. V nekaterih naseljih je bilo storjenih nekaj majhnih korakov naprej (na primer zagotovitev dostopa do vode trem od 19 družin brez vode v Škocjanu jeseni 2011; še ena družina naj bi dobila dostop do vode leta 2013), vendar pa oblastem ni uspelo zagotoviti sistemskih ukrepov za zagotavljanje trajnostnega dostopa do vode za vse posameznike, ki so do tega upravičeni.

Zakonodaja ne vsebuje določb glede prepovedi prisilnih izselitev, kar posledično pomeni, da ni zaščitnih ukrepov, ki bi prepovedali prisilne izselitve.

V letu 2013 so bili predstavljeni načrti za postavitev objekta za čiščenje odpadnih voda ter poslovne-ekonomske cone na lokaciji romskega naselja v občini Škocjan naselje Dobruška vas 41. Občina je pridobila projekt s strani Ministrstva za gospodarstvo in tehnologijo, za kar je bilo izdano tudi gradbeno dovoljenje. Delno so bila za projekt pridobljena EU sredstva. Romi o teh načrtih niso bili obveščeni ali v njih vključeni, z njimi se o tem tudi nihče ni posvetoval (še več, Romi, ki so živeli na ozemlju v lasti zasebnega podjetja so bili kazensko preganjani). Nekaj mesecev pred tem je inšpektorat izdal odlok za rušenje treh romskih hiš. Najmanj ena romska družina se je pritožila zoper odločbo, vendar je primer izgubila na ravni Upravnega sodišča konec leta 2013. Župan je v svojem pismu izrazil hvaležnost inšpektoratu za izdajo nalogov za rušenje ter zapisal, da je zaradi zgoraj omenjenih načrtov,

ČLEN

11

**PRAVICA DO
USTREZNEGA
ŽIVLJENJSKEGA
STANDARDA**

rušenje potrebno izvesti še leta 2013. Romi so od februarja 2014 v veliki negotovosti, kaj se bo zgodilo z njihovimi domovi in družinami. Vladna komisija za Rome javno obljubila, da bo predlagala vladi naj poseže v zvezi s to zadevo na raven občine. Projektna dokumentacija do leta 2016 navaja da bo 1,6 ha zemljišča, ki jih »trenutno uničujejo in okupirajo nezakonita romska naselja«, na razpolago za poslovanje. Do danes romska naselja niso prejela nikakršnih informacij o tem, kaj to dejansko pomeni za njihovo življenje.

Ob enem je zasebno podjetje, v lasti katerega je približno 1/2 romskih naselij v Dobruški vasi, sprožilo kazenski postopek zoper Rome, ki živijo na njihovi zemlji, kljub temu, da je položaj takšen že desetletja (brez da bi bila pred tem uporabljena druga, civilno pravna sredstva). Zaradi tega je prišlo tudi do kazenskih obtožb na prvi stopnji, g. Ljubo Novak je bil tako obsojen na kaznivo dejanje protipravne prilastitve nepremičnine, v skladu z 2. odstavkom 338. člena Kazenskega zakonika Republike Slovenije. Na tej lokaciji je s svojimi 12 otroki živel 20 let. Nekateri Romi so na odločitev na prvi stopnji vložili pritožbo, pri čemer je sodišče izdalo sklep o nadaljevanju postopka januarja 2014. Romi se bojijo, da bo ta odločitev uporabljena kot sredstvo za njihovo prisilno izselitev. Direktor podjetja, v lasti katerega je zemljišče, je javno obljubil, da ne bo prišlo do rušenja in izselitev - vendar to ne predstavlja pravnega zagotovila, ki bi Romom omogočilo »varnost nastanitve«. Nacionalni organ (ga. Tamara Vonta, državna sekretarka v kabinetu predsednika vlade in Vodja vladne komisije za Rome) je obiskal naselje poleti 2013, po javni objavi zadeve. Gospa Vonta je javno obljubila, da ne bo prišlo do prisilne izselitve Romov.

ČLEN

11

**PRAVICA DO
USTREZNEGA
ŽIVLJENJSKEGA
STANDARDA**

Segregacija romske skupnosti pri dostopu do namestitve ni natančno analizirana (razen, da zelo velik del te skupnosti živi v okoli 100 »romskih naseljih«), vseeno pa očitno obstaja in se vzdržuje, zlasti tam, kjer občine ostajajo pasivne (npr. nočejo prostorsko in komunalno urejati naselij). Romi zaradi diskriminatornih vzorcev vedenja težko najemajo ali kupujejo stanovanja na prostem trgu, zato težko pridejo tudi do subvencioniranih najemnin.

Segregacijo med drugim ilustrirajo tudi posamezne prisilne preselitve (npr. obravnava družine Strojan po usmeritvah ministra za notranje zadeve v letu 2006) in še pogostejše prakse preprečevanja doselitev Romov v nekaterih občinah. Slednje občine de facto podpirajo oz. vključujejo v svoje politike zaradi pritiska večinskega prebivalstva, takšni dogodki pa žal praviloma sovpadajo z leti lokalnih volitev. Ti pojavi so zabeleženi npr. v letnem poročilu VČP za leto 2006 in so občasno množični ter gradijo na zlorabi demokratičnih institutov – glej nedopustne sklepe občin ob poskusih preselitve družine Strojan. VČP je v letu 2007 opisal ravnanja Občine Žužemberk kot zlorabo predkupne pravice in MO Novo mesto, ki je preselitve pogojevala s soglasjem večinskega prebivalstva, iz medijev so znani incidenti oz. peticije proti naselitvam v Vranovičih v letu 2012, v Občini Kočevje v letu 2013, v MO Celje v letu 2014, itd. Nestrpnost in diskriminacija sta žal prepogosto orodje za nabiranje cenjenih političnih točk.

PRIPOROČILO

Republika Slovenija naj nujno sprejeme ukrepe, s katerimi bo

odpravila segregacijo in nečloveške življenjske razmere nekaterih Romov na področju nastanitve, varne pitne vode in sanitarij.

PRAVICA DO USTREZNEGA ŽIVLJENJSKEGA STANDARDA

Pravica do hrane

Slovenija se uvršča med države z nizko stopnjo prehranske varnosti, saj z doma pridelano hrano še zdaleč ne krijemo vseh potreb, kar je povezano tudi z obstoječo strukturo kmetijstva.

V letu 2008 je bila splošna stopnja prehranske samooskrbe Slovenije le še okoli 50%, okoli leta 1970 pa skoraj 70%. V letu 2000 je bilo 508.960 ha kmetijskih zemljišč v uporabi oziroma 2.571 m² na prebivalca, leta 2009 pa le še 468.496 ha (2011 - 458.214 ha!) oziroma 2.297 m² ha na prebivalca, kar je bistveno pod povprečjem EU-27 (3.510 m² na prebivalca). V geografsko in klimatsko podobnih razmerah bi za varno prehransko oskrbo v Sloveniji potrebovali na prebivalca najmanj 3.000 m² kmetijskih zemljišč v uporabi (njiv, trajnih travnikov in pašnikov, sadovnjakov, vinogradov). Slovenija je po obsegu kmetijskih obdelovalnih površin (njive in vrtovi) na repu držav članic EU, saj je med 27. državami uvrščena na 24. mesto. Leta 2007 je bilo namreč samo še 8,6% obdelovalnih površin (leta 1900 - 19%; leta 1953 - 18% in leta 1991 - 11%) in 24,3% kmetijskih površin v uporabi glede na celotno površino države. Evropsko povprečje je bilo leta 2007 24,2% obdelovalnih oziroma 40,1% skupnih kmetijskih površin v uporabi. Stopnja samooskrbe Slovenije je zlasti pri rastlinskih pridelkih zelo odvisna od letine, ki je pogojena z vremenskimi razmerami.

PRIPOROČILO

Republika Slovenija naj sprejeme ustrezne ukrepe za višanje ravni prehranske varnosti ter ob enem zagotoviti strogo varovanje obstoječih kmetijskih zemljišč.

PRAVICA DO ZDRAVJA

Pravica do zdravja (splošni pregled)

ČLEN

12

PRAVICA DO ZDRAVJA

Javna sredstva, namenjena zdravstvu, se zmanjšujejo, varčevalni ukrepi vodijo v zmanjševanje pravic ter omejevanje zaposlovanja v zdravstvu, ki glede na podhranjenost ne more zagotavljati kakovostne in univerzalno dostopne zdravstvene oskrbe.

Prevladujoča politika pritiska na zmanjševanje velikosti javnega sektorja, vključno z zdravstvom, neodvisno od potreb ljudi, čeprav potrebe po varovanju zdravja rastejo tudi zaradi demografskih razlogov (staranja). Slovenski sistem zdravstvenega zavarovanja je v zadnjih letih predmet številnih neuspešnih poskusov reforme (tudi zaradi sistemske korupcije), v zadnjem času pa je predvsem tarča varčevalnih ukrepov, ki vodijo v omejevanje pravic in omejevanje zaposlovanja v zdravstvu (delež zaposlenih

v zdravstvu, kljub vedno večjim potrebam, ostaja v spodnji četrtini). ZUJF je tako omejil tudi pravice iz zdravstvenega zavarovanja. Preko spremembe Zakona o zdravstvenem varstvu in zdravstvenem zavarovanju je omejil kritje stroškov zdravstvenih storitev in znižal nadomestila za začasno zadržanost od dela. Nižanje javnih izdatkov je bilo v največji meri doseženo s prenosom dela plačil za zdravstvene storitve na dopolnilna zdravstvena zavarovanja, z znižanjem plač in z znižanjem bolniškega nadomestila. Tako so zgolj redke zdravstvene storitve v celoti financirane iz javnih sredstev (delež znaša od 5-95%), ter jih je potrebno kriti z doplačili v okviru dopolnilnega zdravstvenega zavarovanja.¹²³ Prispevek za obvezno dopolnilno zdravstveno zavarovanje se tako v zadnjih letih povečuje, medtem ko se delež zavarovancev z leti zmanjšuje. Pri storitvah, ki so ključnega pomena za zdravje ljudi in so zato v visokem deležu krita iz obveznega zdravstvenega zavarovanja, se pojavlja problem učinkovitega dostopa - čakalnih vrst, ki se po letu 2011 ponovno podaljšujejo,¹²⁴ in ostajajo precej dolge na nekaterih področjih (ginekološki pregledi, itd.).

ČLEN

12

PRAVICA DO ZDRAVJA

Iz obveznega zdravstvenega zavarovanja ostaja izključena majhna skupina prebivalcev Slovenije (okoli 30.000 oseb), ki nimajo državljanstva ali urejenega prebivališča v Sloveniji iz naslova zaposlitve.

Realni izdatki za zdravstvo upadajo. V letu 2011 so znašali 8,8% BDP, v letu 2012 pa 9% BDP, vendar so tudi zaradi znižanja prihodkov od prispevkov za obvezno zdravstveno zavarovanje v letih 2010-2012 realno upadli za 6,3%. Hkrati se je spremenilo razmerje med javnimi in zasebnimi izdatki za zdravstvo. Delež javnih izdatkov je v letu 2011 znašal 72,3%, v letu 2012 71,8%.¹²⁵ V primerjavi z evropskim povprečjem, delež sredstev namenjenih zdravstvu ostaja pod evropskim povprečjem (9% proti 9,5%).¹²⁶ Iniciativa zdravnikov prav tako opozarja na visoko stopnjo korupcije v zdravstvenem sistemu.¹²⁷

Zdravstveno stanje prebivalcev Slovenije je v glavnem slabše, kot je evropsko povprečje, izjema so le otroci, saj je umrljivost novorojenčkov med najnižjimi na svetu.¹²⁸ Prav tako obstajajo velike razlike med različnimi skupinami prebivalcev, tako je npr. vidna razlika v pričakovani življenjski dobi med najbolj in najmanj izobraženimi, in visoka razlika v umrljivosti med različno razvitimi regijami v Sloveniji. Prav tako obstaja visoka stopnja samomorilnosti, kjer je Slovenija med 17 državami EU, za katero so na voljo podatki za leto 2010, uvrščena na tretje mesto. Količnik samomorilnosti v letu 2011 je 17,2 (na 100.000 prebivalcev), pri čemer se stopnja samomorilnosti razlikuje med posameznimi statističnimi regijami, kjer je najvišja stopnja (32,8) v osrednje posavski regiji.¹²⁹

¹²³ Iniciativa zdravnikov. <http://iniciativa-zdravnikov.si/>

¹²⁴ Iniciativa zdravnikov <http://iniciativa-zdravnikov.si/>

¹²⁵ UMAR. Poročilo o razvoju 2013.

¹²⁶ EUROSTAT. Health Indicators.

¹²⁷ Iniciativa zdravnikov za vzpostavitev transparentnega in strokovnega javnega zdravstva v Republiki Sloveniji <http://iniciativa-zdravnikov.si/>

¹²⁸ Health at Glance 2013, OECD Indicators, OECD Publishing;

¹²⁹ SURS. Svetovni dan preprečevanja samomora 2012. Dostopno na: http://www.stat.si/novica_prikazi.aspx?id=4953

PRIPOROČILA

Republika Slovenija naj ustavi trend zmanjševanja pravic in storitev, kritih iz osnovnega zdravstvenega zavarovanja, ter poviša delež financiranja zdravju nujno potrebnih storitev ter reformira sistem dopolnilnega zdravstvenega zavarovanja. Po principu splošnega zdravstvenega zavarovanja naj uvede posebno zavarovanje za starost, ki bi, poleg varne starosti, nudilo tisoče novih delovnih mest za mlade. Vlada naj sprejme ustrezne ukrepe, s katerimi bo naslovila korupcijo v zdravstvenem sistemu.

PRAVICA DO ZDRAVJA

Pravica do zdravja LGBT

ČLEN

12

PRAVICA DO ZDRAVJA

Registrirani in neregistrirani istospolni pari v Sloveniji nimajo statusa svojca tako, kot pari v zakonski oz. zunajzakonski zvezi, kar krši njihovo pravico do mirnega družinskega življenja ter dostopa do zdravja. Republika Slovenija trans osebam, ki so ena od sploh najranljivejših skupin, ne zagotavlja kontinuirane medicinske podpore v procesih prilagoditve spola, oteženo je tudi uresničevanje njihove pravice do drugega mnenja in proste izbire zdravnika. Postopki pravne in medicinske prilagoditve spola niso ločeni. Republika Slovenija ne zagotavlja kakovostnega varovanja spolnega in reproduktivnega zdravja lezbijk. Kakovostna psihosocialna podpora ter zobozdravstveno varstvo HIV pozitivnih niso zagotovljeni.

Po ZZVZZ¹³⁰ zaposleni registrirani ali neregistrirani partner ali partnerka nima pravice do odsotnosti z dela zaradi bolezni partnerja ali partnerke in pravice do nadomestila dohodka za nego družinskega člana ali članice.¹³¹ Nezaposleni registrirani oz. neregistrirani partner ali partnerka se po svojem partnerju ali svoji partnerki ne more zdravstveno zavarovati.¹³² Ureditev je očitno diskriminatorna in v nasprotju z obveznostmi po EKČP.¹³³

Za trans osebe je v Sloveniji za postopke medicinske prilagoditve spola na voljo samo en strokovni tim, ki ga sestavljajo strokovnjakinje in strokovnjaki specialisti ali specialistke endokrinologije, plastične kirurgije in psihiatrije. Slednji ali slednja je vodja tima in odloča o nadaljevanju medicinskih postopkov. V primeru smrti (kot 2012) ali daljše bolniške odsotnosti (kot 2013) enega od članov ali članic tima, še posebej vodje tima, trans osebam ni zagotovljena kontinuirana medicinska podpora pri prilagoditvi spola.¹³⁴ Dodatno je trans osebam močno otežena pravica do drugega mnenja ter pravica do proste izbire zdravnika. Trans osebe od oktobra 2013 postopke

¹³⁰ Uradni list RS, št. 72/2006-UPB3, št. 114/2006-ZUTPG, 91/2007, 71/2008, 76/2008, 118/2008 Skl.US: U-I-163/08-12.

¹³¹ Prvi odstavek 30. člena ZZVZZ, ki daje pravico do nadomestila zaradi nege ožjega družinskega člana, v zvezi s 1. odstavkom 20. člena ZZVZZ, ki kot ožje družinske člane šteje zakonca in otroke zavarovanca.

¹³² Po 21. členu ZZVZZ je zakonec zavarovan kot družinski član, če ni sam zavarovanec (prvi odstavek), po drugem odstavku 21. člena pa enako velja za osebo, ki živi z zavarovancem v življenjski skupnosti, ki je po Zakonu o zakonski zvezi in družinskih razmerjih v pravnih posledicah izenačena z zakonsko zvezo.

¹³³ Primerjaj s sodbo ESČP v zadevi P.B. in J.S. proti Avstriji (2010).

¹³⁴ Delo. Rojeni v napačnem telesu: transseksualnost pod Alpami. 2013. Dostopno na:

<http://www.delo.si/zgodbe/nedeljskobranje/rojeni-v-napacnem-telesu-transseksualnost-pod-alpami.html>

prilagoditve spola sicer lahko opravijo tudi v tujini, vendar morajo za posege plačati same, šele kasneje pa jim zdravstvena zavarovalnica prizna in povrne stroške, vendar le do višine cen za posege v Sloveniji. Zaradi visokih stroškov tovrstnih posegov ter razlik v cenah, je zdravljenje (prilagoditev spola) v tujini za trans osebe praktično onemogočeno. Postopki pravne in medicinske prilagoditve spola v Sloveniji niso ločeni.¹³⁵ Za pravno prilagoditev spola (sprememba osebnih dokumentov) je nujna (vsaj hormonska) terapija, ki pa pri vseh trans osebah iz zdravstvenih razlogov vselej ni mogoča ali pa si je ne želijo. Želena dokončna prilagoditev spola torej pri določenih trans osebah ni omogočena, kar ima resne posledice za duševno in telesno zdravje teh trans oseb.

Nedavna kvalitativna raziskava¹³⁶ je razkrila pomanjkljivosti tudi pri zagotavljanju spolnega in reproduktivnega zdravja lezbijk. Ginekologija lezbičnega odnosa ne obravnava kot »pravega« spolnega odnosa, zato jim posledično ne nudijo celostne palete ginekoloških storitev, ki so na voljo heteroseksualnim ženskam.

Medicinska stroka poroča o kadrovski podhranjenosti pri zagotavljanju psihosocialne podpore in pomoči za osebe, ki živijo s HIV/aidom.¹³⁷ Raziskava med zobozdravniki,¹³⁸ ki so jo oktobra 2005 izvedli NVO, je pokazala, da 94 zobozdravnikov od 426, kolikor so jih vključili v raziskavo, HIV pozitivno osebo ne bi sprejelo na zdravljenje, ker bodisi nimajo pogojev za HIV pozitivne, jih je strah okužbe oziroma so jih usmerili drugam.

PRIPOROČILA

Republika Slovenija naj brez razlikovanja zaradi spolne usmerjenosti ali spolne identitete zagotovi uživanje pravic svojcev, povezanih z zdravljenji, trans osebam za odpravo diskriminacije zaradi spolne identitete zagotovi kontinuirano medicinsko podporo v procesih prilagoditve spola, uresničevanje pravic do drugega mnenja in proste izbire zdravnika ter ločenost postopkov pravne in medicinske prilagoditve spola. Država naj uvede mehanizme za kakovostno zagotavljanje varovanja spolnega in reproduktivnega zdravja lezbijk ter zagotovi kakovostno psihosocialno podporo ter zobozdravstveno varstvo HIV pozitivnih.

¹³⁵ Legebitra, Transgender Europe, ILGA Europe. European Social Charter – Submission by Legebitra, Transgender Europe and ILGA Europe on the 12th report by Slovenia on the implementation of the European Social Charter (revised). Dostopno na: <http://www.amnesty.si/media/uploads/files/LEGEBITRA,TGEU%20and%20ILGA-Europe%20Social%20Charter%20Shadow%20Report%20on%20Slovenia%20-%20coerced%20medical%20treatment%20-%2018%20July%202013-1.doc>

¹³⁶ Društvo informacijski center Legebitra. Potrebe LGBT-potrošnikov/potrošnic in uporabnikov/uporabnic različnih storitev javnih in zasebnih ponudnikov (Poročilo o fokusnih skupinah), Simon Maljevac, Eva Gračanin. Februar 2014. Arhiv Društva informacijski center Legebitra.

¹³⁷ Inštitut za varovanje zdravja. Okužba s HIV v Sloveniji – podatki o prijavljenih primerih do vključno 26. novembra 2012. 2012. Dostopno na: <http://img.ivz.si/janez/2160-6107.pdf>

¹³⁸ ŠKUC. Poročilo projekta "Zobozdravniki" društva Škuc. 2005. Dostopno na: <http://www.ljudmila.org/siqrd/2005/11/porocilo-projekta-zobozdravniki-drustva-skuc/>

ČLEN

13

PRAVICA DO IZOBRAŽEVANJA

PRAVICA DO IZOBRAŽEVANJA

V Sloveniji je zaradi varčevanja pod vprašajem dosedanja raven kakovosti in dostopnosti do izobraževanja brez razlikovanja zaradi gmotnega položaja, hkrati pa se zato povečujejo tudi regionalne razlike med prebivalci vzhodne in zahodne Slovenije. Prav tako še vedno ni rešeno vprašanje diskriminacije in segregacije Romov v šolskem sistemu.

Varčevalni ukrepi so poslabšali pogoje za uživanje pravice do izobraževanja. V Zakonu za uravnoteženje javnih financ so normativi za osnovne in srednje šole ter visokošolske zavode ostali, zaradi grožnje s stavko, nespremenjeni. Prišlo pa je do nekaterih drugih sprememb – med drugim so do subvencije za malico upravičeni zgolj učenci in dijaki iz socialno ogroženih družin.¹³⁹ Subvencijo za malico sicer prejema 20% osnovnošolcev in 12% slovenskih srednješolcev. Prišlo je tudi do ukinitve brezplačnosti za mlajšega otroka v vrtcu in ukinitve znižanja plačila za en plačilni razred za starejšega otroka. Za učence v prilagojenem programu z nižjim izobraznim standardom šole več ne izvajajo drugega neobveznega tujega jezika. Na drugi strani pa se za učence od 4. do 9. razreda uvaja pouk neobveznega drugega tujega jezika v obsegu dveh ur na teden. Velja, da se učenec v pouk neobveznega tujega jezika vključi prostovoljno, mora pa ga v primeru vključitve, obiskovati celotno šolsko leto.¹⁴⁰

Položaj učiteljev se zaostre, zlasti je očiten primanjkljaj motivacijskih ukrepov. To je sicer splošna ugotovitev, ki velja za vse zaposlene v javnem sektorju. Poleg omejevanja novih zaposlitev je prišlo v letu 2012 do znižanja plač v javnem sektorju za 8% osnovne plače, za javne uslužbenke pa se je znižal tudi regres za hrano med delom. Znižalo se je tudi povračilo stroškov prevoza na delo in z dela, ki pripada zaposlenemu, če razdalja od kraja bivališča do delovnega mesta znaša več kot dva kilometra. Zaposleni niso upravičeni do nadomestila v primeru organiziranega ali zagotovljenega brezplačnega prevoza na delo in z dela. Zaposlenemu tako pripada povračilo stroškov prevoza na delo in z dela v višini stroškov prevoza z javnimi prevoznimi sredstvi. Primeroma naj glede nenavadnih in neutemeljenih poudarkov na področju izobraževanja navedemo, da zgolj za spodbujanje Slovencev oz. oseb slovenskega etničnega porekla po svetu, naj se izobražujejo v Sloveniji (subvencije oz. stipendije), država letno namenja znatne vsote.¹⁴¹ Da v tem primeru ne gre za nobeno ranljivo skupino, najbrž ni potrebno poudarjati.

¹³⁹ Do polne subvencije za malico so upravičeni: učenci iz družin, v katerih povprečni mesečni dohodek na osebo, ugotovljen v odločbi o otroškem dodatku, ne presega 53% neto povprečne plače v RS in dijaki iz družin, v katerih povprečni mesečni dohodek na osebo, ugotovljen v odločbi o otroškem dodatku, ne presega 42% neto povprečne plače v RS. Do delne subvencije za malico so upravičeni dijaki iz družin, v katerih povprečni mesečni dohodek na osebo, ugotovljen v odločbi o otroškem dodatku, znaša:

nad 42 do 53% neto povprečne plače v RS (peti razred otroškega dodatka), in sicer v višini 70% cene malice, oziroma nad 53 do 64% neto povprečne plače v RS (šesti razred otroškega dodatka), in sicer v višini 40% cene malice.

http://www.mddsz.gov.si/si/uvveljavljanje_pravic/nova_socialna_zakonodaja/subvencija_malice_za_ucence_in_dijake/

¹⁴⁰ Zakon za uravnoteženje javnih financ /ZUJF/ Ur.l. RS, št. 40/2012. Dostopno na:

http://www.mddsz.gov.si/si/zakonodaja_in_dokumenti/zakon_za_uravnotezenje_javnih_financ_zujf/

¹⁴¹ V letu 2013 600.000 evrov, v letu 2012 550.000 evrov, leto pred tem 460.000 evrov itd. Podatki so dostopni na <http://www.sklad-kadri.si/si/stipendije/stipendije-za-studij-zamejcev-in-slovencev-po-svetu-v-sloveniji/>

ČLEN

13

PRAVICA DO
IZOBRAŽEVANJA

Zaradi varčevanja tudi manj štipendij za dijake in študente. V letu 2012 so imeli do štipendij¹⁴² na ravni srednjih šol dostop samo polnoletni dijaki, zato je bilo izplačanih 50% manj državnih štipendij, kot v letu 2011. Zaradi omejevanja podeljevanja štipendij je prišlo do številnih izselitev iz dijaških domov. Negativne spremembe, ki so vplivale na kakovost življenja šolajočih so bile tudi: 3.416 manj podeljenih študentskih štipendij, odvzem dodatka na prevoz za Zoisove štipendiste, zaostritev pogojev za prejem dodatka za bivanje izven kraja svojega prebivališča za Zoisove štipendiste, dijakom je bilo podeljenih 75% manj štipendij kot leto poprej, manj je bilo tudi sofinanciranih kadrovske štipendij (število prejemnikov kadrovske štipendij se je zmanjšalo za 647).

V letu 2014 se je začel uporabljati »nov« Zakon o štipendiranju (ZŠtip-1),¹⁴³ ki sicer omogoča pridobitev več vrst štipendij hkrati, a tudi zaostruje pogoje (npr. za pridobitev Zoisove štipendije za nadarjene je pogoj postal izjemni dosežek, pri tem so športni dosežki izključeni, šele nato se upoštevajo ocene). Pri Zoisovi štipendiji se ukinja dodatek na dohodek, subvencija za bivanje je nezdržljiva z dodatkom za bivanje, v celoti pa se povečuje višina te štipendije. Omejen je tudi dostop do štipendij za študente 3. stopnje bolonjskega programa (pridobijo lahko zgolj štipendijo Ad Futura) ter od leta 2012 se tujcem ne podeljujejo več državne štipendije.¹⁴⁴

Uvedba šolnin v visokem šolstvu. Decembra 2013 je bila v Sloveniji sprejeta novela zakona o visokem šolstvu. Novela zakona omogoča zaračunavanje šolnin do 40% vsem študentom, ki so vpisani (redno ali izredno) na javnih visokošolskih zavodih, pri tem pa določa dva kumulativna pogoja: dovoljen obseg plačljivega študija ne sme vplivati na izvajanje dejavnosti zavoda in plačljiv študij ne sme presegati 40% vseh vpisanih študentov. Po podatkih ministrstva bo plačljiv redni študij namenjen študentom, ki ne bodo več izpolnjevali pogojev za brezplačen redni študij.¹⁴⁵ Študentje sicer opozarjajo, tudi s protesti, da kljub nekaterim izboljšavam Zakon o štipendiranju krši pravico do izobraževanja, in da novela zakona o visokem šolstvu z uveljavljanjem šolnin onemogoča enoten dostop do javnega šolstva.

Romi so v slovenskem šolskem sistemu diskriminirani in podvrženi segregaciji. Slovenija je med prvimi državami članicami dosegla evropsko relativno merilo za leto 2010: imeti ne več kot 10% tistih, ki predčasno zapustijo šolanje. A podrobnejši podatki so zaskrbljujoči: med tistimi, ki predčasno zapustijo šolanje, so največkrat Romi,¹⁴⁶ kar kaže na sum diskriminacije Romov v slovenskem šolskem sistemu.¹⁴⁷ V povprečju več kot

¹⁴² V Republiki Sloveniji področje štipendiranja urejajo Zakon o štipendiranju, Pravilnik o dodeljevanju državnih štipendij ter ZUJF

¹⁴³ Novi Zakon o štipendiranju bo veljal samo za študente, ki bodo na posameznem izobraževalnem programu za štipendijo po 1.1.2014 zaprosili prvič. Za tiste študente, ki so za posamezni izobraževalni program štipendijo prejeli že pred 1.1.2014, bo konca prejetanja veljal 'stari' Zakon o štipendiranju (ZŠtip).

¹⁴⁴ Ministrstvo RS za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti, novica »Novi Zakon o štipendiranju se začne izvajati 1. 1. 2014.« 2013. Dostopno na: http://www.mdds.gov.si/nc/si/medijsko_sredisce/novica/article/7185/

¹⁴⁵ Slovenska tiskovna agencija . 2013. Pikalo z novelo obljublja večjo kakovost visokega šolstva in odpravo razlik med zasebnim in javnim. Dnevnik, 5. november 2013. Dostopno na: <http://www.dnevnik.si/slovenija/v-ospredju/pikalo-z-novelo-obljublja-vecjo-kakovost-visokega-solstva-in-odpravo-razlik-med-zasebnim-in-javnim>

¹⁴⁶ Integra, Institut za razvoj človeških virov. Stop dropout! 2014. Dostopno na: <http://www.stop-dropout.eu/index.php?id=2&L=7>

¹⁴⁷ Leta 2008 je bilo v Prekmurju 90% Romov v izobraževalnem procesu, na Dolenjskem pa samo 39% (Nečak Lük, A., Novak Lukanovič, S.. 2011. Inclusion of Roma Children into Education in Slovenia: The Language Competence and

65% pripadnikov romske skupnosti nima končane osnovne šole; v populaciji Rominj je ta delež 70%.¹⁴⁸

Problemi, ki so še prisotni, so: a) romski otroci so redko vključeni v predšolsko izobraževanje; b) veliko jih v osnovno- in srednješolskem izobraževanju obiskuje šole za otroke s posebnimi potrebami;¹⁴⁹ c) visoka stopnja nepismenosti, zaradi neuspešnosti romskih otrok v osnovnih šolah, predvsem zaradi neznanja slovenskega jezika oz. redkih priložnosti za učenje v romskem jeziku, nerednega obiskovanja pouka, pomanjkanja primernih oblačil, finančnih sredstev, neprimernih pogojev za življenje; d) uporaba šolskih materialov, ki utrjujejo predsodke in stereotipe o Romih in hkrati pomanjkanje informacij o romski kulturi, jeziku in zgodovini v rednem učnem načrtu.¹⁵⁰

ČLEN

13

**PRAVICA DO
IZOBRAŽEVANJA**

Segregacija Romov v izobraževanju je bila zakonsko dovoljena skoraj do leta 2008. S strategijo o izobraževanju Romov 2004 (rev. 2010) je bila segregacija ukinjena in nadomeščena s celostnim pristopom. Po našem mnenju je izobraževalni sistem dosegel napredek, vendar učinki segregacije še vedno predstavljajo resen problem. Poleg tega ima nerešeno stanovanjsko vprašanje, ter drugi učinki strukturne diskriminacije Romov, velik vpliv na romske otroke in njihovo udeležbo v izobraževanju.

Država je predvidela dva pomembnejša projekta ozaveščanja. Prvi predstavlja uvajanje romskih pomočnikov, ki so sedaj prisotni v 31-ih šolah po Sloveniji. Pri čemer vpeljava romski pomočnikov ni obvezna – šole se za takšno pomoč učencem in njihovim staršem odločijo prostovoljno. Druga ključna pobuda je problem spodbujanja predšolskega izobraževanja v romskih skupnostih, ki naslavlja dejstvo, da so romski otroci redko vključeni v vrtec (predšolska vzgoja) in najpogosteje vstopijo kar neposredno v 1. razred osnovne šole, kar predstavlja prakso s številnimi negativnimi posledicami. Oba projekta predstavljata pomembna koraka naprej, vendar obenem tudi vzbujata nekaj negotovosti. Amnesty International (v nadaljevanju AI) si tako na primer prizadeva za okrepitev institucije romskega pomočnika, ki mora biti dodatno podprt in del pedagoškega osebja (in ne zgolj zunanji strokovni sodelavec). Nadaljnje, izobraževanje in usposabljanje za romske pomočnike je potrebno podpreti s štipendijami. Program predšolskega vključevanja romskih otrok,¹⁵¹ mora od trenutnega statusa projekta, postati integralen del izobraževalnega sistema (saj niso vse šole pripravljene sodelovati pri takšnih projektih). Projekt se je uradno iztekel avgusta 2013. Do sedaj niso znani načrti za nadgradnjo projekta oziroma njegovo nadaljevanje, so pa bila dana nekatera zagotovila, da se bo projekt

Culture Dimensions. The Open Education Journal, 4, 164–173. Dostopno na:

<http://benthamsience.com/open/toeduj/articles/V004/SI0130TOEDUJ/164TOEDUJ.pdf>).

¹⁴⁸ REDUPRE project. Položaj Romov v Sloveniji. 2011-2012. Dostopno na: <http://www.project-redupre.eu/datoteke/Slovenia/REDUPRE-AnalizapoloajaRomovvSloveniji.pdf>

¹⁴⁹ V letu 2004/2005 je 8% romskih otrok obiskovalo šole za otroke s posebnimi potrebami, v primerjavi s slovenskimi otroci, od katerih je te šole obiskoval samo 1% (Committee on the Rights of the Child. Concluding observations on the combined third and fourth periodic reports of the Republic of Slovenia, adopted by the Committee at its sixty-third session. 27 May – 14 June 2013. UN Doc.: CRC/C/SVN/3-4. Dostopno na: <http://www.crin.org/docs/CRC-C-SVN-CO-3-4.pdf>)

¹⁵⁰ Committee on the Rights of the Child. Concluding observations on the combined third and fourth periodic reports of the Republic of Slovenia, adopted by the Committee at its sixty-third session. 27 May – 14 June 2013. UN Doc.: CRC/C/SVN/3-4. Dostopno na: <http://www.crin.org/docs/CRC-C-SVN-CO-3-4.pdf>

¹⁵¹ www.khetanes.si

kljub temu nadaljeval v letu 2014. AI je mnenja, da takšni ukrepi organov sprožajo zaskrbljenost, da sprejemanje odločitev ni pristno ter trajnostno usmerjeno v cilj zagotavljanja enakih možnosti za romske otroke.

Zloglasni model Bršljin, izveden na osnovni šoli Bršljin, ostaja neocenjen in brez spoznanj, ki bi omogočala učenje na napakah in pridobivanje novih vpogledov. Obstoječe ocene so zgolj interne, torej opravljene s strani istih institucij/ljudi, ki so oblikovale model in ga izvajale. Prepričani smo, da je model v svojem prvem letu izvajanja predstavljal primer posredne diskriminacije, ki je dejansko vodila v segregacijsko. V šolskem letu 2008/09 na tej šoli 14 od 25 učencev prvega razreda ni uspelo napredovati v 2. razred. Od takrat naprej, šola noče posredovati informacij o romskih učencih in trdi, da ne zbirajo podatkov o etnični pripadnosti ter ne vedo, kateri otroci so romskega porekla (kljub temu, da šola prejme finančno podporo in zagotavlja romske pomočnike).¹⁵² Kljub temu, da je to zelo težko dokazati, se po mnenju AI Bršljin model še vedno izvaja - brez zunanje evalvacije.

Informacije iz drugih šol, prav tako nakazujejo, da izobraževanje Romov ostaja resen problem. Pri tem člani Forum romskih svetnikov, Mladina novinarjev in Amnesty International Slovenije zbirajo podatke ter opozarjajo, da je potrebno sistemsko osveščanje in delovanje s posebnimi pozitivni ukrepi (izobraževanje, socialna podpora, zaposlovanje in krepitev vloge). Po našem mnenju sedanji ukrepi še zdaleč niso zadostni.

ČLEN

13

PRAVICA DO IZOBRAŽEVANJA

Poleg Romov je pravica do izobraževanja pogosto prikrajšana tudi ljudem s posebnimi potrebami. Slovenija je ena izmed redkih evropskih držav, ki nima osrednjega odgovornega organa za zgodnjo obravnavo otrok s posebnimi potrebami (da zagotovi otrokov osebni razvoj, zmogljivost družine in spodbudi socialno vključenost družine in otroka). Na področju izobraževanja predšolskih otrok zgodnja obravnavo in izvajanje specialne pedagoške pomoči na domu ni sistemsko urejeno. Zakonodaja na področju otrok s posebnimi potrebami se ne udejanja, kljub velikim potrebam v praksi.¹⁵³ Konkretna pomanjkljivosti na tem področju prikazuje poročilo VČP iz leta 2012, ki med drugim poudarja, da gluhi otroci, kljub Zakonu o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami iz leta 2011, ne morejo uporabljati znakovnega jezika, saj se zakon še vedno ne izvaja. Prav tako so otroci s posebnimi potrebami prikrajšani, ker njihovo izobraževanje pogosto poteka v neprimernih prostorskih razmerah, z neprimerno opremo (primer OŠ dr. Ljudevita Pivka, Ptuj); prenova teh šol je pogosto odvisna od soglasja med več občinami, med katerimi nekatere nočejo sodelovati pri zagotovitvi potrebnih sredstev.¹⁵⁴

Regionalne razlike v izobrazbeni strukturi. Na področju izobraževanja so v Sloveniji problematične tudi regionalne razlike v strukturi izobrazbe. V letu 2012 je bilo brez izobrazbe v regiji Vzhodna Slovenija 2.035 ljudi v starosti

¹⁵² Več informacij najdete v poročilu Amnesty International iz leta 2006 "Napačen začetek". Poročilo ni aktualno, vendar lahko poda vpogled na situacijo, ki je obstajala zgolj nekaj let nazaj:
<http://www.amnesty.org/en/library/asset/EUR05/002/2006/en/de46d8ad-d3e1-11dd-8743-d305bea2b2c7/eur050022006en.pdf>

¹⁵³ Pedagoški inštitut Ministrstva RS za šolstvo in šport. 2010. Analiza vzgoje in izobraževanja otrok s posebnimi potrebami v Sloveniji. Dostopno na: http://www.mizs.gov.si/fileadmin/mizs.gov.si/pageuploads/podrocje/posebne_potrebe/Gradivo_Analiza_vzgoje_in_izobrazevanja_OPP_v_Sloveniji.doc

¹⁵⁴ Varuh človekovih pravic RS Slovenije. Letno poročilo Varuha človekovih pravic Republike Slovenije za leto 2012. Dostopno na: http://www.varuh-rs.si/fileadmin/user_upload/pdf/lp/Letno_porocilo_Varuha_2012.pdf

med 15 in 64 let, v Zahodni Sloveniji pa 1.086, kar je skoraj enkrat manj.

Statistični urad Republike Slovenije je v svoji raziskavi o dobri izobraženosti upošteval delež oseb z najmanj višješolsko izobrazbo med osebami pri starosti 30 – 49 let, saj takrat večina prebivalcev že doseže vsaj višješolsko izobrazbo in pri tej starosti je stopnja delovne aktivnosti v Sloveniji največja. Regionalne razlike so zelo velike: delež oseb s tako izobrazbo v osrednjeslovenski statistični regiji (33,4%) skoraj za dvakrat presega delež oseb s tako izobrazbo v pomurski statistični regiji (17,7%).

Izobraževanje o človekovih pravicah je večinoma odgovornost nevladnih organizacij. Izobraževanje o človekovih pravicah je v osnovni šoli prisotno večinoma samo pri predmetih etika in državljanska vzgoja ter posredno pri zgodovini, v srednjih šolah pa pri pouku sociologije in zgodovine. Pri teh predmetih gre za učenje o človekovih pravicah na podlagi spoznavanja dogodkov v času vojn (npr. holokavst), konceptov države, delovanja Evropske unije itd. Pri tem velja izpostaviti, da gre predvsem za učenje o političnih in državljskih pravicah, manj pa za učenje o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah.¹⁵⁵ Sicer pa izobraževanje o človekovih pravicah v večini izvajajo nevladne organizacije, ki vključujejo svoje programe v učne ure ali obšolske dejavnosti na šolah ter ponujajo možnost neformalnega izobraževanja v prostem času (npr. izvajajo delavnice v mladinskih centrih). V zadnjih letih, zlasti v kontekstu razprave o družinskem zakoniku so se pojavili celo trendi nasprotovanja tem vsebinam v šolah, npr. tistim glede preprečevanja diskriminacije. Ker so programi NVO vsebovali tudi omenjanje LGBT skupin, naj bi po mnenju nekaterih staršev take vsebine kršile njihovo versko svobodo. Ta pritisk, ki ga javne šolske oblasti niso jasno zavrnil, je na marsikateri šoli učinkoval odvračalno.

Država v sistemu izobraževanja LGBT mladim ne zagotavlja polnega razvoja njihove osebnosti in dostojanstva. Spolna vzgoja LGBT mladih ni zagotovljena. Po podatkih raziskave NVO¹⁵⁶ je 79% vprašanih povedalo, da v osnovni ali srednji šoli nikoli (34%) niso govorili o homoseksualnosti oz. da so tem govorili zelo malo (45%). Od 9%, kolikor jih je v šoli govorilo o homoseksualnosti, pa jih je 18% odgovorilo, da so o tej temi govorili na negativen način. Po podatkih raziskave Legebitre,¹⁵⁷ 73% vprašanih srednješolskih učiteljic in učiteljev meni, da je strokovna in objektivna razprava o homoseksualnosti premalo prisotna v srednjih šolah. Šola tako ni prostor, ki bi istospolno usmerjenim mladim omogočala varno okolje za polnovreden razvoj njihove osebnosti in dostojanstva, saj sporoča, da se o homoseksualnosti ne govori in s tem mlade usmerja v skrivanje, prikrivanje in sramovanje lastne identitete. Spolna vzgoja v šolah ni celostno in sistemsko urejena.¹⁵⁸ Zaradi svoje heteronormativne naravnosti je skoraj v celoti usmerjena v reproduktivno zdravje in opušča osveščanje in informiranje istospolno usmerjenih mladih o zdravi in odgovorni spolnosti.

ČLEN

13

PRAVICA DO IZOBRAŽEVANJA

¹⁵⁵ Rustja, E., ur.. 2008. Vzgoja in izobraževanje za človekove pravice. Dostopno na:

http://www.mss.gov.si/fileadmin/mss.gov.si/pageuploads/ministrstvo/Publikacije/Vzgoja_izobrazevanja_za_CP.pdf

¹⁵⁶ Mirovni inštitut. Neznosno udobje zasebnosti. 2005. Dostopno na: http://www2.mirovni-institut.si/slo_html/publikacije/pdf/MI_gay_slo_final.pdf

¹⁵⁷ Legebitra. Homofobija na naši šoli? 2011. Dostopno na: http://www.drustvo-legebitra.si/images/stories/Oprostite_gospa_uiteljica_ste_lezbijka.pdf

¹⁵⁸ Legebitra. Revija Narobe. Aids – 30 let. 2011. Dostopno na: <http://www.narobe.si/stevilka-18-19/tema-18-19>

PRIPOROČILA

Republika Slovenija naj z ustreznimi zakonodajnimi ukrepi in finančnimi sredstvi poskrbi, da bo kakovostno javno šolstvo enako dostopno za vse državljane, brez razlikovanja na katerikoli osebni okoliščini, kot so etnično poreklo, gmotno stanje, bivanje na določenem območju, spolna usmerjenost ali spolna identiteta, invalidnost ipd.. Zagotovi naj integracijo vsem ranljivim skupinam na vseh stopnjah izobraževanja brez vsake diskriminacije ali segregacije in sprejme primerne ukrepe za zmanjševanje regionalnih razlik v dostopu do izobraževanja in stopnji izobrazbe. Prav tako naj zagotovi, da bo v učne načrte na osnovni in srednji šoli vključeno celovito poučevanje o človekovih pravicah, tako političnih in državljanskih kot tudi o ekonomskih, socialnih in kulturnih, saj je znanje o človekovih pravicah predpogoj za preprečevanje njihovih kršitev. Republika Slovenija naj zagotovi vzgojo in razvoj socialnih spretnosti za življenje v raznoliki družbi, vključno z vzgojo za varno, zdravo in odgovorno spolnost, ki bo vsem mladim omogočala poln razvoj njihove osebnosti in dostojanstva ter sposobnosti medsebojnega spoštovanja.